

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

IEVA ŠAKELAITĖ

II kurso studentė

**ŠIUOLAIKINIS POETINIS AKTYVIZMAS LIETUVOJE: POEČIŲ SKAITYMAI PRIE
ŽEMAITĖS KAIP KOLEKTYVINĖ FEMINISTINĖ STRATEGIJA**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: prof. dr. Natalija Arlauskaitė

Vilnius, 2022 m.

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkė:

Komisijos nariai:

Turinys

Įvadas.....	6
1. Teorinės priegigos: kada ir kaip literatūriniai skaitymai tampa politiški?	15
1.1. Aktyvistinio meno samprata akademiniam diskurse	15
1.2. Emancipuojantis menas	19
1.3. Bourdieu literatūros lauko teorijos apžvalga	21
1.4. Literatūros sociologija ir lyties dimensija	23
1.5. Tyrimo dizainas	24
2. Analitinė dalis: feministinis poetinis aktyvizmas tarp institucijų ir asmenybių.....	27
2.1. Skaitymų genezė: Žemaitė kaip feministinis simbolis	27
2.2. Iš nišinės protesto retorikos į ekspansyvumą	30
2.3. Žemaitės skaitymai kitų moterų skaitymų kontekste	36
2.4. Poezijos skaitymo gyvai reikšmė	43
Išvados	49
Literatūros sąrašas	52
Paveikslų sąrašas	57
Priedai.....	58
1. Interviu su Ramune Brundzaite	59
2. Interviu su Vilma Fiokla Kiure.....	62
3. Interviu su Marija Mažule	65
4. Interviu su Virginija Kulvinskaite	69
5. Interviu su Giedre Kazlauskaite	74
6. Interviu su Lina Buividavičiūte	78
7. Interviu su Laima Kreivyte.....	83
Summary.....	89

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Šakelaitė, I. Šiuolaikinis poetinis aktyvizmas Lietuvoje: Poečių skaitymai prie Žemaitės kaip kolektyvinė feministinė strategija: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė prof. dr. N. Arlauskaitė. – 2022. – 89 p.

Reikšminiai žodžiai: artivizmas, emancipuojantis menas, feminizmas, literatūros sociologija, poetinis aktyvizmas, politiška poezija

Lietuvos literatūros lauke dažnai laikomasi nuostatos, kad poezija turėtų būti neutrali politiniais ir socialiniais klausimais. Vis dėlto skirtis tarp poezijos ir politikos nebūtinai yra aiški. Šiame darbe kaip politinis įvykis analizuojami festivalio „Poezijos pavasaris“ metu vykstantys poečių skaitymai prie Žemaitės. Kadangi skaitymai organizuojami kaip atsakas vyriškos perspektyvos universalizacijai literatūroje ir nepakankamai moterų reprezentacijai kituose poezijos skaitymuose, skaitymai prie Žemaitės yra konceptualizuojami kaip kolektyvinė feministinio poetinio aktyvizmo strategija. Atsiremiant į Pierre'o Bourdieu literatūros lauko ir Jacques'o Rancière'o emancipuojančio meno sampratą, tiriama, kaip konstruojama ir kaip renginiuose dalyvaujančių poečių patiriama ši feministinio poetinio aktyvizmo platforma. Atlikus skaitymų vaizdo įrašų, interviu su poetėmis ir publikacijų spaudoje tyrimą, daroma išvada, kad skaitymų prie Žemaitės politinė įkrova, be kita ko, slypi kolektyvinėje meno patirtyje: kartu patiriant, Rancière'o terminais, emancipuojantį meną, susiformuoja situatyvi estetinė bendruomenė, kurios narės steigiamos kaip naujos politinės subjektės, gebančios užklausti esamus galios santykius ir įsivaizduoti kitokias nei normatyvinės galimybės savo kūnams. Kartu tokie solidariu veikimu motyvuojami moterų skaitymai keičia literatūros lauko optiką: sukuriama erdvė, kurioje atsiranda galimybė poetėms būti matomoms ir girdimoms – tiek vienoms kitų, tiek visų viešojoje erdvėje.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „Šiuolaikinis poetinis aktyvizmas Lietuvoje: Poečių skaitymai prie Žemaitės kaip kolektyvinė feministinė strategija“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ieva Šakelaitė

Įvadas

2020 m. festivalio „Poezijos pavasaris“ metu vykusios konferencijos „Poetai ir barikados“ temos prieigų būta įvairių: svarstytos ribos tarp poečių ir skaitytojų, aptarta dialogiškumo stoka kūrėjų bendruomenėje. Vis dėlto neišvengiama žodžio „barikados“ konotacija – politinė, todėl daug kalbėta ir apie politišką, socialiai angažuatą poeziją. Kaip renginio metu teigė poetė ir aktyvistė Aušra Kaziliūnaitė, šiuolaikinės lietuvių poezijos lauke ir autoriai, ir skaitytojai dažnai save sieja su apolitiška laikysena, vengia socialinių temų. Pasak jos, toks abejingumas politikai sietinas su galia literatūros lauke disponuojančiais kūrėjais, kurių politinės pažiūros sutampa su politinio istebliškumo pažiūromis, todėl ir lieka nepastebėtos. O politiškai „įkrauta“ poezija ir literatūrinis elgesys dažnai lieka paraštėse, nors Lietuvos literatūros lauke veikėjų-poečių, kurios|ie kūryboje mąsto dabartyje svarbiomis politinėmis ir socialinėmis temomis, apstu¹.

Vienas iš gausiausiai ir atviriausiai atstovaujamų poetinių aktyvizmų Lietuvos literatūros lauke – feminizmas, tačiau ir jo apraiškos dažnai nėra pastebimos literatūrinių apdovanojimų komisijų, neįvedamos į akademinį diskursą. Tarp feministinio poetinio aktyvizmo apraiškų išsiskiria nuo 2013 m. „Poezijos pavasario“ metu vykstantys poečių skaitymai prie Žemaitės. Tai kultūrinė forma, neabejotinai apjungianti politiką ir estetiką: plačiąja prasme politišku gali būti laikomas kone kiekvienas susivienijimas literatūros lauke – nurodydama į literatūrologo Michailo Bergo prieigą, literatūrologė Taisija Laukkonėn rašo, kad kolektyvinių menininkų strategijų tikslas yra „pasisavinti ir perdalyti socialines vertybes, įteisinti konkrečią praktiką, padidinti simbolinį jos kapitalą ir visuomeninį statusą.“² Be to, skaitymai prie Žemaitės, nors tiesiogiai feministiniais neįvardijami, turi aišką feministinę potekstę – tai moterų poečių skaitymai, lyderių teigimu organizuojami kaip atsakas į vyrų kūrėjų universalizavimą poezijos pasaulyje. Svarbu ir tai, kad skaitymų ištakos – pilietinis aktyvizmas, mat renginys pirmą kartą organizuotas, be kita ko, siekiant išsaugoti Žemaitės skverą kaip miesto viešąją erdvę. Politiškumo dimensija skaitymuose taip pat aiški dėl to, kad skaitymų lyderės ir kelios pastoviosios skaitytojos (pavyzdžiui, Laima Kreivytė, Aušra Kaziliūnaitė, Vilma Fiokla Kiurė, Ramunė Brundzaitė, Virginija Kulvinskaitė) yra ryškios literatūrinio ir kultūrinio aktyvizmo veikėjos.

Kaip **tyrimo objektas** skaitymai prie Žemaitės įdomūs keliais aspektais. Visų pirma, nagrinėtinas skaitymų medijinis statusas – kūrybos politiniai turiniai skleidžiasi ir pasipildo, kai

¹ Aušra Kaziliūnaitė, „Ar tikrai šiuolaikinė lietuvių poezija apolitiška?“, *Literatūra ir menas* 3709, nr. 15 (2020 m.).

² Taisija Laukkonėn, *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*, *Ars critica* (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013), 31.

poezija, nūdienos kultūroje paprastai rašytinės kalbos dalykas, yra skaitoma balsu ypatingoje skaitymų scenografijoje (kitų autorių kūrybos kontekste, skaitant į megafoną ir pan.), taip pat dokumentuojama vaizdo įrašais, fotografijomis. Be to, dėmesio verta skaitymų dalyvių biografijų ir trajektorijų literatūros lauke įvairovė, nes, be ryškių feministinių figūrų, dalyvių sąrašė yra autorių, kurios lyčių lygybės ar bendrai politiškoms temomis viešumoje atvirai nekalba, – įdomu apsvarstyti tokio asmenybėmis ir poetikomis įvairaus susivienijimo motyvaciją ir tikslus. Aptarimo vertas ir skaitymų prie Žemaitės kaip vyraujančią literatūros lauko struktūrą užklausančio judėjimo ryšys su galios centru ir istoriškai tradicinėmis literatūros lauko institucijomis – skaitymai vyksta Lietuvos rašytojų sąjungos ir Rašytojų klubo organizuojamo festivalio metu. Galų gale, šiame darbe daroma prielaida, kad moterų perspektyvos bei joms kaip socialinei grupei aktualios praktikos ir problemos yra vertos tirti savaime. Remiantis feministinės metodologijos gairėmis, kurias siūlo Sandra G. Harding, mus supantis pasaulis ir mūsų gyvenimas jame negali būti visapusiškai suprastas, jei žinojimas kuriamas struktūrose, kuriose moterų patirtys ir balsai nuvertinami (o tai įprasta, ilgai vyravusi praktika). Lyginant su tradiciniais socialiniais mokslais, laikantis feministinės metodologijos gairių, moksliniai tyrimai atliekami siekiant atsakyti į moterims, o ne istoriškai patriarchalinėms institucijoms aktualius klausimus apie moteris³.

Remiantis aptarta problematika, formuluojamas **magistro darbo tyrimo klausimas**: kaip konstruojama ir kaip patiriama ši feministinio poetinio aktyvizmo platforma lietuvių literatūros lauke?

Darbo tikslas – ištirti skaitymus prie Žemaitės kaip feministinio poetinio aktyvizmo strategiją ir įvardyti politinius poečių veiklos ir tekstų turinius. Tikslui pasiekti nustatomi šie **uždaviniai**:

1. Apžvelgus akademinę literatūrą, išskirti teorines prieigas, kurios padeda konceptualizuoti meno ir politikos santykį.
2. Išnagrinėti ir apibūdinti kolektyvinę strategiją, kurią poetės-aktyvistės taiko skaitymuose prie Žemaitės.
3. Pateikti išvadas apie feministinio poetinio aktyvizmo strategijas Lietuvos literatūros lauke ir jo dalyvių politinę bei poetinę savivoką.

Konceptualizuoti meno politiškumą ir meno aktyvistinį potencialą pasirinkta prancūzų filosofo, vieno pagrindinių šiuolaikinių mąstytojų apie estetikos ir politikos sankirtas, Jacques'o Rancière'o **emancipuojančio meno samprata**, plėtojama knygoje „Emancipuotas žiūrovas“ (2007). Šiam autoriui tiek estetikoje, tiek politikoje esmingas disensusas – pasak Audronės Žukauskaitės, rancièriškoji

³ Sandra G. Harding, *Feminism and methodology: social science issues* (Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1987), 7–8.

disensuso logika sietina su nederme, veikiančia naikinančiai dominuojančių galios struktūrų atžvilgiu, bet tuo pat metu atveriančia galimybę visų anksčiau nematomų ir negirdimų subjektų lygybei ir raiškai⁴. Pasak Rancière'o, menas turi potencialą sukurti disensuso erdvę ir perstruktūruoti įprastus juslinius patyrimus, tad meno patirtis iš esmės yra politiška⁵. Estetinė patirtis yra patyrėjo|s emancipacijos galimybė – stebėdama|s meno kūrinį žiūrovė|as yra aktyvi|us, nes jį apmąsto, interpretuoja, įtraukia į savo patirtį ir taip užgimsta kritinio santykio su pasauliu galimybė⁶. Skaitymai prie Žemaitės laikomi potencialia tokio disensuso erdve, nes renginyje poetės dalyvauja ne tik kaip menininkės, bet ir meno kūrinių patyrėjos. Kartu Rancière'o prieiga aktuali, nes suteikia įrankius mąstyti apie kolektyvinę meno patirtį, kokia ir yra skaitymai prie Žemaitės. Meno ir politikos santykis plačiau nagrinėjamas šio darbo dėstymo dalyje, poskyryje *1.1. Aktyvistinio meno samprata akademiniam diskurse*. Jame apžvelgiama akademinė diskusija šia tema, išskleidžiamos diskurse aktualios artizmo ir kritinio meno sąvokos.

Magistro darbe svarbus literatūros kūrinių santykis su užtekstine tikrove, todėl tyrimui renkama literatūros sociologijos teorinė ir metodologinė prieiga. Pasirinkta Pierre'o Bourdieu suformuluota **literatūros lauko teorija**, leidžianti daryti prielaidą, kad poetės veikia socialinių santykių lemiamoje tikrovėje, kuri struktūruoja ir pačių kūrėjų veikimą. Relacionalistinio mąstymo atstovo Bourdieu teorijoje lauko sąvoka pasitelkiama įvardyti „objektyvių santykių tarp pozicijų tinklą arba išsidėstymą“⁷, tai yra sąlygines ribas turinčią sritį, kuri veikia pagal savitą logiką. Lauko sąvokai paaiškinti dažnai pasitelkiama žaidimo analogija – lauko dalyvės|iai⁸ (žaidėjos|ai) kovoja dėl kapitalo ir paties lauko struktūros, jo ribų išlaikymo ar pakeitimo. Jos|ie disponuoja skirtingomis galios suteikiančiomis kapitalo rūšimis, kurios konkrečiame lauke turi skirtingą vertę. Dalyvių strategijos – veiksmai, kuriais mėginama išlaikyti arba padaryti pranašesnę savo pozicijas konkrečiame lauke⁹. Literatūros lauką ir jam tirti tinkančias analitines kategorijas Bourdieu aprašo monografijoje „Meno taisyklės: Literatūros lauko genezė ir struktūra“¹⁰.

Apžvelgiant anksčiau atliktus Lietuvos literatūros lauko sociologinius tyrimus, pažymėtini literatūrologės Loretos Jakonytės darbai. Monografijoje „Rašytojo socialumas“ (2005) tiriama Lietuvos

⁴ Audronė Žukauskaitė, „Politinis įvykis kaip nereprezentuojama meno dimensija“, *Religija ir kultūra* 2 (2012 m.): 16–18.

⁵ *Ibid.*, 72.

⁶ Jacques Rancière, *The Emancipated Spectator* (London; New York: Verso, 2009), 13–19.

⁷ Pierre Bourdieu ir Loïc J. D. Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją* (Vilnius: Baltos lankos, 2003), 131.

⁸ Magistro darbe vartojamas Laukkonėn siūlomas sąvokos *agents* vertimo variantas (Laukkonėn, 23).

⁹ Bourdieu ir Wacquant, 133–36.

¹⁰ Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field* (Stanford, Calif.: Stanford Univ. Press, 1996).

rašytojų savivokos variantai pirmajame dešimtmetyje po nepriklausomybės atgavimo. Autorė fiksuoja autorių savivaizdžio sąsajas su politiniais ir socialiniais naujos valstybės vyksmais, lauko kismus: Atgimimo laikotarpiu pilietinis aktyvizmas buvo neatsiejamas nuo literatūrinės kūrybos, bet jau netrukus autorių savivokoje šis aspektas tampa nebeesmingu. Jakonytė identifikuoja naują literatūros lauko dalyvių strategiją – rašytojų santykis su valstybe išreiškiamas siekiu reglamentuoti autorių teises. Su tuo susijęs ir imantis dominuoti rašytojo|s kaip atstumtojo|sios ir valstybės užmirštojo|sios, simbolinio ir ekonominio kapitalo stokojančiojo|sios įvaizdis. Pamažu įsivyrąja menininkės|o, kaip veikėjo|s, neturinčio|s socialinės atsakomybės, įvaizdis¹¹. Panašią prieigą literatūrologė ir literatūros kritikė Virginija Cibarauskė taiko straipsnyje „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“, kuriame analizuoja diskusiją, kilusią dėl Sigito Parulskio romano. Tyrimas atskleidžia lauke tvyrančias įtampas dėl nevienodo literatūros funkcijų supratimo. Pasak autorės, diskusijose atsiskleidžia trys padėtys, kurių atžvilgiu save pozicionuoja Lietuvos literatūros lauko dalyvės|iai: vienos|i dalyvės|iai literatūrai priskiria ugdomąją, sąmoningumo didinimo funkciją, kitos|i – labiau linkusios|ę į „meno menui“ idėjos akcentavimą, o trečios|ti, populiariosios literatūros šalininkės|ai, literatūrą laiko savotišku gaminiu, iš kurio galima pasipelninti. Cibarauskė atmeta prielaidą, kad instituciniai ryšiai ar užimama padėtis lauke yra lemtingi renkantis vieną ar kitą strategiją, ir siūlo aiškinti dalyvių strategijas adaptuojant Jurijaus Lotmano literatūrinės biografijos sampratą ir žvelgiant į jų *habitus* formavimosi istoriją¹².

Bourdieu ir Lotmano teorijomis Cibarauskė remiasi ir disertacijoje „Literatūrinė biografija kaip kultūros atminties struktūra: N. Miliauskaitės ir S. Parulskio atvejai“ (2017), kurioje analizuoja Nepriklausomybės meto lietuvių autorių savivaizdžio ir viešo įvaizdžio klausimus. Tyrime Cibarauskė rekonstruoja poeto ir poetės literatūrinės biografijas ir tiria jų santykį su kultūros atminties ženklais – tam tikra prasme tai konkrečioje kultūroje įsitvirtinę rašytojų veikimo modeliai. Ištyrus tiek autorių tekstus, tiek kontekstinius duomenis, fiksuojami abiem poetams priskirtini poeto|ės-svetimo|s literatūrinių biografijų tipai, grindžiami savitomis veikimo literatūros lauke strategijomis ir poetikomis¹³. Šiuolaikinį lietuvių literatūros lauką disertacijoje „Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba“ tyrinėja ir literatūrologė bei vertėja Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė. Atsispirdama nuo Bourdieu formuluojamos skonio politikos sampratos, Gailiūtė-Bernotienė kiekybiniais ir kokybiniais analizės metodais tiria literatūros sklaidą ir sėkmingos sklaidos

¹¹ Loreta Jakonytė, *Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje* (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005), 212–16.

¹² Virginija Cibarauskė, „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“, *Žmogus ir žodis* 16, nr. 2 (2014 m.): 90–91; 99.

¹³ Virginija Cibarauskė, „Literatūrinė biografija kaip kultūros atminties struktūra: N. Miliauskaitės ir S. Parulskio atvejai“ (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2017), 146–52.

priežastis skirtingose – profesionalių ir neprofesionalių – skaitytojų grupėse Lietuvoje. Disertacijoje išsiaiškinamos skaitomų žanrų tendencijos, fiksuojamos profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų skonių atitikimas bei institucionalizuoto (valstybės finansavimą gaunančių kūrinių) skonio nesutapimas su visuomenės skoniu¹⁴.

Dažni sovietmečio Lietuvos literatūros lauko sociologiniai tyrimai. Ankstesnius sovietmečio literatūros lauko tyrimus ir Bourdieu metodo taikymo problemas straipsnyje „Pierre’o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“ apžvelgia Saulius Vasiliauskas¹⁵. Tarp reikšmingų sovietmečio literatūros sociologijos taikymų Lietuvoje pažymėtinas jau minėtos literatūrologės Laukkonėn tyrimas „Dainiai be tautos. Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu“, kuriame analizuojamos rusakalbės literatūros kūrėjų Lietuvos literatūros lauke kolektyvinės (leidinių, grupių) ir individualios (pavienių dalyvių) pozicijos ir veikimo strategijos sovietmečiu ir nepriklausomybės laikais. Kaip ir minėtuose Cibarauskės tyrimuose, čia dėmesys kreipiamas į autorių užimamų pozicijų lauke santykį su jų atstovaujama literatūros samprata, analizuojami literatūros kūriniai, autorių savivaizdis ir viešoji laikysena¹⁶. 2021 m. sovietmečio literatūros lauko tyrimus papildė Vasiliausko disertacija „Jaunieji rašytojai sovietmečio literatūros lauke: institucinių darinių vaidmuo“. Remdamasis Bourdieu siūlomomis tyrimo gairėmis, Vasiliauskas siekia aprašyti sovietmečiu veikusių literatūrinių susibūrimų raidą, tokių kolektyvų reikšmę literatūros laukui: „Būdami tokių darinių nariais, rašytojai susipažįsta, kaupia simbolinį, socialinį, kultūrinį kapitalą, atskyla (pasiskirsto) į sroves, smulkesnes neformalias grupes [...]. Galia, kuria disponuoja tokie dariniai, gali koreguoti vieno ar kito nario vietos lauke trajektoriją, daryti įtaką jo literatūrinei karjerai ar net lemti jos baigtį.“¹⁷ Vasiliausko išvalgos apie literatūros lauko sambūrių svarbą lauko dinamikai aktualios skaitymų prie Žemaitės atveju – tai taip pat potenciali erdvė kapitalo apykaitai.

Tyrimų apie šiuolaikinį poetinį aktyvizmą Lietuvos literatūros lauke, magistro darbo autorės žiniomis, nėra; kur kas dažnesni tyrimai apie politinę plotmę sovietmečio literatūroje. Paminėtina kolektyvinė monografija „Tarp estetikos ir politikos. Lietuvių literatūra sovietmečiu“ (2015), kurioje sovietmečio literatūros laukas tiriamas kreipiant dėmesį į jo dalyvių santykį su komunistiniu režimu, į

¹⁴ Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė, „Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba“ (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016), 176–78.

¹⁵ Saulius Vasiliauskas, „Pierre’o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“, *Žmogus ir žodis* 20, nr. 2 (2018 m.): 119–31.

¹⁶ Laukkonėn, 25–36.

¹⁷ Saulius Vasiliauskas, „Jaunieji rašytojai sovietmečio literatūros lauke: institucinių darinių vaidmuo“ (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021), 9.

literatūrą žvelgiant estetikos ir politikos sankirtoje¹⁸. Dalia Satkauskytė monografijos įvade pažymi, kad taikant literatūros sociologijos prieigą reikėtų vengti literatūros kūrinį redukuoti į vien istorinio dokumento statusą ir atsižvelgti į literatūros tyrimams būtiną tekstų analizę. Taip pat pastebima, kad teorinės sąvokos, taikomos atskleisti represinę logiką demokratiškose kultūrose, dažnai netinka sovietmečio tyrinėjimams, ir atvirkščiai¹⁹, todėl tiriant lietuvių poetinį aktyvizmą demokratinėje visuomenėje į sovietmečio literatūros tyrimams taikomas prieigas vis tik reikėtų žvelgti atsargiai. Apžvelgus šiuolaikinius tyrimus galima teigti, kad magistro darbui pasirinkta tema plačiai netyrinėta, o tai, kartu su įvardyta skaitymų prie Žemaitės specifika, lemia šio magistro darbo tyrimo aktualumą.

Kaip **metodas** pasirinktas kokybinis tyrimas, atliekamas remiantis literatūros lauko dalyvių strategijos analizės gairėmis, kurias, atsispirdama į Bourdieu lauko teoriją ir tirdama vieną iš Lietuvos literatūros lauko segmentų, rusų literatūrą, siūlo Laukkonėn. Autorė išskiria du literatūros lauko dalyvių tipus: individus (rašytojus) ir institutus (leidiniai, rašytojų sambūriai), lauke atitinkamai taikančius individualias ir kolektyvines strategijas²⁰. Pasak Laukkonėn, tiriant strategijas verta pradėti nuo kolektyvinių strategijų analizės, mat per jas aiškiausiai reiškiasi konfliktuojantys literatūros lauko poliai. Vėlesnis etapas – individualių strategijų tyrimas – išryškina aktualaus literatūros lauko dinamiką ir pozicijas²¹. Skaitymai prie Žemaitės šiame darbe konceptualizuojami kaip kolektyvinė strategija. Vadovaujamosi Laukkonėn išskiriamais trimis kolektyvinių strategijų tyrimo etapais:

1. Formaliojo lygmens tyrimas atliekamas analizuojant prieinamus vedėjų pasisakymus per renginį, skaitymų lyderių nuostatas, renginio komunikaciją.

2. Antrajame lygmenyje interpretuojama, kokias tiesiogiai neišreikštas pozicijas institutas užima – svarstant skaitymų dalyvių pasisakymus šiuo aspektu aktualu aptarti, koks skaitymų prie Žemaitės santykis su kitais moterų skaitymais, su literatūros lauko institucijomis.

3. Trečiajame lygmenyje analizuojama, koks atskirų skaitymų dalyvių santykis su kolektyvu, gilinamasi, ar kolektyve yra vidinių prieštaravimų ir neatitikimų²².

Kaip pastebi Laukkonėn, strategijų analizė įvairuoja pagal medžiagą, kurioje fiksuoti tyrėjai|ui aktualūs aspektai²³. Laukkonėn siūlomi tyrimo etapai magistro darbo analitinėje dalyje susipynę dėl naudojamų įvairaus pobūdžio šaltinių ir kartu siekiant rišlesnės argumentacijos. Kadangi magistro

¹⁸ Dalia Satkauskytė, „Įvadas. Sovietmečio literatūros iššūkis“, *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu* (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015), 10–11.

¹⁹ *Ibid.*, 12–13.

²⁰ Laukkonėn, 32.

²¹ *Ibid.*, 36.

²² *Ibid.*, 32–33.

²³ *Ibid.*, 35.

darbo tyrimui aktualus siauresnis rašytojų savivokos aspektas, t. y. aktyvizmo ir kūrybos santykis, kuris nebūtinai atsiskleidžia viešojoje erdvėje prieinama medžiaga, siekiant išsamumo, viešai prieinami šaltiniai papildyti pusiau struktūruotais interviu su skaitymuose dalyvaujančiomis poetėmis. Analizei naudojami **tyrimo šaltiniai** yra:

- Prieinama archyvinė medžiaga: 2015 m., 2018 m., 2019 m., 2020 m. ir 2021 m. skaitymų vaizdo įrašai;
- 7 pusiau struktūruoti interviu su poetėmis, dalyvaujančiomis skaitymuose;
- su tyrimui aktualių kūrėjų veiksmams lauke susijusios publikacijos spaudoje (pasitelktos geriau suprasti šiuolaikinio literatūros lauko dinamiką) ir kita tyrėjai prieinama medžiaga, pavyzdžiui, su renginiu susiję įrašai socialiniame tinkle „Facebook“.

Iš 8 poečių, kurios pakviestos interviu, tyrime dalyvauti sutiko 7 – Ramunė Brundzaitė, Lina Buividavičiūtė, Giedrė Kazlauskaitė, Vilma Fiokla Kiurė, Laima Kreivytė, Virginija Kulvinskaitė²⁴ ir Marija Mažulė. Poetės pasirinktos remiantis dviejų kriterijų simbioze: dalyvavimo skaitymuose dažniu ir pastebimu lyties tvarkos kvestionavimu autorių kūrybinėse biografijose. Visų pirma pokalbiai yra empirinė tyrimo medžiaga, pasitelkta išskleidžiant poečių santykį su skaitymais prie Žemaitės ir literatūrinėmis aktyvistinėmis praktikomis. Kartu interviu tarnauja rekonstruojant skaitymų prie Žemaitės genezės ir pokyčių istoriją, kadangi ši nėra fiksuota kituose šaltiniuose.

Stebint skaitymų vaizdo įrašus bei skaitant interviu transkripcijas, fiksuotos pasirodančios temos, dėsningumai arba išskirtinumai. Pagal išsikristalizavusias temas struktūruojami 4 magistro darbo analitinės dalies skyriai. Su medžiaga dirbama visų pirma vadovaujantis **konstruktyvistine-interpretatyvine metodologija**. Kaip rašo Dvora Yanow ir Peregrine Schwartz-Shea, tokiu atveju daroma prielaida, kad socialinė tikrovė nėra objektyviai pažinus vienetas, kuriame tyrėja|s nedalyvauja, o priklauso nuo politinių, kultūrinių ir pan. tyrėjo|s bei jo|s respondenčių|tų požiūrių²⁵. Kitaip nei pozityvistine mokslo produkcijos tradicija, interpretatyvine prieiga siekiama tyrimo metu atrasti, kas svarbu tiriamame lauke. Interpretatyviniais tyrimais norima suprasti, kaip veikia signifikacijos procesai, be to, daroma prielaida, kad fenomenai pažinti nepakanka žinoti jo pavadinimą ar

²⁴ Kulvinskaitė šiame darbe jau minėta Virginijos Cibaruskės pavarde. Literatūros kritikos ir literatūrologijos diskurse autorė rašo Cibaruskės pavarde, o meninę kūrybą publikuoja pavarde Kulvinskaitė. Magistro darbe autorė atitinkamai figūruoja šiais dviem vardais.

²⁵ Peregrine Schwartz-Shea ir Dvora Yanow, *Interpretive Research Design: Concepts and Processes* (New York, NY: Routledge, 2012), 4.

apibendrinimą, o svarbu suvokti, kaip reikšmės kinta keičiantis kontekstui, kaip fenomenas patiriamas su juo susijusių žmonių²⁶.

Nesivadovavimas pozityvistinėmis prielaidomis būdingas ir **feministinei metodologijai**, kuria remiamasi šiame darbe. Jau minėtoji feminizmo mokslininkė Harding, be aptarto dėmesio moterų perspektyvai, siūlo kelis pagrindinius kriterijus, apibūdinančius feministinę metodologiją. Visų pirma, feministinių tyrimų problematika glūdi moterų perspektyvose: tyrimuose užduodami klausimai, kurie kyla iš moterų patirčių (kaip rašo Harding, „problema“ kaip konceptas yra neatsiejama nuo žmogaus ar žmonių grupės – visada svarbu klausti, kam formuluojama problema kyla²⁷). Be to, svarbu atminti, kad kiekvienos moters patirtis yra veikiama skirtingų sąlygų (socioekonominės padėties, rasės, seksualinės orientacijos ir t. t.). Harding taip pat pažymi individualios patirties fragmentiškumą ir prieštarigus aspektus – pavyzdžiui, moters kaip motinos patirtis gali nesutapti su jos kaip profesionalios darbuotojos patirtimi²⁸. Galiausiai, tyrėjai esminga kritiškai įsivertinti ir įvardyti savo kaip istoriškai formuojamos individės poziciją, vengiant objektyvistinės perspektyvos, kai tyrėja nutyli savo įsitikinimus ir praktikas, kurios neišvengiamai dalyvauja mokslo produkcijoje²⁹. Šio tyrimo **autorės pozicija** – tiek rašant magistro darbą, tiek renkant jam medžiagą ir atliekant interviu, stengtasi laikytis akademių objektyvumo kriterijų, tačiau autorė identifikuoja save feministe ir laikosi nuostatos, kad Lietuvos literatūros ir kultūros laukuose gausu lyčių nelygybės atšvaitų. Akademiniam diskurse išankstinės nuostatos gali būti laikomos kliūtimi, tačiau šiuo atžvilgiu autorė laikosi pozicijos, kad feministinė perspektyva atveria galimų naujų įžvalgų spektrą, o ne jas riboja.

Kalbant apie feministinės metodologijos sąlygas, aktualu paaiškinti ir kategorijų „moteris“ ir „vyras“ vartosenos motyvą, mat toks įlytintas diskursas gali būti palaikytas šios binarinės opozicijos reprodukcija. Magistro darbe laikomasi feminizmo mokslininkės Lenos Gunnarsson pozicijos. Pasak jos, laikantis feministinių nuostatų privalomas suvokimas, kad lyčių santykiai ir įlytintos tapatybės yra ne universali ir natūrali duotybė, o kategorijos, kuriamos socialiai ir istoriškai³⁰. Ir nors tai gali paskatinti vengti kalbėti apie lyties kategorijas kaip buvimą pasaulyje veikiančias, privalu suprasti, kad jos vis vien struktūroja mūsų patirtis, net jei ir yra konstruojamos signifikacijos procesų metu. Šiame darbe remiamasi mokslininkės siūlymu lyties kategorijas vartoti kaip abstrakcijas, suvokiant, kad jos nėra konkretus gyvenamojo pasaulio atspindys, bet yra pasitelkiamos

²⁶ Schwartz-Shea ir Yanow, 18; 23.

²⁷ Harding, *Feminism and methodology*, 6.

²⁸ *Ibid.*, 7–8.

²⁹ *Ibid.*, 9.

³⁰ Lena Gunnarsson, „A Defence of the Category ‘Women’“, *Feminist Theory* 12, nr. 1 (2011 m.): 29.

konceptualizuoti jame veikiančias struktūras, taip neatmetant fakto, kad buvimas moterimi nėra vienintelė individę apibrėžianti pozicija, ir nehomogenizuojant visų, kurios patenka į abstrakčią, socialiai konstruojamą kategoriją „moteris“³¹.

Darbas struktūruojamas iš trijų pagrindinių dalių: pagrindines teorines prielaidas pristatančios dalies, analitinės dalies ir išvadų. **Pirmoji dalis** sudaryta iš keturių poskyrių: pirmame apžvelgiama aktyvistinio meno sampratos įvairovė akademiniam diskurse, antrame išplėtojama rancièriškoji emancipuojančio meno samprata, trečiame išskleidžiama Bourdieu literatūros lauko teorija, išryškinant magistro darbui aktualias sąvokas (laukas, lauko heteronomija ir autonomija, kapitalas, *nomos*, *illusio*, *habitus*), ketvirtame – pristatomas literatūrologės Toril Moi siūlomas Bourdieu teorijos papildymas feministine perspektyva³².

Antroji – analitinė – darbo dalis suskirstyta į keturis teminius poskyrius, išsikristalizavusius simbiotiško darbo su teorinėmis priegomis ir tyrimo šaltiniais metu. Pirmame poskyryje apžvelgiami tokie formalūs skaitymų aspektai kaip interviu metu išsiaiškinta skaitymų prie Žemaitės steigties istorija; analizuojami prieinami vedėjų pasisakymai renginių metu. Nagrinėjamas poečių santykis su Žemaite kaip simboliu. Antrame poskyryje fiksuojamas įvykęs sąlyginis skaitymų prie Žemaitės retorikos pokytis, aiškinama, kokios jo priežastys ir implikacijos. Trečiame poskyryje aptariama, kuo skaitymai prie Žemaitės išskirtiniai literatūros lauke; nagrinėjama motyvacija organizuoti būtent moterų skaitymus. Ketvirtame poskyryje konceptualizuojamas skaitymų emancipacinis potencialas, aptariama kolektyvinio veikimo literatūros lauke reikšmė. Pažymėtina, kad nors darbo teorinio rėmo šerdį sudaro Rancièrè'o ir Bourdieu teorijos, analitinėje dalyje, kai to prireikia, dėl svaresnės argumentacijos ir teiginių kontekstualizavimo pasitelkiamos įvairių sričių teoretik(i)ų įžvalgos (be kita ko, tokią įvairovę lemia ir šio darbo interdiscipliniškumas). Tarp atraminių tekstų – tokių feminizmo teoretikių kaip Toril Moi, bell hooks, Nancy Fraser, Caroline Sweetman darbai.

Darbo išvadose grįžtama prie probleminio klausimo ir apibendrinami analitinėje dalyje padaryti atradimai. Pristatomi siūlymai ateities tyrimams.

³¹ Gunnarsson, 34.

³² Toril Moi, „Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture“, *New Literary History* 22, nr. 4 (1991 m.): 1017–49.

1. Teorinės prieigos: kada ir kaip literatūriniai skaitymai tampa politiški?

Siekiant išskleisti skaitymų prie Žemaitės politinę dimensiją, šioje dalyje pristatomos teorinės prielaidos, leidžiančios įvardyti tokių estetinių praktikų kaip kolektyviniai skaitymai politiškumą. Teorinės dalies poskyryje *1.1. Aktyvistinio meno samprata akademiniam diskurse* apžvelgiama politinio meno samprata šiuolaikiniuose tyrimuose, daugiausiai dėmesio kreipiant į aktyvistinį meno potencialą. Poskyryje plačiau išskleidžiama kritinio meno samprata pagal Chantal Mouffe, pristatoma pastaruoju metu akademinuose politinio meno tyrimuose vis dažniau vartojama mokslininkų Chelos Sandoval ir Guiselos Latorre išpopuliarinta artvizmo sąvoka, apžvelgiami skirtingų marginalizuotų grupių – tautinių mažumų, LGBTQ+, moterų – aktyvistinio meno tyrimų pavyzdžiai, tarp kurių ir aktyvistinės poezijos tyrimai. Poskyryje *1.2. Emancipuojantis menas* nagrinėjama Rancière'o emancipuojančio meno samprata, išskiriant, kuo emancipuojantis menas, anot autoriaus, skiriasi nuo kritinio. Pristatoma estetiškos bendruomenės sąvoka. Analitinėje dalyje ši pasitelkiama konceptualizuojant skaitymus prie Žemaitės kaip politiška estetinį įvykį, o emancipuojančio meno samprata taikoma analizuojant skaitymuose prie Žemaitės atliekamų eilių poetiką.

Trečias ir ketvirtas poskyriai skirti literatūros sociologijai pagal Bourdieu pristatyti. Poskyryje *1.3. Bourdieu literatūros lauko teorijos apžvalga* pristatoma Bourdieu lauko teorija. Bourdieu prieiga taikoma šiame magistro darbe, nes suteikia įrankius kalbėti apie literatūros lauko įtampas, jame veikiančius hierarchinius ryšius ir konceptualizuoti literatūros produkciją ir recepciją kaip galios santykių veikiamus, todėl iš esmės politiškus, procesus. Ketvirtame poskyryje, atsiremiant į Moi pateikiamą Bourdieu teorijos interpretaciją lyties aspektu, apžvelgiama, kaip lyties dimensija galėtų būti konceptualizuojama Bourdieu literatūros lauko teorijos terminais.

1.1. Aktyvistinio meno samprata akademiniam diskurse

Meno ir politikos santykio tema plati ir daugiasluoksnė; ne vienas tekstas šia tema atsiremia dar į Platono siūlymus išguiti poetus iš tobulos valstybės³³. Įtampas taškų meno ir politikos sąveikos diskusijoje ne vienas. Estetikos teorijoje esmingas meno kūrinio kokybės klausimas – ar egzistuoja nekintanti, transistoriška kūrinio kokybė, ar ji lemiamą istorinių ir socialinių, taigi ir politinių,

³³ Rancière, *The Emancipated Spectator*, 2–3; Assaf Meydani ir Nadir Tsur, „Poetry and poets in the public sphere“, *Israel Affairs* 20, nr. 2 (2014 m.): 143.

aplinkybių³⁴? Ar menas turėtų būti autonomiškas, t. y. atribotas nuo bet kokios politizacijos, ir vadovautis „menas menui“ lozungu, o gal šis santykis kiek sudėtingesnis³⁵? Platesne prasme taip pat klausama – ar meninė produkcija tėra istorinio konteksto išdava, o gal ji aktyviai dalyvauja keičiant vyraujančią politinį diskursą³⁶? Taigi, net ir pripažįstančiųjų meno politišumą srovė, kuri jau dėl pačios temos aktuali šiam darbui, apima platų priegų prie problemos spektrą.

Vis dėlto analizuojant aktyvistines strategijas aktualios tampa priegios, kuriose pabrėžiamas emancipacijos ir pasipriešinimo potencialas mene: kaip teigia Nancy S. Love ir Markas Matronas, meninės formos yra esminga demokratijos dalis, nes suteikia ne tik estetines patirtis, bet yra ir būdas bendruomenėms įsisteigti reikšmingus simbolius, pasipriešinti dominuojančiai kultūrai ar net išardyti *status quo*³⁷. Šios idėjos atsispindi Chantal Mouffe kritinio meno koncepcijoje. Pasak Mouffe, kiekvienos demokratijos ašis yra agonistinis santykis tarp skirtingų hegemoninių projektų. Kiekviena socialinė struktūra kyla iš vyraujančios hegemoninės tvarkos, tačiau svarbu, kad vienos hegemoninės tvarkos gali būti priešinos su kitomis. Mouffe teorijoje menas ir politika yra neatsiejami, o nepolitiškas menas neegzistuoja. Visas menas – politinis, nes meninės praktikos dalyvauja esamos simbolinės tvarkos kūrimo arba vyraujančią struktūrą kvestionuoja. Pastaruoju atveju veikia kritinis menas, skatinantis disensusą ir išryškinantis tai, kas dominuojančiame diskurse norima paslėpti³⁸. Dėl dėmesio disensusui Mouffe prieiga šiek tiek panaši į Rancièrè'o teorinėse priegose pabrėžiamą kritinį kultūrinės produkcijos potencialą, tačiau Rancièrè'as daro aiškia skirtį tarp tiesiogiai kritinio meno ir meno, kuris turi potencialą emancipuoti. Autoriaus prieiga bus išsamiau išskleista kitame šios dalies poskyryje.

Disensuso, o ypač marginalizuotų grupių pasipriešinimo, aspektas svarbus ir šiuolaikiniuose moksliniuose politinio meno tyrimuose. Socialiai ir politiškai angažuotam menui įvardyti vis dažniau pasitelkiamas artvizmo terminas. Vienos pirmųjų akademiniam kontekste terminą pavartojusios mokslininkės Chela Sandoval ir Guisela Latorre šį naujadarą (angl. *art + activism*) apibrėžia kaip kūrybą, kurioje hibridiškai susijungia menas ir aktyvizmas. Artivistės|ai paprastai siekia pokyčio

³⁴ Janet Wolff, *Aesthetics and the Sociology of Art*, 2. ed (Basingstoke: Macmillan, 1993), 14–15.

³⁵ Jacques Rancièrè, *Dissensus: On Politics and Aesthetics* (Bloomsbury Publishing, 2015), 116.

³⁶ Murray Edelman, *From Art to Politics: How Artistic Creations Shape Political Conceptions* (Chicago and London: University of Chicago Press, 1996), 1–3.

³⁷ Nancy Sue Love ir Mark Mattern, *Doing democracy: activist art and cultural politics* (Albany: State University of New York Press, 2013), 5.

³⁸ Chantal Mouffe, „Art as an Agonistic Intervention in Public Space“, *Open!*, nr. 14 (2007 m.), <https://www.onlineopen.org/art-and-democracy>.

pasulyje ir stengiasi kvestionuoti represinę logiką³⁹. Kaip rašo Edwinas Jurriēnsas, artivizme lygiaverčiai svarbios abi, ir politinė, ir estetinė, plotmės: artivizmo estetinis poveikis lemia politinį ir atvirkščiai. Be to, kai kitose meno ar aktyvizmo praktikose meno ir politikos santykio įtampas mėginama paslėpti, artivistės|ai kaip tik šią įtampą intencionaliai išnaudoja ir ją pabrėžia. Svarbu, kad menas, kuris veikia politiškai, išlaiko savo estetines funkcijas ir negali būti redukuojamas vien į aktyvizmo lauką. Kūrybingumas išlieka esmingas, todėl artivizmas gali ir turi būti vertinamas pagal estetinius kriterijus⁴⁰.

Pasipriešinimas *status quo* per kūrybines praktikas naudingas tiek autoritariniuose, tiek demokratinuose režimuose. Pasak Saros Borrillo, autoritariniuose režimuose artivizmas gali efektyviau nei tiesioginės režimo konfrontacijos demokratizuoti viešąją erdvę, emancipuoti ir įgalinti piliečius, nes yra įtraukesnis nei tradicinis protestas, be to, padeda atsikratyti vertikalios galios santykio tarp aktyvistų ir piliečių⁴¹. Be to, meninės praktikos keičia viešąją erdvę, suteikdamos matomumą anksčiau nematomoms|ais buvusioms|iems subjektams|ams ir jų poreikiams⁴². Vis dėlto artivizmas kaip įrankis ardyti vyraujančią hegemoninę tvarką esmingas ir demokratijose. Pavyzdžiui, artivistinės praktikos gali būti laikomos engiamų etninių mažumų dekolonizacijos projektu. Pasak Moa'os Sandström, pasipriešinimas Švedijos samių menininkų darbuose vyksta kuriant naujus naratyvus apie savo etninę grupę, materializuojant vizijas meno kūriniais, siūlant kritinį žvilgsnį į dominuojantį pasakojimą ir taip skatinant samių etninės grupės atstoves|us įsitraukti į dekolonizacijos projektą⁴³.

Artivizmas aktualus ir seksualinėms mažumoms. Adriaan van Klinken tiria, kaip Kenijos LGBTQ+ bendruomenei, kurios teises riboja dominuojantis heteronacionalistinis diskursas, artivizmas tampa veiksmu įsteigti save piliečiais, susivienijant prieš nacionalistinį diskursą persmelkusių diskriminaciją ir sukuriant erdvę, kurioje yra vietos būti ir kenijiečiu, ir LGBTQ+ bendruomenės nariu⁴⁴. Pilietybė čia suprantama Engin Isin ir Grego Nielseno terminais – autoriai pilietiškais

³⁹ Chela Sandoval ir Guisela Latorre, „Chicana/o Artivism: Judy Baca's Digital Work with Youth of Color“, *Learning Race and Ethnicity: Youth and Digital Media* (Cambridge, MA: The MIT Press, 2008), 82–83.

⁴⁰ Edwin Jurriēns, „Indonesian Artivism: Layers of Performativity and Connectivity“, *Australian and New Zealand Journal of Art* 20, nr. 2 (2020 m. liepos 2 d.): 233.

⁴¹ Sara Borrillo, „Returning the megaphone to the people: the Theatre of the Oppressed as artivism in the public space for a new critical citizenry in Morocco“, *British Journal of Middle Eastern Studies* 48, nr. 1 (2021 m.): 9–10.

⁴² *Ibid.*, 15.

⁴³ Moa Sandström, *Dekoloniseringskonst artivism i 2010-talets Sápmi* (Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet, 2020), 1–16.

⁴⁴ Adriaan van Klinken, „Citizenship of Love: The Politics, Ethics and Aesthetics of Sexual Citizenship in a Kenyan Gay Music Video“, *Citizenship Studies* 22, nr. 6 (2018 m.): 653–55.

veiksmams (*acts of citizenship*) laiko tokius, kurie ardo įprastus sociokultūrinius modelius⁴⁵. Isin ir Nielsen aktyvistinės pilietybės teorija pasitelkiama ir Luros Pollozhani tyrime, kuriame nagrinėjamas feministinis artvizmas Kosove. Autorė teigia, kad diskriminuojančioms valstybės praktikoms pasipriešinama, kai politiškais meno kūriniais, kurie atliekami arba eksponuojami viešose erdvėse, į viešąjį diskursą yra įvedamos anksčiau privačiai sferai paliktos prievartos prieš moteris temos⁴⁶.

Vis dėlto šiam darbui aktualiausi poezijos tyrimai. Pastaraisiais metais susidomėjimas aktyvistine poezija ypač auga JAV. Poezijos potencialas pasipriešinti dominuojančiai hegemoninei struktūrai ir aktualizuoti socialines problemas analizuojamas tiek koncentruojantis į performatyvumo ir poetinio įvykio dimensiją⁴⁷, tiek atliekant tradicinę literatūrinę analizę, kurioje žvilgsnis nukreipiamas į kūrinio poetiką ir, pavyzdžiui, svarstoma, kokios įtampos kyla politiškoje poezijoje kalbant asmeniu „aš“ arba „mes“⁴⁸. Tarp politinės poezijos tyrimų paminėtina Evelinos Stenbeck disertacija, kurioje pasitelkiant performatyvumo teoriją nagrinėjamos aktyvistinės strategijos Švedijos poetų kūryboje. Aktyvistinėje poezijoje Stenbeck esmingas performatyvumo aspektas, t. y. tekstai suvokiami kaip konkretaus sociokultūrinio konteksto įvykiai, kuriais siekiama pokyčių netekstinėje tikrovėje⁴⁹. Analizuojant aktyvistinį poetikos aspektą kreipiamas dėmesys į kūniškumo apraiškas tekste, lyrinės|io subjektės|o poziciją ir balsą, jo|s nutylėjimus ir kalbėjimo sąlygas, taip pat analizuojamos materialumo ir kalbos opozicijos⁵⁰. Svarbu, kad politiškas poezijoje dažnai suprantamas nebūtinai per aiškiai artikuliuotus siekius pakeisti visuomenę. Pavyzdžiui, pasitelkdama Rancière'o politiško sampratą, Stephanie Sandler tyrinėja, kaip politiškas reiškiasi rusų poezijoje, kai literatūros kūrinys dėmesys atkreipiamas į pačius kasdieniškiausius subjektės|o išgyvenimus, juos įvedant į estetinį režimą, ir įvardijant įprastinėse struktūrose nematomus patyrimus⁵¹.

⁴⁵ Klinken, 657–58.

⁴⁶ Lura Pollozhani, „Performing Anger in Kosovo: Women’s Claim to Citizenship“, *Women’s Studies International Forum* 77 (2019 m.): 3–4.

⁴⁷ Elizabeth Schoppelrei, „Full body intersection“: Fat-Positive Activism, Poetry Slam, and Rachel Wiley“, *Fat Studies* 8, nr. 1 (2019 m.): 84.

⁴⁸ Christopher Spaide, „A Delicate, Vibrating Range of Difference“: Adrienne Rich and the Postwar Lyric „We“, *College Literature* 47, nr. 1 (2020 m.): 89–124.

⁴⁹ Evelina Stenbeck, *Poesi som politik: aktivistisk poetik hos Johannes Anyuru och Athena Farrokhzad* (Lund: Ellerströms, 2017), 13–14.

⁵⁰ *Ibid.*, 225–26.

⁵¹ Stephanie Sandler, „Kirill Medvedev and Elena Fanailova: Poetry, Ethics, Politics, and Philosophy“, *Russian Literature, Locating the Political in Russian and East European Poetry during and after Communism*, 87–89 (2017 m.): 283–84.

1.2. Emancipuojantis menas

Šiame poskyryje pristatoma Rancière'o emancipuojančio meno samprata, išsamiausiai formuluojama knygoje „Emancipuotas žiūrovas“. Kaip jau minėta, kalbant apie meno politinį potencialą, autoriui atrodo esminga atsisakyti įsivaizduojamo hierarchinio santykio tarp kūrėjo ir meno kūrinio patyrėjo ir pastarąjį laikyti aktyviu meno kūrinio dalyve, o ne stebėtoju iš šono, pasyviai priimančiu jam perteikiamą žinutę. Tokia žiūrovės įveiklinimo idėja estetikos teorijoje dažnai sieta su siekiu atsisakyti mediacijos, pavyzdžiui, teatro publiką įtraukiant į spektaklio vyksmą, bet Rancière'ui mediacijos aspekto išskyrimas kaip tik svarbus, nes žiūrovėlas ne perima konkrečią menininko išsiunčiamą žinutę, o reflektuodama ir interpretuodama atranda savitą žinojimą, pati kuria savo eilėraščių, spektaklių ir pan., o tam mediacija yra būtina. Tuo tarpu tiesiogiai išreikštas noras peržengti atotrūkį tarp kūrėjo ir žiūrovo pats tą atotrūkį ir sukuria – jei prielaida, kad žiūrėti yra lygu būti pasyviai, yra klaidinga, visos iš to išeinančios išvados tada klaidingos⁵².

Rancière'as siekia geriau suprasti meno galimybes keisti pasaulį, peržiūrėdamas nusistovėjusias nuostatas apie politinį meną. Pagrindinis jo atspirties taškas – kritinio meno (tiesiogiai savo turiniu kritikuojančio dominuojančias struktūras) kaip vienintelio tikro politinio meno idėjos užklausimas. Anot Rancière'o, tiesiogiai kritikuojantis menas dažnai nesukuria emancipacijos galimybės, ir nesvarbu, kiek savirefleksijos tokioje kritikoje slypi. Postmodernistinė logika, kai kritinės procedūros taikomos pačiai kritikai (tarkim, sukuriant meno kūrinį, kuris „kritikuoja kritiką“, pavyzdžiui, atskleidžia protestą kaip spektaklį, tik dar vieną prekę), pasak Rancière'o veikia tuo pačiu mechanizmu kaip modernistinės kritikos logika (kai atskleidžiama vartotojiškos kasdienybės kaina socialinių problemų pavidalu ir pan.)⁵³. Tokia kritika kuria paternalistinį santykį, kai kūrėjas laikomas žinios nešėju, o žiūrovėlas pasyviau veikėju, kurią reikia žadinti ir pamokyti, kaip teisingai matyti pasaulį, paaiškinti žiūrovei jo subordinaciją. Aiškindamas meno politinį potencialą, Rancière'as nenori toliau suktis šiame rate, nes tokia taktika dažniausiai nevaisinga emancipacijos atžvilgiu, ir siūlo atsieti emancipacijos tikslus nuo įsivaizdavimo, kad vien tiesioginė kritika (kritinis menas) veikia aktyvuojant publiką, keliant jos politinę sąmonę⁵⁴. Tam reikia atmesti kai kurias prielaidas: nustoti manyti, kad žiūrovėlas kažko negali, kad ji yra pasyvi, kad ją reikia aktyvuoti; atsisakyti atvaizdų demonizavimo; atmesti „sistemos“ kaip nenugalimos idėją; suvokti, kad nėra jokios idealios pirminės

⁵² Rancière, *The Emancipated Spectator*, 12–13.

⁵³ *Ibid.*, 45.

⁵⁴ *Ibid.*, 40; 48.

bendruomenės, kurią reikėtų atkurti. Egzistuoja vien disensuso erdvė⁵⁵. Disensusas „Emancipuotame žiūrove“ apibrėžiamas kaip „[...] organization of the sensible where there is neither a reality concealed behind appearances nor a single regime of presentation and interpretation of the given imposing its obviousness on all. It means that every situation can be cracked open from the inside, reconfigured in a different regime of perception and signification.“⁵⁶ Disensuso juslumas tad struktūruojamas taip, kad tai, kas matoma, nebėra akivaizdu. Atsiveria interpretacijų ir suvokimo galimybių erdvė. Todėl disensusas sukuria erdvę užklausti, kas įmanoma ir neįmanoma, leidžia pakeisti supratimą, kas gali ir kas negali mąstyti ir veikti tam tikromis sąlygomis, keisti „bendro pasaulio koordinates“⁵⁷, o tai kuria emancipacijos galimybę.

Kaip rašo Rancière'as, tam tikra prasme emancipacija yra išsivadavimas iš mažumos statuso (angl. *state of minority*). Šis egzistuoja, kai įsivaizduojama, kad visuomenė yra harmoninga, kad visi joje turi gebėjimų nulemtą vietą ir paskirtį. Emancipacija siekiama tokio gebėjimų ir užsiėmimo santykio išardymo⁵⁸. Rancière'ui tai galios santykių, struktūruojančių mūsų pasaulio percepciją, užklauskimas: „Emancipation begins when we challenge the opposition between viewing and acting; when we understand that the self-evident facts that structure the relations between saying, seeing and doing themselves belong to the structure of domination and subjection. It begins when we understand that viewing is also an action that confirms or transforms this distribution of positions.“⁵⁹ Taigi, juslumas taip pat yra galios santykių dalis, ir žvilgsnis (arba meno kūrinio patyrimas plačiąja prasme) arba į tokius santykius įsirašo, arba juos užklauskia. Kaip emancipacijos pavyzdį Rancière'as pateikia emancipuotą darbininką – šis atmeta tokį visuomenės audinį, kuriame jo kūnas skirtas vien darbui; emancipuotas darbininkas geba kalbėti ir mąstyti, daryti dalykus taip, kaip nėra priskirta tik vienai socialinei grupei, o yra skirta visiems ir visur⁶⁰.

Kaip jau minėta, ne bet koks menas Rancière'o teorijoje veikia emancipuojančiai. Tam reikalingas estetiškas meno režimas, kuris, kitaip nei etinis ar reprezentacinis, suardo įprastas kūnų

⁵⁵ Rancière, *The Emancipated Spectator*, 48.

⁵⁶ „[...] toks juslumo struktūravimas, kai už regimybės nėra slepiama tikrovė ir kai vienintelis prezentacijos ir interpretacijos režimas neprimeta savo akivaizdybės. Tai reiškia, kad kiekviena situacija gali būti išskleista iš vidaus, perskirstyta į kitą suvokimo ir signifikacijos režimą.“ Ibid., 48–49.

⁵⁷ Ibid., 49.

⁵⁸ Ibid., 42.

⁵⁹ „Emancipacija prasideda, kai užklausiame opoziciją tarp žiūrėjimo ir veikimo; kai suprantame, kad savaime suprantami faktai, struktūruojantys ryšius tarp sakymo, žiūrėjimo ir veikimo, patys priklauso dominavimo ir pavergimo struktūrai. Emancipacija prasideda, kai suvokiame, kad žiūrėjimas taip pat yra veiksmas, patvirtinantis arba transformuojantis pozicijų paskirstymą.“ Ibid., 13.

⁶⁰ Ibid., 43.

pozicijas ir tikslus, ir perskirsto įprastą juslinį patyrimą, sukuria naują „kartografiją“ to, kas gali būti įsivaizduojama ir patiriama⁶¹. Toks įprastų percepcijos modusų išardymas ir naujų perspektyvų pasiūlymas ne tik veikia paskirą individą, bet kartu kuria naujas tikroves, naujus erdvėlaikius, o per tai, jei kūrinys patiriamas kolektyviai, – naujas bendruomenes, kurioms bendras naujas, perskirstytas juslinis patyrimas. Tokios bendruomenės Rancière'o vadinamos estetinėmis. Čia svarbu, kad juslių ir galimybių horizonto perskirstymas įmanomas tik tada, kai kūrinių žinutė nėra nujaučiama iš anksto pačios|ties kūrėjo|s ar patyrėjo|s⁶². Taigi, meno kūrinio poveikis turi būti nenuspėjamas, kad jis veiktų emancipuojančiai rancièriškąja prasme, mat tiesioginės kritikos atveju kūrinys priskirtinas kritinio meno paradigmam.

1.3. Bourdieu literatūros lauko teorijos apžvalga

Savąją literatūrinės sociologijos prieigą Bourdieu siūlo kaip atsaką labiau paplitusiai, autorės|iaus genijų aukštinančiai ir meno transcendentalumą postuluojančiai literatūros analizei. Bourdieu mano, kad meno kūrinio genezės kaip vakuume atsiradusio genijės|aus sukurto produkto idėja atmeta literatūrinei kūrybai esminius aspektus: socialinės erdvės struktūrą, kurioje kūrėja|s ir jo|s kūryba formuojasi, ir dispozicijas, su kuriomis autorė|ius į tą struktūrą ateina. Bourdieu kritikuoja meno sakralizavimo idėjos pretenzingumą ir teigia siūlantis moksliskai objektyvesnę prieigą prie literatūros kūrinių⁶³.

Apžvelgiant Bourdieu literatūros lauko teoriją, išskirtinos trys Bourdieu koncepcijoje kertinės sąvokos – laukas, kapitalas ir *habitus*. Lauko samprata paremta reliacionalistiniu požiūriu – teoretikas šį konceptą įvardija kaip „objektyvių santykių tarp pozicijų tinklą arba išsidėstymą“⁶⁴. Laukai, savotiškai maži socialiniai pasauliai, mūsų bendro socialinio pasaulio segmentai, veikia pagal specifinę konkrečiam laukui būdingą logiką, kuriai turi paklusti lauko dalyviai|ės, kovojantys|čios dėl geresnių pozicijų lauke ir didesnio kapitalo. Būtent kintantys galios santykiai tarp lauko dalyvių ir lemia lauko struktūrą: kovodami|os dėl pozicijų ir laimėjimų jie|os gali siekti keisti lauko taisykles ar vertinamas kapitalo rūšis⁶⁵. Kaip pažymi Jakonytė, literatūros laukui tirti Bourdieu taiko tą patį kaip ir kitoms socialinėms struktūroms taikomą teorinį karkasą. Literatūros lauke kovos vyksta arba stengiantis

⁶¹ Rancière, *The Emancipated Spectator*, 72.

⁶² *Ibid.*, 103.

⁶³ Bourdieu, *The Rules of Art*, 190–91.

⁶⁴ Bourdieu ir Wacquant, 131.

⁶⁵ *Ibid.*, 131–134.

palaikyti dabartinę lauko tvarką, arba ją konfigūruoti⁶⁶. Vyraujantis požiūris į lauko tvarką ir ribas, pavyzdžiui, kas gali būti laikomos|i tikromis|ais menininkėmis|ais, o kas – tikru menu, kitaip sakant, lauko vizijos ir struktūravimo principas, Bourdieu teorijoje įvardijamas *nomos sąvoka*⁶⁷. Tai reiškia, kad „tikro|s rašytojo|s“ samprata yra ne universali, o kintanti, nes priklauso nuo konkrečiame lauke vykstančių kovų ir įtampų⁶⁸. Viena vertus, pateikimas į lauką yra iš dalies sąlygojamas tų, kurie|ios užima autoritetingas pozicijas ir turi galią įvardyti, kas gali būti laikoma tikra literatūra, o kas – ne, bet kita vertus, bet koks asmens poveikis laukui jau reiškia, kad jis|ji yra jo dalyvis|ė, net jei tam priešinasi lauko dominuojančiosios|tieji⁶⁹. Lauko kovos taip pat kyla dėl *illusio*, įsitraukimo į žaidimą ir tikėjimo, kad lauke žaisti ir rungtis yra verta ir svarbu⁷⁰.

Bourdieu koncepcijoje literatūros laukas išsiskiria savitu santykiu su galios lauku. Nors ir yra galios laukui pavaldus, literatūros lauko santykis su ekonomikos ir politiniu pasauliu, pasak Bourdieu, dvipusis: viena vertus, daugelis kūrėjų yra visiškai nesuinteresuoti finansiniais laimėjimais ir skelbia besidomintys vien estetika; antra vertus, literatūros produkcija aprėpia ir leidybos sritį, kurioje veikia pelno logika. Šioms skirtingoms lauko veikimo tvarkoms paaiškinti Bourdieu kalba apie du hierarchizavimo principus, keliančius įtampą kultūrinės produkcijos laukuose: heteronominį ir autonominį. Heteronominis principas palankus lauką valdantiems ekonomiškai ir politiškai, o autonominis – puoselėjantiems „meno menui“ idėją⁷¹. Taigi literatūros lauke galimos dvi viena kitai priešingos literatūrinės sėkmės sampratos: viename lauko poliuje kūrinys vertinamas grynai estetiniais kriterijais, kitame – išaukštinamas skaitomumas ir piniginis pelnas. Vis tik Bourdieu pažymi, kad literatūros lauke nepasisekimas nėra vienareikšmis fenomenas, nes dėl nekonkrečių estetinės kokybės kriterijų ir juos nusprendžiančių institucijų ir dalyvių pozicijų kismo, lauko dalyvių nesėkmės gali būti traktuojamos kaip išskirtinės, dabartinėms galios struktūroms neįkandamos estetinės kokybės ženklas⁷². Lauko autonomiškumo laipsnis vertinamas pagal tai, kiek smarkiai heteronominės praktikos teisiamos ir nurašomos, ir kiek lauko praktikos gali būti veiksmingos priešinant galios struktūroms už lauko ribų. Autonomiškumas priklauso nuo istorinių aplinkybių ir tam laukui būdingų tradicijų bei kolektyvinio simbolinio kapitalo, kaupiamo laukui bėgant⁷³.

⁶⁶ Loreta Jakonytė, „Pierre’o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra* 47, nr. 1 (2005 m.): 60.

⁶⁷ Bourdieu, *The Rules of Art*, 223.

⁶⁸ *Ibid.*, 224.

⁶⁹ *Ibid.*, 225–226.

⁷⁰ *Ibid.*, 227–228.

⁷¹ *Ibid.*, 215–217.

⁷² *Ibid.*, 218–219.

⁷³ *Ibid.*, 220–221.

Vienas iš struktūruojančių aspektų, steigiantis galios santykius lauke – skirtingas kapitalo pasiskirstymas tarp lauko dalyvių. Bourdieu išplečia tradicinę ekonominio kapitalo sampratą ir išskiria keturias kapitalo rūšis: ekonominį, kultūrinį, socialinį bei simbolinį kapitalą. Kapitalo vertė yra reliatyvi aktualaus lauko veikimo principams. Ekonominio kapitalo sąvoka sietina su tradicine kapitalo samprata ir nurodo į finansinius išteklius. Kultūrinis kapitalas – tai žinios ir gebėjimai, kuriais dalyvis disponuoja. Institucionalizuota tokių žinių forma yra, pavyzdžiui, išsilavinimas. Socialinio kapitalo sąvoka nurodo į socialinius ryšius, priklausymą tam tikriems visuomenės sluoksniams. Galiausiai simbolinis kapitalas suvokiamas kaip lauko ribas peržengianti galia, savotiška dalyvio reputacija, kuri įgyjama per kitas kapitalo formas⁷⁴.

Aktuali ir *habitus* sąvoka, siejanti lauko ir kapitalo sąvokas. Tai – lauko dalyvių varomoji jėga. Kaip pažymi Wacquant, Bourdieu sociologijoje mąstymo schemas yra veikiamos socialinių santykių lauke: socialines sąlygas individas internalizuoja, perimdamas išorės ribojimus ir inercijas⁷⁵. Būtent *habitus* sąvoka siekiama tokį ribojimą atskleisti. Taip įvardijamos mąstymo ir elgesio schemas, dalyvių internalizuojamos socializuojantis – tarsi tam tikros dalyvio įsisąmonintos veikimo ribos, kurias konstruoja aktualaus lauko struktūra ir sąlygos. Išryškindamas *habitus* svarbą, Bourdieu siekia pažymėti racionalistinio mąstymo ribotumą aiškinant žmogiškąjį veikimą socialiniuose kontekstuose ir pabrėžti istorinių ir socialinių sąlygų svarbą dalyvio strategijoms, sykiu neatimant iš lauko dalyvio galios veikti⁷⁶. Kitame poskyryje aptariama, kaip *habitus* sąvoka susijusi su lyties dimensija.

1.4. Literatūros sociologija ir lyties dimensija

Straipsnyje „Prisitaikant Bourdieu: Feministinė teorija ir Pierre’o Bourdieu kultūros sociologija“ Moi siūlo, kaip Bourdieu teoriją adaptuoti feministinei literatūros analizei. Viena iš Bourdieu teorijos stiprybių feminizmo kontekste – ši peržengia esencializmo ir konstruktyvizmo skirtį ir parodo, kad socialiniai skirtumai nėra nei įgimti, nei tiesiog reikšmės, kurias galima paprasčiausiai „perrašyti“, o socialinių praktikų metu įgyjamos tapatybės. Bourdieu svarbu, kad bet kokių skirčių tarp lyčių ieškojimas biologiniuose procesuose yra kvestionuotinas – anot jo, kūnas yra socialiai produkuojamas ir socializacijos metu į jį įrašomi galios santykiai⁷⁷. Šiuo aspektu Bourdieu teorija

⁷⁴ Bourdieu ir Wacquant, 155–157.

⁷⁵ Ibid., 33.

⁷⁶ Ibid., 158–165.

⁷⁷ Moi, „Appropriating Bourdieu“, 1031–34.

jungiasi ir su įvade pristatyta feministine metodologija pagrįsta motyvacija vartoti lyties kategorijas, net suvokiant, kad jos produkuojamos socialiai.

Su tuo susijęs ir „socialinio žaidimo“ taisyklių internalizavimas. Individui ar individei, atsiduriančiam ar atsiduriančiai silpnesnėje pozicijoje galios santykiuose, nebūtinai išsivysto opozicinė sąmonė – *simbolinis smurtas* produkuoja moteris, kurios linkusios laisvai pasirinkti primetamą socialinį likimą, nes toks yra laukui būdingas *habitus*⁷⁸. Simbolinis smurtas Bourdieu suvokiamas kaip simboliniu kapitalu turtingų dalyvių primetamos lauko taisyklės ir struktūra, bet dėl visų įsitraukimo į lauko žaidimą, simbolinį smurtą patiriančiosios tieji jį laiko legitimiu. Tik įsiplieskus konfliktui, kai lauko galingųjų pozicijos užklauser, simbolinis smurtas tampa matomas⁷⁹. Svarstant Bourdieu teoriją lyties atžvilgiu taip pat pažymėtina, kad lytis nebūtinai yra kertinis faktorius kai kuriuose laukuose, mat turėdama pakankamai kultūrinio, socialinio ar simbolinio kapitalo, moteris gali daryti įtaką lauke, nepaisant patriarchalinės jo struktūros⁸⁰. Nors Bourdieu teorijoje lyties aspektas nėra išsamiai teoretizuojamas, Moi siūlo nekonceptualizuoti lyties kaip atskiro lauko su savomis žaidimo taisyklėmis, o matyti šį aspektą kaip klasę Bourdieu teorijoje – visų dalyvių *habitus* įtaką darantį atributą, kurio svarba dalyvėsio strategijai ir galimybės varijuoja nuo socialinio konteksto ir aptariamo lauko specifikos⁸¹. Tad svarstant Lietuvos literatūros lauko struktūrą iš feministinės perspektyvos, svarbu turėti omenyje, kad lyties aspektas gali veikti situatyviai, ribodamas lauko dalyvių galimybes tam tikromis aplinkybėmis, bet nebūtinai darydamas įtaką visiems jų pasiekimams.

1.5. Tyrimo dizainas

Kitoje – analitinėje dalyje – atliekamas kokybinis atvejo tyrimas, skaitymus prie Žemaitės konceptualizuojant kaip literatūros lauko dalyvių kolektyvinę strategiją. Tyrimo šaltiniai – transkribuoti 7 interviu su skaitymuose nuolat arba dažnai dalyvaujančiomis poetėmis, su tirama tema sietinos publikacijos spaudoje, prieinami skaitymų vaizdo įrašai – pasitelkiami fiksuoti ir nagrinėti skaitymus prie Žemaitės ir su jais susijusias Lietuvos literatūros lauko įtampas ir hierarchijas, remiantis teorinėje dalyje aptartais Bourdieu suformuluotais konceptualiais įrankiais. Atsispiriant į feministinės metodologijos siūlomas prielaidas, išskirtinis dėmesys skiriamas lyties aspektui, jo reikšmei literatūros lauko kovose. Remiantis teorinėje dalyje pristatytomis Moi išvalgomis, lytis literatūros lauke

⁷⁸ Moi, „Appropriating Bourdieu“, 1030.

⁷⁹ Ibid., 1022–1023.

⁸⁰ Ibid., 1037–38.

⁸¹ Ibid., 1034–35.

suvokiama kaip dalyvių *habitus* įtaką darantis aspektas. Analizės probleminius mazgus žymi Laukkonėn siūlomi kolektyvinių strategijų tyrimo sluoksniai, pristatyti magistro darbo įvade (formalusis lygmuo, kolektyvo tiesiogiai neišreikštos pozicijos, dalyvių santykis su kolektyvu). Adaptavus Laukkonėn tyrimo taktiką šiam magistro darbui, literatūros lauko ir aktyvistinio meno koncepcijų kontekste analizuojami vedėjų pasisakymai per renginį, skaitymų lyderių nuostatos, renginio komunikacija, skaitymų prie Žemaitės santykis su kitais moterų skaitymais, su literatūros lauko institucijomis, atskirų skaitymų dalyvių santykis su kolektyvu. Dėl rišlesnės argumentacijos analizėje trys Laukkonėn siūlomi sluoksniai persipynę. Analitinės dalies pavadinimas „Feministinis poetinis aktyvizmas tarp institucijų ir asmenybių“ žymi tokią relacionalistinę analizės pobūdį, kai nagrinėjami kolektyvo ir asmenybių bei didžiųjų literatūros lauko žaidėjų santykiai.

Kaip pažymėta, literatūros sociologijos tyrimuose, kuriuose remiamasi Bourdieu prieiga, įprasta atkreipti dėmesį ir į literatūros produkciją, mat ji laikytina literatūrinių strategijų dalimi. Remiantis šia teorine prielaida, magistro darbe nagrinėjami ir renginių vaizdo įrašuose girdimi eilėraščiai. Čia didžiausias dėmesys skiriamas politiniams eilėraščių turiniams ir reikšmėms, kuriomis tekstai pasipildo, kai yra medijuojami konkrečioje feministiniais laikomų skaitymų scenografijoje, kitų kūrinių ir užtekstinių elementų kontekste. Pavyzdžiais pateikiami darbo autorės sprendimu ryškiausi tokių sąskambių atvejai. Aptariant kūrinių aktyvistinį potencialą ir politinius turinius, pasitarnauja Rancière'o teoriniai konceptai. Nagrinėjant eilėraščius identifikuojami potencialiai emancipuojantys kūrinių aspektai arba kūriniai priskiriami kritinio meno paradigmai.

Tiek feministinė, tiek konstruktyvistinė-interpretatyvinė metodologijos, kurių suteikiamų prielaidų laikantis atliekamas tyrimas, numato tyrimų kontekstualumą ir daugybines tiriamų fenomenų interpretacijas. Kaip rašo Schwartz-Shea ir Yanow, reikšmės atsiranda dėl konkrečių laiko ir erdvės kontekstų, tad interpretacijoje tiriamo fenomeno sąsajos su kontekstu esmingos⁸². Todėl magistro darbe skaitymai prie Žemaitės yra nuolat probleminami kaip literatūros lauko kontekste ir jo kovų aplinkybėse vykstantys renginys; telkiamasi į situatyviai atsirandančias kūrinių ir veiksmo reikšmes. Dirbant su tyrimo medžiaga ir nagrinėjant teorines prieigas išsikristalizavo 4 ašinės temos, pagal kurias struktūruojama analitinė dalis:

1. Poskyryje *Skaitymų genezė: Žemaitė kaip feministinis simbolis* fiksuojama skaitymų steigties istorija, nagrinėjamas Žemaitės paveikslas šiuolaikinėje kultūroje ir poečių santykis su juo.

⁸² Schwartz-Shea ir Yanow, 46–47.

2. Poskyryje *Iš nišinės protesto retorikos į ekspansyvumą* aptariamas skaitymų retorikos ir organizavimo pokytis, matomas lyginant pirmuosius, 2013 m. vykusius skaitymus, ir pastaraisiais metais vykstančiuosius.

3. Poskyryje *Žemaitės skaitymai kitų moterų skaitymų kontekste* nagrinėjamas skaitymų prie Žemaitės ir „moterų literatūros“ kaip politiškai įkrauto koncepto santykis; aptariama, koks dalyvaujančių poečių santykis su įlytinta moters kūrejos kategorija.

4. Poskyryje *Poezijos skaitymo gyvai reikšmė* nagrinėjamos poezijos medijavimo balsu skaitymų scenografijoje politinės implikacijos, skaitymus konceptualizuojant kaip estetinę bendruomenę.

2. Analitinė dalis: feministinis poetinis aktyvizmas tarp institucijų ir asmenybių

2.1. Skaitymų genezė: Žemaitė kaip feministinis simbolis

Šiame poskyryje pristatomos skaitymų prie Žemaitės atsiradimo aplinkybės. Apžvelgiamas Žemaitės kaip simbolio statusas tiek feministiniame, tiek literatūros istorijos diskurse. Renginio vedėjų prakalbose ir kalbintų poečių pasisakymuose nagrinėjamas poečių santykis su Žemaitė kaip simboliu.

Pirmieji skaitymai prie Žemaitės „Poezijos pavasario“ programoje pasirodė 2013 m. Idėja skaitymams kilo tapytojai, poetei, žmogaus teisių aktyvistei Vilmai Fioklai Kiurei, kai viešojoje erdvėje imta kalbėti apie Žemaitės skvero Vilniuje naikinimą. Menininkės žodžiais:

Buvo pasklidęs toks lyg gandas, kad Žemaitės skveras bus naikinamas, todėl kažkaip norėjosi tiesiog jį labiau įkultūrinti, atkreipti dėmesį, suformuoti kažkokią tradiciją, kad tas naikinimo procesas apsunktų. Ta idėja pasidalinau feministinėje grupėje, ten ir visi vieningai pritarė, kad čia būtų žiauriai faina. Inicijatyvinė grupė buvo Donatas Paulauskas ir Laima Kreivytė, tokie vedantys feministiniai vardai. Ir aš tada nuėjau pas „Poezijos pavasario“ organizatorę Janiną Rutkauskienę, ir tiesiog ji skyrė programos dalį, nes ir jai labai patiko ta idėja, nes ji pati – senos kartos kultūrininkė, ir man pasirodė, kad jai Žemaitės kūryba irgi labai svarbi.

Tad pirminis skaitymų tikslas – erdvės, skirtos Žemaitės slapyvardžiu rašiusiai Julijai Beniuševičiūtei-Žymantienei kaip Lietuvos feminizmui svarbiai figūrai, išsaugojimas. Nuo pat pirmųjų skaitymų artikuliuojama aiški intencija formuoti tradiciją, pasikartojantį ritualą (skaitymų rituališkumo aspektas bus aptartas poskyryje 2.4. *Poezijos skaitymo gyvai reikšmė*).

Lietuvių kultūroje Žemaitės figūra tapusi simboliu – ji dažnai įvardijama pirmąja Lietuvos feministe, disensusą kūrusia tiek politiniu aktyvizmu ir angažavimusi į lygių teisių klausimą (pavyzdžiui, buvo Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo organizacinio komiteto narė), tiek feministinio artivizmo praktikomis, kūrinuose tematizuodama priešinimasi patriarchalinėms struktūroms, kritiškai nušviesdama lyčių nelygybę, kvestionuodama lyčių elgesio normas⁸³. Taigi Žemaitės kaip simbolio pasirinkimas suponuoja, kad tikėtina, jog susirinkusiosios skaitymuose „moters poetės“ kategoriją vertina iš kritinės perspektyvos ir gali būti linkusios „moteriškumą“ užklausti kaip

⁸³ Dalia Čiočytė, „Žemaitės feminizmas“, *Literatūra* 51, nr. 1 (2009 m.): 50–52.

sociokultūriškai formuojamą konstrukta, kaip tą dariusi Žemaitė. 2016 m. Žemaitės skvere ant sienos pasirodė Paulės Bocullaitės nutapytas Fridos Kahlo portretas, ši meksikiečių menininkė taip pat žinoma kaip feministinė ikona, savo kūryba ir gyvenimu ardžiusi tradicinę lyties tvarką.

Vis dėlto Žemaitės pozicija Lietuvos literatūriniame lauke dvipusė – feministėms ji kovos dėl lyčių lygybės simbolis, tačiau kartu autorė yra viena esminių lietuvių literatūros kanono figūrų. Kanonizavimas ryškus dar sovietmečiu – 1965 m. Bukantės dvaro sodyboje, Žemaitės gimtuosiuose namuose, įsteigtas Žemaitės memorialinis muziejus; 1971 m. Vilniuje pastatytas skulptoriaus Petro Aleksandravičiaus sukurtas Žemaitės paminklas. Žemaitės kanonizavimas, kaip ir daugybės kitų tradiciniais laikomų lietuvių autorių, savaip strateginis, pasitelkiamas kurti tam tikrą romantizuotą nacionalinį pasakojimą⁸⁴ – konservatyviojoje literatūros tyrimų kryptyje rašytoja siejama su mūsų literatūros kanonui įprastais kaimo vaizdiniais, jos skara – su tradicinėmis moteriškumo ir motiniškumo sampratomis. Žemaitė viena iš nedaugelio moterų, atitikusių kuriamo literatūros istorijos naratyvo reikalavimus, – paminklų moterims autorėms, palyginus su kūrėjais vyrais, ženkliai mažiau. Galiausiai, Žemaitė yra vienintelė moteris, atsidūrusi ant nacionalinės valiutos, lito, kupiūros.

Prieinamuose renginių įrašuose Žemaitės kaip skaitymų globėjos pasirinkimas komentuojamas renginio vedėjų. 2020 m. skaitymus vedusi poetė Marija Mažulė atkreipė dėmesį į Žemaitės skaros reikšmę ir paaiškindama, kodėl simboliškai ji pati ir kai kurios kitos poetės renginio metu ryši skaras: „Gerbiamos poetės, kaip Žemaitė solidarizavosi su to meto moterimis, paprastomis valstietėmis, ryšėdama skarelę, tai aš šį vakarą solidarizuojuosi su jumis, kuriančiomis, rašančiomis moterimis, [...]“⁸⁵ Mažulė toliau vardija sunkumus, moterų patiriamus derinant motinystę, kūrybą ir darbą, patiriamus psichologinius sunkumus, diskriminaciją. Svarbu, kad šioje renginio įžangoje moterų susibūrimo pagrindu įvardijamas ne faktas, kad kažkas vienija moteris kaip biologinę lytį, ne specifinė šiai lyčiai būdinga estetika ir jų kūryboje išryškėjantis tapatumas, o faktoriai, lemiantys moterų kaip socialiai, ekonomiškai, kultūriškai formuojamos grupės marginalizavimą. Pabrėžiami kuriančių moterų patiriami sunkumai, susiję su, pavyzdžiui, ekonomine lyčių nelygybe, nematomu moterų darbu atliekamu buityje, ant moterų pečių dažnai krentančia vaikų priežiūra. Mažulė išskiria ir socialinių struktūrų lemiamą priekabiavimo prie moterų problemą.

2021 m. skaitymų vedėja poetė, aktyvistė, menotyrininkė Laima Kreivytė renginio metu taip pat komentuoja Žemaitės paminklo reikšmę skaitymams: „Žemaitė čia – mūsų nuostabi globėja, visiškai

⁸⁴ Stephen Greenblatt, „Rasinė atmintis ir literatūros istorija“, vert. Jūratė Levina, *Baltos lankos* 27 (2007 m.): 22–43.

⁸⁵ „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, nufilmuota 2020 rugpjūčio 2 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Poezijos pavasaris“, <https://www.youtube.com/watch?v=lkp4A3YpasQ>,

rami, norėčiau sakyti, kaip belgė, bet yra lietuvių literatūros klasikė. Bet jinai čia stabiliai stovi ir stabiliai palaiko tas vertybes, kurios mums svarbios. Visai ne tos tradicinės, kurias ten bandoma nupiešti iš jos skarelės ir apdarų, o būtent tas moderniasias: Žemaitės kaip kovotojos, kaip labai pilietiškos moters, asmenybės, feministės.“⁸⁶ Kreivytė tiesiogiai įvardija Žemaitę kaip kūrėją, kurios aktyvizmas yra pavyzdinis susirinkusioms kūrėjoms. Svarbu, kad Kreivytė pabrėžia ne tik Žemaitės feminizmą, bet ir pilietinį aktyvizmą plačiaja prasme, toliau įvardydama Žemaitės iniciatyvas padedant karo pabėgėliams Jungtinėse Valstijose. Kreivytė išryškina ir Žemaitės nekonformizmą caro valdžios akivaizdoje, kai dėl su lietuvių susijusių publikacijų autorė kalinta Lukiškių kalėjime. Kritikuojamas ir Žemaitės apriprijavimas patriarchaliniam naratyvui, kai, neatsižvelgiant į jos politinį sąmoningumą ir artistinę veiklą, labiausiai susitelkiama į tradicinį močiutės su skara įvaizdį. Kreivytės kalboje išryškėja „mes“: tos, kurioms svarbios moderniosios Žemaitės vertybės, jos pilietiskumas, feminizmas. Interviu Kreivytė užsimena ir apie jos įsteigtą Žemaitės premiją, kuri veikia kaip alternatyva per poezijos festivalį „Poetinis Druskininkų ruduo“ (toliau – PDR) teikiamai Jotvingio premijai. Nuo 2018 m. per metus ryškiausiai pasirodžiusiai poetei įteikiama rankinė su Žemaitės atvaizdu. Iki šiol Žemaitės tašės premiją yra gavusios Kulvinskaitė, Buividavičiūtė, Vaiva Grainytė, Enrika Striogaitė ir Kaziliūnaitė. Visos jos – ryškios literatūros lauko autorės, kurių kūryboje daug socialinių ir politinių atspalvių.

Iš atliktų interviu ryškėja, kad kalbintoms poetėms Žemaitė kaip simbolis imponuoja, o priešastys tam įvardijamos įvairios. Poetėms svarbu Žemaitės kaip moterims taikomiems stereotipams nepaklūstančios ir kaip vėlai debiutavusios kūrėjos įvaizdis: „Labai žaviuosi jau vien dėl to, kad ji vyresniame amžiuje pradėjo rašyti [...]. Ir jos asmenybė. Ji man įkvėpimo šaltinis. Iki pat senatvės tokia energinga, nesusivaržius kažkokiais stereotipais, ir įsimylėjusi“ (Mažulė); „Labai artima tokia figūra. Kad 40-ies debiutavo ir daug ką darė, kas tais laikais moterims buvo neįprasta“ (Brundzaitė). Respondentėms imponuoja ir Žemaitės kaip feminizmo aktyvistės palikimas: „Asmeniškai aš nesu didžiulė Žemaitės kūrybos gerbėja, tiesiog labai vertinu jos indėlį ano meto moters kasdienybės pagerinimo, nes ji iš tikrųjų labai daug veikė kitų moterų labui. Kaip sakoma, tikra feministė yra ne ta, kuri naudojasi feminizmo pasiekimais, bet ta, kuri keičia kitų moterų gyvenimus. Tai Žemaitė man yra toks idealas, nes ji keitė moterų gyvenimus“ (Kiurė); „Aišku, pats Žemaitės paminklas yra simboliška vieta, galvoju apie jos tą tokią gerąją pasiutimą, jos energiją, jėgą. Galvojant apie jos gyvenimo

⁸⁶ „Poečių skaitymai prie Žemaitės. Poezijos pavasaris 2021“, nufilmuota 2021 m. liepos 4 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „socialstructures“, <https://www.youtube.com/watch?v=hHLk03UPMTU>.

aplinkybes, apie jos tekstus ir feministinį aspektą, man atrodo labai gerai pasirinkta vieta, labai simboliška ir tikrai įkrauna dar papildomai“ (Buividavičiūtė).

Kelios poetės, ir ypač tos, kurios turi tvirtą ryšį su lietuvių literatūra kaip disciplina, pabrėžia Žemaitės literatūrinį svorį: „Be abejo, kad ir kaip pažiūrėtum, Žemaitė yra praktiškai mūsų grožinės prozos motina, ir tai jau savaime yra reikšminga. Ir aš visada galvojau, kad gal ir dėl lyties, ir dėl tam tikrų kitų aspektų jos figūra yra nepakankamai įvertinama“ (Kulvinskaitė); „Žemaitė kaip rašytoja man svarbi nuo pat mažens (be to, esu lituanistė), bet nemėgstu hipsteriškų atributų su jos atvaizdu (marškinėlių, skarelių ir kitų stilingų daikčių – mano galva, jie ją karikatūrina)“ (Kazlauskaitė). Čia Kazlauskaitė referuoja į pastaruosiu metu vykstantį Žemaitės kaip simbolio įtraukimą į populiariąją kultūrą ir ypač gajų jos atvaizdo komercializavimą – Žemaitės atvaizdas pasirodo ir ant kojinių⁸⁷, ir įvairiausiomis variacijomis, ant marškinėlių⁸⁸. Tai sietina su platesne feminizmo komodifikacijos tendencija, kuri gali būti kritikuojama dėl tarnavimo esamoms galios struktūroms ir feminizmo kaip radikalaus judėjimo potencialo devalvavimo⁸⁹. Vis dėlto atrodo, kad skaitymai prie Žemaitės su tokiu populiariojoje kultūroje plintančiu Žemaitės įvaizdžio pertekliu naudojimu komerciniams tikslams visai nesusiję ir vertintini kaip pozityvus Žemaitės simbolio pasitelkimas – tiek iš formaliosios renginio komunikacijos, tiek iš kūrėjų pasisakymų akivaizdu, kad Žemaitė yra ryški ikona lietuviškoje feministinėje savimonėje ir skaitymų atveju veikia kaip emancipacijos ir aktyvizmo simbolis, turintis įgalinimo potencialą.

Kitame poskyryje aptariamas skaitymų prie Žemaitės koncepcijos kismas, vykęs keičiantis renginio lyderėms. Šis pokytis vis tik galėtų būti laikomas sąlyginiu, nes pagrindinė renginio idėja bėgant laikui išlieka daugmaž tolydi.

2.2. Iš nišinės protesto retorikos į ekspansyvumą

Pirmuosius skaitymus žymi ryški pasipriešinimo, tiesiogiai išreikšto protesto simbolika, kuri gali būti siejama su taktikomis, būdingomis Kiurės strategijai kultūros lauke ir menininkės literatūrinei biografijai. Kiurė organizavo ne vieną artistinę akciją, tarp kurių, pavyzdžiui, tais pat metais, kai

⁸⁷ „Spalvotos kojines „Žemaitė“, popup.lt, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://popup.lt/product/zemaite/>.

⁸⁸ „Težydi Atgimimas“, briedistu.lt, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.briedistu.lt/product/tezydi-atgimimas/>; „Unisex marškinėliai „Žemaitė“, boldo.eu, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.boldo.eu/lt/marskineliai-c-1/unisex-marskineliai-zemaite-p-517>; „Marškinėliai su užrašu „Žemaitė“ (REdraw)“, strainius.lt, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://strainius.lt/redraw/6937-marskineliai-su-uzrasu-zemaite-redraw.html>.

⁸⁹ Nancy Fraser, „Feminism, Capitalism, and the Cunning of History: An Introduction“, *Fondation maison des sciences de l'homme: Working Papers*, nr. 17 (2012 m.): 6.

įvyko pirmieji skaitymai prie Žemaitės, 2013 m. organizuotas feministinis literatūrinis performansas „Po Kudirka, arba patriarchams paliepus, mums panorėjus“, kai Kiurė, Aira Leonidovna ir Brundzaitė, be kitų patriarchalinę visuomenės struktūrą komentuojančių literatūrinių eksperimentų, atliko perrašytą Vinco Kudirkos „Tautiškos giesmės“ versiją, dėl kurios menininkėms buvo pradėtas (ir galop nutrauktas) ikiteisminis tyrimas dėl valstybinių simbolių įžeidimo⁹⁰. Pažymėtina, kad kaip ir skaitymų prie Žemaitės atveju, performansas vyko instituciniame kontekste, nuo 2007 m. vykstančiame festivalyje „Kultūros naktis“, kurio pagrindinis partneris yra Vilniaus miesto savivaldybė. Galima fiksuoti tendenciją aktyvistėms veikti bendradarbiaujant su kultūros lauko institucijomis.

Su aiškiai artikuliuota protesto intencija sietinas ir pirmųjų skaitymų prie Žemaitės „Facebook“ renginio puslapio viršelis – nuotrauka iš dar vienos pilietinės akcijos, „Laisvę *Pussy Riot*“, kurioje taip pat dalyvavusi Kiurė. Nuotraukoje balaklavą užsidėjusi moteris pasilipusi ant Žemaitės skulptūros skraito⁹¹. Pastarojo protesto metu balaklava buvusi užmauta ir Žemaitės skulptūrai, taip aktualizuojant jos kaip aktyvistės įvaizdį ir išryškinant panašumus su šiuolaikinėmis aktyvistėmis, grupe *Pussy Riot*. Kaip įvardija Kiurė, pirmieji skaitymai prie Žemaitės buvo atvirai feministiniai, organizuoti „būtent per aktyvizmo prizmę“. Atviro pasipriešinimo, konfrontacijos įvaizdis kurtas ir per poezijos skaitymą į megafoną. Filmuotame Aušros Kaziliūnaitės skaitymo fragmente (šis, beje, paskelbtas „Žibutės“, internetu transliuotos feministinės laidos, kurią kuravo menininkių ir feminizmo aktyvisčių grupė, vedama aktyvistės Linos Žigelytės, „Youtube“ kanale) sulaukusi publikos reakcijos dėl išraiškingos skaitymo manieros, poetė tarsteli: „čia mes kaip Brazdžionis, kai skaitydavo stadione“⁹². Būtent Kaziliūnaitės pasirodymą, kaip išsiskyrusį pirmuosiuose skaitymuose, interviu pažymėjo ir Kazlauskaitė: „Geriausiai ten tiko Kaziliūnaitės eilėraščiai – ji ir skaitė drąsiai, pakeltu balsu: žmonės iš gatvės atkreipdavo dėmesį ir prieidavo. Priėjo kažkokia turistė ir angliškai mūsų paprašė nulipti nuo Žemaitės postamento, nes ji norinti jį nufotografuoti.“

Kaziliūnaitės skaityti eilėraščiai – akivaizdžiai socialiai angažuoti, siekiantys pokyčio užtekstinėje tikrovėje. Eilėraštyje „mėnulis yra tabletė“ pasitelkiant poetiką, kuria siekiama nustebinti ar šokiruoti, aktualizuojamas pabudimo iš savotiško miego – politinio pasyvumo ar aklo socialinių struktūrų diktuojamų normų laikymosi – motyvas, kai monotoniją kuriantis atsikartojimas formule

⁹⁰ Goda Raibytė, „Ar himną interpretavusios menininkės taps kriminalinėmis nusikaltėlėmis?“, LRT.lt, 2013 m. spalio 10 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/26961/ar-himna-interpretavusios-menininkes-taps-kriminalinemis-nusikaltelemis>.

⁹¹ „Moterų skaitymai „Ką laumės lėmė“ prie Žemaitės paminklo“, Facebook.com, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.facebook.com/events/gedimino-prospektas/moter%C5%B3-skaitymai-k%C4%85-laum%C4%97s-1%C4%97m%C4%97-prie-%C5%BEemait%C4%97s-paminklo/199715493485364/>.

⁹² „Feministiniai skaitymai prie Žemaitės paminklo. Savo poeziją skaito Aušra Kaziliūnaitė“, nufilmuota 2013 m. gegužės 28 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „laida zibute“, <https://www.youtube.com/watch?v=xcZb6BcQjw>.

„[*mėnulis/pyktis/sausra afrikoje ir t. t. – I. Š.*] yra tabletė / su grioveliu / per vidurį“ pertraukiamas liepiamosios nuosakos skatinimu tabletę perlaužti ir praregėjus išvysti neteisybę kasdienybėje: „tada pagaliau / pamatysi – / dienos dantimis / rieda / kraujo lašai“⁹³. Akivaizdžiai feministinė žiūra taikoma Kaziliūnaitės skaitomame eilėraštyje „kodėl rodenas nesukūrė mąstytojos skulptūros“ – nepaaiškinamas moters susimąstymas viešojoje erdvėje yra socialiai neįprasta praktika, kurią nuolatos kas nors pertraukia: „it niekur nieko prieis / koks nepažįstamas / menkai / pažįstamas diedas / ir paklaus / TAI KO LIŪDI?“⁹⁴ Viena vertus, Kaziliūnaitės eilėraščiai veikia emancipuojančiai, skatindami užklausti mūsų pasaulio percepciją struktūruojančius galios santykius. Vis dėlto dėl numanomos intencijos kurti kritinį santykį su pasauliu tokie kūriniai netelpa į Rancière'o emancipuojančio meno, keičiančio juslinį pasaulio suvokimą, koncepciją, o patenka į jo apibūdinamą kritinio meno paradigmą.

Apsvarstytinas ir 2013, 2014 ir 2015 m. skaitymų pavadinimas „Poezijos pavasario“ programoje – „Ką laumės lėmė“. Šis nurodo į Petronėlės Orintaitės atsiminimus apie Salomėjos Nėries gyvenimą, išleistus tokiu pavadinimu, ir kartu Nėries eilutes „Anksti rytą baltos laumės / Laimę lėmė man jaunai; / Ir išbūrė ir nulėmė / Jaunai būti amžinai.“⁹⁵ Viena vertus, viešajame diskurse nėra įprasta Nėrį sieti su feminizmu ir pasipriešinimo įvaizdžiais – veikiau gajus jos kaip romantikės, jautrios kūrėjos paveikslas. Vis dėlto šiame kontekste ji laikytina reikšminga kaip viena iškiliausių lietuvių poečių, įtraukta ir į oficialųjį lietuvių literatūros kanoną, o tai vis dar nėra įprasta moterims kūrėjoms – pavyzdžiui, magistro darbo rašymo metu tarp 36 lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino privalomų autorių tik trys moterys: Nėris, Judita Vaičiūnaitė ir Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana⁹⁶. Sykiu Nėries įvaizdis pasirodo lietuvių feministinėje sąmonėje kaip įvairiapusės asmenybės, kurios gyvenimo pasirinkimai, tarp jų ir komunistinės pažiūros bei vykimas į Maskvą parvežti „Stalino saulės“, literatūros istorijos ir viešajame diskurse nuolatos redukuoti iki jos santykių su vyrais, kaip apžvelgdama Nėries gyvenimo reprezentacijas pastebi Kaziliūnaitė⁹⁷. Kai po trejų metų pertraukos 2018 m. poečių skaitymai grįžo į „Poezijos pavasarį“, pavadinimo „Ką laumės lėmė“ vis tik atsisakyta (2018 m. skaitymai vyko Rašytojų sąjungos patalpose, tačiau šiame darbe jie laikomi skaitymų prie Žemaitės tąsa dėl panašaus dalyvių komplekto ir renginio vedėjos Kreivytės – kelios poetės interviu

⁹³ Aušra Kaziliūnaitė, *Mėnulis yra tabletė* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014), 43.

⁹⁴ *Ibid.*, 105.

⁹⁵ Salomėja Nėris, *Poezija*, (Vilnius: Vaga, 1966), 4.

⁹⁶ „Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas“, Nacionalinis egzaminų centras, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.nec.lt/546/>.

⁹⁷ Laima Kreivytė, „Neatsakyti klausimai apie Salomėją Nėrį: posūkis į kairę, ryšininkės statusas ir juodasis atgailos sąsiuvinis“, LRT.lt, 2022 m. rugpjūčio 22 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1475900/neatsakyti-klausimai-apie-salomeja-neri-posukis-i-kaire-rysininkes-statusas-ir-juodasis-atgailos-sasiuvinis>.

užsiminė, kad renginys į vidų galimai persikėlė dėl prasto oro). Vis dėlto Nėris kaip svarbus simbolis išlieka: pavyzdžiui, Nėries poezija nuskamba skaitymuose dainų forma, kai kone kasmet skaitymuose dalyvaujančios muzikantės atlieka dainas su Nėries eilėraščių žodžiais. 2019 m. skaitymų metu Kreivytė komentavo nuskambėjusią vieną tokių dainų: „Salomėja yra nemirtinga. Visi, kas norės į ją kėsintis, turės reikalų su poetėmis. Mes jos neatiduosim, kaip ir Žemaitės. [...]“⁹⁸ Taip Kreivytė komentuoja Nėries aproprijavimą nacionalinio naratyvo kūrimui, veikiančią panašiu principu, kaip ir jau aptartu Žemaitės atveju.

Ne tik protesto retorikoje, bet ir 2013 m. skaitymuose prie Žemaitės dalyvavusių poečių komplekte galima įžvelgti nuoseklumą – visos dalyvės sietinos su feministiniu artivizmu ar aktyvizmu bendrąja prasme, be to, dalyvavusios kūrėjos to meto literatūros lauke nebuvo tarp galios pozicijas užimančiųjų. Intenciją suvienyti poetes, kūryboje reflektuojančias feminizmui svarbias temas ir sykiu nedisponuojančias simboliniu kapitalu dominuojančiose struktūrose, artikuliuoja ir Kiurė: „Tie pirmi susibūrimai labiau apie feminizmą buvo. Aš būtent pakviečiau tas, kurios kūrė tyliai, neskaitė niekada viešai, net netapatino savęs su poetine bendruomene.“ Ir nors toks dalyvių bendramintiškumas akivaizdus pirmųjų renginių metu, pastaruosius kelerius metus skaitymai pasižymi margu sąstatu: dalyvaujančios skaitovės įvairuoja patirtimi ir literatūrinėmis biografijomis, skiriasi jų kūrybos poetika. Kartu akivaizdu, kad ne visos dalyvaujančiosios turi tokią pačią skaitymų viziją: „Tie skaitymai kartais būna šiek tiek eklektiški – poečių būna įvairių dalyvauja, kai kurios kaip ir feministės. [...] Bet skaitymai tikrai nėra vien feministiniai, labai įvairios poezijos gali išgirsti“ (Brundzaitė).

Tokią eklektiką, viena vertus, lemia skaitymų atvirumas – juose poeziją skaityti gali visos norinčios, literatūros lauke nebūtinai įsitvirtinusios kūrėjos. Kaip pastebi Kulvinskaitė: „Manau, kad tikrai labai nemažai rašančių moterų, kurios literatūros lauke gal yra tokios nežinomos, joms tai yra kaip ir galimybė sudalyvauti „Poezijos pavasario“ skaitymuose.“ Tuo renginys išsiskiria „Poezijos pavasario“ programoje, nes kituose skaitymuose paprastai dalyvauja kviestiniai, socialiniu ir kultūriniu kapitalu disponuojantys autoriai. Su tokiu atvirumu simboliškai dera ir Žemaitės skveras kaip viešojo miesto erdvė. Žvelgiant iš architektūrinės perspektyvos, tai vieta, kurios neriboja jokios tvoros ar vartai, ji matoma ir prieinama visoms|iems praeinančiosiems|tiesiems centrine Vilniaus gatve, Gedimino pr. – skveras yra tarsi savotiška prospekto kišenė. Vilniaus senbuvėms|iams skveras taip pat pažįstamas kaip vieta, kurioje renkasi įvairių socialinių statusų miestietės|čiai (tą komentuoja ir poetės,

⁹⁸ „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, nufilmuota 2019 m. gegužės 18 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Ineta Armanavičiūtė“, 42:50, <https://www.youtube.com/watch?v=9sCMX1yVvS4>.

kaip pasakoja Kazlauskaitė: „Niekad nesėdžiu tame skvere, vaikystėje mama sakydavo, esą jį mėgsta „kandys“ – iš tikrųjų matydavome asocialokai atrodančius asmenis palei suoliukus, jie kabinėdavosi prie žmonių.“). Žemaitės skveras yra viešoji miesto erdvė *par excellence*, ir toks atvirumas, įvairumas prideda politinės įkrovos joje vykstantiems skaitymams. Siedama Žemaitės kaip feministės ir aktyvistės įvaizdį ir skvero architektūrinę specifiką, Kreivytė reziumuoja: „[...] todėl tie skaitymai prie Žemaitės, mano požiūriu, jie visą laiką turi tą tokį moterų savarankiško balso viešojoje erdvėje pobūdį.“

Žinoma, atvirumas daro įtaką skaitymų turiniui ir formatui. Kelios kalbintos poetės pastebi, kad dėl to skaitymai išsitiesia laike: „[...] bet kartais labai užsitęsia, nes vos ne dvi valandas skaito, kol visos išskaito“ (Kulvinskaitė). Be to, galima išgirsti kontrastuojančios kokybės kūrinį: „Esu ten girdėjusi ir labai silpnų eilėraščių – skaitymas atliko grynai socialinę funkciją“ (Kazlauskaitė). Tačiau kartu toks atvirumas įvairioms vizijoms ir veikimas ekspansyviai yra iš esmės politiškas ir feministinis, nes organizavimasis bei solidarumas yra svarbi politinio gyvenimo dalis. Kaip rašo Caroline Sweetman, kolektyvinis veikimas (angl. *collective action*) laikomas politiškai esmingu kovoje dėl lyčių lygybės – moterų susibūrimai gali suteikti progą suburti apie save socialinį ratą, leidžiantį kurti nepriklausomybę nuo tradicinių socialinių santykių, pavyzdžiui, šeimos. Būdamos kartu ir dalydamosi patirtimi moterys turi progą artikuliuoti neteisybės jausmą ir kurti pasipriešinimo strategijas. Veikimas kartu pranašesnis ir veiksmingesnis už individualų veikimą ir tuo, kad suburia skirtingų žinojimų ir įgūdžių turinčias moteris, kurių gebėjimai vieni kitus papildo. Be to, kadangi kolektyvinis veikimas ne visada prasideda su konkrečia politine vizija, moterų susibūrimai ypač svarbūs, nes tokiu būdu atsiranda terpė kurtis feministinei sąmonei⁹⁹. Skaitymai prie Žemaitės ir sukuria tokią erdvę, kurioje artikuliuojama ir potencialiai sklinda feministinė mintis (poezijoje, vedėjų prakalbose, solidariame veikime kartu).

Svarbu pabrėžti skaitymais siekiamą solidarumą, o ne besąlygišką moterų vienybės, seserystės postulavimą. Pastarasis dažnai veikia kontraproduktyviai feministinėms idėjoms, nes daroma prielaida, kad esti visos moteris vienijanti moteriška esybė. Savo interseksionalią tapatybę, kuriai atsiranda vietos ne visuose feministiniuose susibūrimuose, pabrėžia Kazlauskaitė: „Mano tapatybė gana dvilypė – esu vaiką auginanti lesbietė, vadinasi, neatitinku nei LGBT, nei motinystės normatyvų ir dėl to esu patyrusi netiesioginės agresijos. [...] Galų gale egzistuoja požiūris, kad joks tikintis žmogus negalys būti feministu, nes jis palaiko patriarchalinę struktūrą – Bažnyčią. Na, tai jei negalima – ačiū ir viso gero.“ Poreikį moteris suprasti kaip heterogenišką socialinę grupę pabrėžia jau aptartos feminizmo

⁹⁹ Caroline Sweetman, „Introduction, Feminist Solidarity and Collective Action“, *Gender & Development* 21, nr. 2 (2013 m.): 218–19.

metodologiją siūlančios autorės Harding ir Gunnarsson; apie dirbtinės vienybės idėjos pavojus daug kalbėjo antrosios feminizmo bangos kritikės, pavyzdžiui, mokslininkė ir feminizmo aktyvistė bell hooks. Kritikuodama seserystės idėją XX a. vid. moterų išsilaisvinimo judėjime, kuriame nereflektuota moterų socialinių tikrovių įvairovė, skirtingi diskriminacijos lygmenys ir slėpta realybė, kurioje moterys taip pat dalyvavo kitų moterų išnaudojime, hooks siūlo siekti solidarumo, kuris sąmoningas moterų skirčių, nevienodai patiriamos diskriminacijos ir skirtingų strategijų patriarchalinėje visuomenėje gyventi atžvilgiu¹⁰⁰. Vis dėlto skaitymuose prie Žemaitės Kazlauskaitė kartais dalyvauja: „Nepasakyčiau, kad dažnai, bet stengiuosi palaikyti idėją. O ir nemoku pasakyti „ne“, kai kviečia moteris.“ Poetė reflektuoja savo tapatybės interseksionalumą ir įvardija dėl to patirtą diskriminaciją net ir feministinėse bendruomenėse, tačiau vis vien renkasi skaitymuose prie Žemaitės dalyvauti. Tai galėtų suponuoti, kad skaitymai yra renginys, kuriame skirtingos poetės tapatybės dimensijos priimanos – tai erdvė, kurioje pirmiausia siekiama solidarumo ir įtraukumo.

Būtent kaip solidaraus moterų veikimo išraišką skaitymus mato kai kurios kalbintos poetės. Kelios ypač pabrėžia skirtį tarp solidaraus veikimo ir besąlygiško sutarimo (šis įvardijamas kaip neįmanomas) ir pažymi vertę skaitymų margume. Buividavičiūtė kalba apie tai, kad vertina skaitymus prie Žemaitės kaip erdvę, kurioje saugiai, be teisimo įvairiomis poetinėmis strategijomis gali būti reprezentuojamos skirtingos moterų patirtys, susirinkti skirtingus *habitus* turinčios dalyvės: „Taip, svarbus, ir tas priėmimo jausmas, kad aš tave girdžiu ir matau, nesvarbu, kad gal aš neturiu tokių patirčių, kokias turi tu arba nerašau taip, kaip tu. Man gal grožis slypi tame, kaip skirtingai moterys poetės rašo.“ Kiurė kūrybą išskiria kaip platformą moterims susivienyti ir atrasti bendrybių, nepaisant skirtingų jų užimamų politinių pozicijų: „Man atrodo, kad tai nekenkia – vis tiek moterų vienybė [svarbu – I. Š.]. Vis tiek reikia rasti bendrų taškų. Ir va poezija, kūryba dėl to yra labai gerai. O išsidraskyti tarp tų kairių ir dešinių gali per tris minutes.“ Kreivytė atkreipia dėmesį į tai, kad nors vieninga nuomonė nėra siekiamybė, solidarumas veikia kaip emancipacija ir galimybė pasipriešinti patriarchalinėms struktūroms būdingam moterų patirčių sukeistinumui ir nurašymui: „[...] tai nurašoma kaip kažkoks specifinis dalykas, suprask, niekam kitam čia neaktualu, tik tai vargšelei, kuri ten rašo tą išpažintinę savo lyriką. Tai taip nėra. Bet norint kažkokį pokytį pasiekti, reikia didesnio sąmoningumo ir solidarumo, nes jeigu ten vienas kažką vėbleni... Visur yra kažkokie ryšiai, laukai, galios struktūros.“ Taigi skaitymai kaip kolektyvinė strategija yra ir galimybė steigti ryšius, kaupti socialinį kapitalą, o tai – būdas keisti lauko struktūravimo principus, jo *nomos* taip, kad moterų patirtis reprezentuojanti

¹⁰⁰ bell hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center* (Boston, MA: South End Press, 1984), 43–44.

poezija būtų vertinama ne kaip nišinė. Kitame poskyryje pristatoma kategorijos „moterų literatūra“ problematika ir pateikiama analizė, kaip moterų literatūros samprata, kuri visuomet yra įkrauta hierarchinių skirčių ir yra politiška, aktualizuojama skaitymuose prie Žemaitės.

2.3. Žemaitės skaitymai kitų moterų skaitymų kontekste

Renginiai, tiesiogiai įvardijami moterų poezijos skaitymais, Lietuvoje nėra išskirtinis fenomenas. Pavyzdžiui, „Poezijos pavasario“ metu Kaune kasmet vyksta moterų poezijos popietė Salomėjos Nėries muziejuje; 2021 m. įsteigtas poeziją kuriančių moterų susivienijimas „Women Are Poems“. Kartais moterų skaitymai organizuojami platesnių renginių kontekste: pavyzdžiui, pristatant naujai išleistas poezijos knygas Vilniaus knygų mugėje¹⁰¹ ar performatyviai įvietinant parodas¹⁰². Lyties dimensija išryškinama ir įvairiuose *queer* skaitymuose: pažymėtini Vilniaus *queer* festivalio metu „Kreivės“ kasmet vykstantys „Kreivi skaitymai“; Kauno menininkų namų ir socialinio centro „Emma“ organizuojami „*Queer* skaitymai“ Kaune. Turint omenyje tai, kad tiesiogiai įvardijamų vyrų poezijos skaitymų nebūna (nors tokių, kur dalyvauja vien vyrai – apstu), lyties įvardijimas skaitymų prie Žemaitės atveju kviečia tokio atskyrimo pagrindus užklausti ir apsvarstyti jo motyvus.

Kaip teigia Moi, moterų literatūros atskyrimas yra vienas iš dažnai feminizmo diskurse nagrinėjamų klausimų. Viena vertus, atskyrimas gali suponuoti esencialistinį mąstymą ir prielaidą, kad moterų rašymas yra kažkuo išskirtinis dėl biologinės lyties, kad egzistuoja transcendentali moteriška tapatybė, kuri pasirodo moterų tekstuose. Pavyzdžiui, dažnai postuluota, kad moterų kūryba glaudžiai siejasi su patirtimi ar yra jausmingesnė. Pasak Moi, toks požiūris – ne tik kad įprastas patriarchalinei ideologijai ir atmetantis sociokultūrinių faktorių reikšmę žmogaus tapatybei, bet yra ir reduktyvus, mat nepriima rašymo kaip sudėtingo proceso ir apriboja teksto reikšmes, keldamas meno kūriniai vienintelį kriterijų – tiksliai atspindėti gyvenimą¹⁰³. Čia kyla pavojus skirtingų moterų patirtis ne tik niveliuoti, bet ir mistifikuoti – pastarasis aspektas atsispindi susibūrimo „Women are poems“ pavadinime: nors susivienijimas įsteigtas siekiant suburti skirtingų žinojimų, kuriančių ir kūryba tarpusavyje besidalijančių moterų bendruomenę, moterų įvardijimas eilėrašciais jas apibrėžia kaip grupę, į kurią

¹⁰¹ „Renginių programa“, Vilniaus knygų mugė 2014, žiūrėta 2022 m. sausio 5 d., <http://2014.vilniausknygumuge.lt/main/lankytojui/programa>.

¹⁰² 2017 m. festivalio „Europos muziejų naktis“ metu Nacionalinėje dailės galerijoje vyko poečių skaitymai ekspozicijos „M/A\G/M\A. Kūnas ir žodžiai Italijos ir Lietuvos moterų mene nuo 1965 metų iki šių dienų“ erdvėje („Europos muziejų naktis NDG“, Nacionalinė dailės galerija, žiūrėta 2022 m. sausio 5 d., <http://www.ndg.lt/renginiai/kita/europos-muziej%C5%B3-naktis-ndg.aspx>).

¹⁰³ Toril Moi, *Lyties / teksto politika: feministinė literatūros teorija*, Atviros Lietuvos knyga (Vilnius: Charibdė, 2001), 20; 46; 60.

nukreiptas besigėrintis žvilgsnis iš šalies. Ši metafora kuria vaizdinį, kuriame moterys nėra aktyviai veikiančios agentės, nes kaip ir poezija yra suprantamos kaip estetinis pasigėrėjimo objektas. Tiek moterų, tiek meno mistifikavimo ir nepaaiškinamumo idėja – gaji patriarchaliniame diskurse.

Vis tik poečių atskyrimas gali turėti politinį pagrindą, siekiant pabrėžti socialiai ir kultūriškai suformuotas skirtingas sąlygas lytims veikti literatūriniame lauke ir pastangą tą skirtį apsvarstyti. Tokiu atveju moterų literatūros kaip atskiros kategorijos įvardijimas ir tyrinėjimas tampa politine būtinybe¹⁰⁴. Štai skaitymai prie Žemaitės, viena vertus, yra atsakas į vyrų kūrėjų kaip universalių, vien bendražmogiškas patirtis reprezentuojančių idėją. Kulvinskaitė prisimena, kad moterų skaitymai, 2018 m. vykę „Poezijos pavasaryje“ po trejų metų pertraukos, buvo susiję su poečių reprezentacijos stoka pagrindiniuose festivalio renginiuose: „Nebeatsimenu, kurie čia metai buvo, kai vyko almanacho pristatymas ir nebuvo pakviesta visai moterų, arba gal jos buvo kviestos, bet tos, kurias kvietė, tiesiog negalėjo dalyvauti dėl kažkokių priežasčių. Ir kažkaip labai spontaniškai tiesiog buvo nuspręsta daryti moterų skaitymus, bet Rašytojų sąjungos patalpose.“ Tad po kelerių metų pertraukos moterų skaitymai į „Poezijos pavasarį“ grįžta, be kita ko, kaip erdvė nereprezentuojamai moterų kūrybai.

Apklaustųjų autorių santykis su kategorija „moterų literatūra“ nėra vienodas. Paklaustos, kaip suvokia įlytintą kategoriją „poetė“ ir kokį ryšį su ja turi, kelios respondentės kalba apie kūrybą kaip keliadugnį fenomeną, kuris savo esybe su lytimi netapatintinas, tačiau neatmeta lyties kaip patirtis formuojančio atributo: „O pati poezija – ji neturi lyties. Individas, aišku, save išreiškia per savo patirtis ir t. t., bet aš kalbu apie tai, kad gilumine prasme kūryba, poezija gali būti ir moters, ir vyro“ (Mažulė); „Nemanau, kad poezija turi lytį, bet vis tiek mes turime savo patirtį būdami moterimis ar vyrais, ir man įdomu būtent kalbėti ir girdėti apie moterų patirtis“ (Brundzaitė). Kai kurių poečių savivaizdyje buvimas moterimi yra esmingas, jos aiškiai įvardija savo kūrybą kaip būtent moters patirtį artikuliuojančią ir atspindinčią: „Tikiu, kad daug patirčių yra universalių ir svarbių ir moterims, ir vyrams, bet kai kuriuos aspektus, matyt, paliečiu iš to, kad save kasdienybėje identifikuojau kaip moterį, ir tai jaučiasi. Norėčiau sakyti, kad poezijoje nenoriu įsilytinti, bet tekstas pats už save kalba“ (Buividavičiūtė). Buividavičiūtės pozicija sutampa su Kazlauskaitės ištara, kad idėjai, jog poezija neturi lyties, nepitaria: „Yra sakančiųjų, kad poezija neturi lyties, bet aš taip nesakau. Joks vyras niekada nebūtų parašęs Salomėjos eilėraščių.“ Kulvinskaitė „moteriškumą“ ir „vyriškumą“ kūryboje sieja su poezijai dažnai būdingu įsitvirtinimu asmeninėse, „aš“ patirtyse: „Manau, kad yra skirtis tarp

¹⁰⁴ Moi, *Lyties / teksto politika*, 77.

poetų ir poečių, jeigu pats kūrėjas pasirenka tą skirtį ir, tarkim, vyriškumą arba moteriškumą, arba savo autobiografinės patirtis kaip kūrybos temą, kaip medžiagą kūrybai“ (Kulvinskaitė).

Apie moterų patirtis reprezentuojančios kūrybos nuvertinimą nuomonės taip pat įvairios. Iš pokalbių su kūrėjomis aiškėja, kad moterų diskriminacija lauke dažnai latentinė, dauguma poečių neteigia, kad moterys kūrėjos yra diskriminuojamos atvirai: „Sunku pasakyti, bet manau, kad turbūt yra [diskriminacija – I. Š.], kurią sunku gal užčiuopti“ (Brundzaitė); „Ir nemanau, kad dauguma kažkaip tyčia stengiasi tas moteris poetes nustumti į antrą planą. Bet kai pasižiūri į skaičius, į premijas, mane tai skatina mąstyti“ (Buividavičiūtė); „Manau, kad nelygus santykis yra galbūt, pavyzdžiui, apdovanojimų teikimuose, nes moterys kartais dar šiek tiek rečiau įvertinamos, nors ir tai keičiasi“ (Mažulė); „Labai nuo kūrėjų priklausau, ir nuo pačių kūrėjų laikysenos, nes tikriausiai būtų labai neteisinga sakyti, kad visos moterys yra diskriminuojamos“ (Kulvinskaitė); „Nežinau, vienos turi pretenzijų, kitos ne. Seksizmo, homofobijos vis dar apstu, nors literatų bendruomenė pati save suvokia kaip „itin tolerantišką“. Bet neįmanoma nematyti, kad prozoje pagaliau dominuoja moterys. Labai nenorėčiau propaguoti aukos vaidmens – rašytojos moterys šiandien yra pajėgios įveikti joms kylančius karjeros, buities, vaikų auginimo iššūkius“ (Kazlauskaitė). Viena vertus, lytis kūrėjų nėra patiriama kaip lemiamas atributas galimybių erdvei, atsiveriančiai lietuvių literatūros lauke, tačiau vis vien artikuluojamas supratimas, kad „žaidimas“ lauke vis dar vyksta nebūtinai laikantis lyčių lygybės principų.

Latentinis seksizmas ryškėja svarstant literatūrinių apdovanojimų teikimo sąlygas ir aplinkybes. Dauguma kalbintų poečių mini būtent neproporcingą poezijos festivalių laureatų ir laureatų pasiskirstymą, apie kurį literatūros lauke kalbama jau kurį laiką – atviros diskusijos šia tema ėmė užimti daugiau vietos 2016–2017 m. Daug aršių diskusijų sukėlė 2017 m. spalio 3 d. „Facebook“ paskelbtas Kaziliūnaitės įrašas, kuriame per PDR teikiama Jotvingio premija įvardijama „Literatūrinė vyrų premija“¹⁰⁵. Problemos opumas artikuluotas 2017 m. PDR, tema „Vyrų ir moterų literatūroje“, ir jo metu organizuotoje diskusijoje „Moterys ir vyrai poezijoje: vaizduotės ribos“. Cibarauskės (Kulvinskaitės) moderuojamame pokalbyje svarstytas kraštutiniai netolygus pasiskirstymas lyties atžvilgiu tarp PDR metu teikiamos Jotvingio premijos laureatų/čių (2017 m. iš viso 33 premiją gavusiųjų tebuvo dvi moterys)¹⁰⁶. Tiek renginyje, tiek šio tyrimo metu atliktuose interviu kūrėjos

¹⁰⁵ Aušra Kaziliūnaitė, „Sveikinu šių metų Lietuvių Literatūrinės Vyrų premijos laureatus su tuo...“ „Facebook“ įrašas, 2017 m. spalio 3 d., <https://www.facebook.com/photo?fbid=10210641680145808&set=a.1181558146743>.

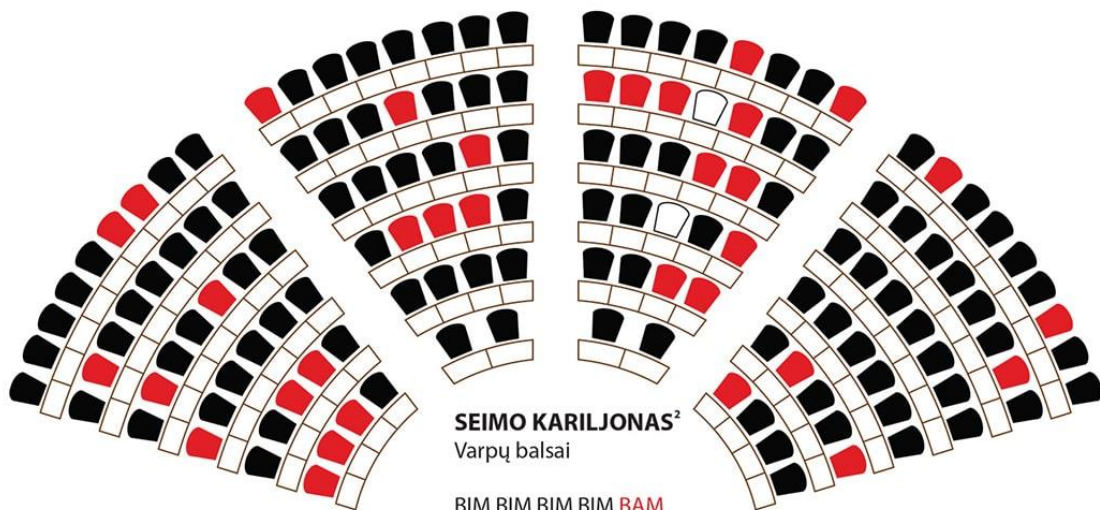
¹⁰⁶ „Diskusija „Moterys ir vyrai poezijoje: vaizduotės ribos“. PDR 2017“, nufilmuota 2017 m. spalio 6 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „socialstructures“, <https://www.youtube.com/watch?v=2RnoOnMQhDQ>.

pagrindinę tokios nelygybės priežastį įvardija savireprodukuojančias nelygybės struktūras – premijas skiriančios komisijos sudaromos iš ankstesnių premijų laimėtojų, kaip interviu svarsto Kulvinskaitė: „Ir kadangi dominuoja vyrai kūrėjai, dažniausiai mąstydami, pvz., apie kandidatus premijoms, jie mąsto apie savo terpę.“

Ypač daug apie tokią netolygią lyčių reprezentaciją tarp literatūrinių apdovanojimų laimėtojų kalba Kreivytė, be kita ko, kaip įrankį pasitelkdama poeziją. Reaguodama į tokią nelygybę, Kreivytė sukūrė konkrečiosios poezijos feministinį ciklą „Per lūžtančią lytį, arba ledynmečio liekanos“ (pav. 1). Ciklą sudaro serija eilėraščių, grafiškai ir garsiškai atvaizduojančių neproporcingą vyrų ir moterų santykį Lietuvos politinėse institucijose bei tarp literatūrinių premijų laureatų|čių. Tokiu principu sukurtas ir 2020 m. skaitymuose prie Žemaitės Kreivytės perskaitytas eilėraštis „Čir vir vir pavasaris“. Jį sudaro 56 skiemenys: kiekvienas eilėraščio „čir“ nurodo į „Poezijos pavasario“ laureatę moterį, o „vir“ – vyrą. Nuo 1965 m. tik 9 festivalio laureatės buvo moterys. Kreivytės eilėraštis veikia humoristiškai, kai paukštį mėgdžiojanti onomatopėja „čir vir vir“ išbalansuojama, pertekliškai kartojant „vir“, taip sukeistinant vyrų dominavimo poezijos apdovanojimuose faktą. Šiuo atžvilgiu ypač svarbi garsinė kalbos dimensija – klausia čia veikia kaip pagrindinė juslė. Nors laureatų pavardžių sąrašas žiūrovė|o veikiausiai nestebintų, kai yra reprezentuojamas tokiu būdu, pasitelkiant estetinį režimą, ritmizuojant, bet kartu moterų laimėjimus atskleidžiant kaip sporadiskus intarpus, pertraukiančius daugkartines poetų vyrų pergales, žiūrovė|as kviečiama|s apsvarstyti situaciją iš naujos perspektyvos, kurioje dabartinė laureatų situacija lyčių atžvilgiu pasirodo užklaustina. Svarbus ir Kreivytės pasitelkiamos formos konvencionalumas – „Per lūžtančią lytį, arba ledynmečio liekanos“ ciklo eilėraščiai pasižymi tradicine eilėdara, skambesiu. Čia dar kartą pasirodo žaidimo institucionalizuotomis formomis motyvas – poetė renkasi ne visišką patriarchalinių struktūrų subversiją ir veikimą iš paraščių, o žaismę kanonizuotomis formomis, pasitelkdama skleisti feministinę žinutę. Dėl tokios tradicinės poetikos ir tiesioginės kritikos isteblišmentui tekstas negalėtų būti įvardijamas emancipuojančiu menui rancièriškąja prasme, tačiau jis priskirtinas kritinio meno paradigmai ir neabejotinai emancipuoja politiškai kitais registrais, atskleisdamas lyčių nelygybės problematiką.

PER LŪŽTANČIĄ LYTĮ, ARBA LEDYNMEČIO LIEKANOS

Pageidavimų koncertas LR Seimui, Vyriausybei ir jotvingiams

Laima Kreivytė

MINISTRAI¹
Sutartinė

TAS TAS TAS
TAS TAS TAS
TAS TAS TAS
TAS TAS TAS
TA TAS

SEIMO KARILJONAS²
Varpų balsai

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM**

BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM BIM **BAM**
BIM BIM BIM **BAM BAM!**

JOTVINGIAI³
Svingas

VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS

VINGIS VINGIS **JOT**
VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS

VINGIS **JOT** VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS
VINGIS VINGIS VINGIS
JOT VINGIS

JAUNŪJŲ MARŠAS⁴

JOJO JOJO JOJO
JOJO JOJO **JOS**
JOJO **JOS** JOJO
JOJO JOJO **JOS**

JOJO JOJO **JOS**
JOS JOJO JOJO
JOJO JOJO **JOS**
JOJO

¹ Moterų skaičius LR Vyriausybėje – 1 iš 14

² Moterų skaičius LR Seime – 34 iš 140

³ Moterys, apdovanotos literatūrine Jotvingių premija – 3 iš 35

⁴ Moterys, apdovanotos literatūrine Jaunojo jotvingio premija – 6 iš 22

1 pav. Laima Kreivytė „Per lūžtančią lytį, arba ledynmečio liekanos“ (Literatūra ir menas, 3695 / 1, 2020)

Literatūrinių premijų laureatų, Kreivytės žodžiais, tiražavimas lemia, kad kai kuriais atžvilgiais erdvės pasislinkti lauko *nomos*, jo vizijai ir struktūravimo principui bei pakisti supratimui, kas yra kokybiška, kanonizavimo ir apdovanojimų verta literatūra, erdvės lieka mažai, jei neatsiranda spaudimo iš šono. Tokiu atveju moterų patirtis reprezentuojanti kūryba išlieka paraštėse, nes laikoma neatitinkančia neva universalios kokybės kriterijų, kurią diktuoja dominuojantis vyrų kolektyvas. Į tokį vyriškų patirčių kaip universalių traktavimą, moterų kūnų patirtis marginalizuojant, reaguoja ir poetės: „[...] ir ypatingai iš vyresnės kartos vyrų poetų, juos kartais labai piktina, kad moterys rašo ten apie kažkokią savo fiziologiją ar kažkokias psichikos problemas, ar dar kažką, ar čia gali būti poezija“ (Mažulė). Panašios pozicijos laikosi ir Kulvinskaitė:

Man atrodo, kai pasirodė Linos Buividavičiūtės „Helsinkio sindromas“, kuriame ji daug rašė apie motinystę ir moters kūno įvairiausias funkcijas, buvo tokių poetų, kurie sakė, kas čia per poezija, čia kažkokių kūno skysčių aprašymas. Jeigu vyras eilėraštyje rašo apie masturbaciją, tai tu tą suvoki vos ne kaip kažkokią tamsos, egzistencinės gelmės ar nerimo simboliką. O kai moteris rašo apie menstruacijas ar gimdymą, tai čia jau tabu.

Autorė neneigia galimų vyrų ir moterų kūrybos skirčių dėl skirtingų patirčių, tačiau kartu atkreipia dėmesį į tai, kad kokybės dėmuo ir universalumo kriterijus su poezijoje reprezentuojamomis patirtimis nėra susijęs – šis steigiamas socialinių ir kultūrinių konvencijų.

Tačiau nors šiuo aspektu ir galime fiksuoti patriarchalinę literatūros lauko struktūrą ir lytį kaip lauko dalyvių *habitus* reikšmingą įtaką darantį dėmenį, Lietuvos literatūros lauke pasitvirtina Bourdieu ir Moi samprata, kad net ir patriarchalinėse struktūrose moterys gali disponuoti galia, kurią suteikia simbolinis kapitalas. Jau cituotose poečių svarstymuose apie diskriminaciją literatūros lauke ryškėja požiūris, kad diskriminacija moterų atžvilgiu nėra vienaplanis, vienareikšmiškai konstatuojamas fenomenas. Tai, kad poečių pozicijos lauke nėra vien marginalios, žymi ir skaitymuose prie Žemaitės dalyvaujančių poečių literatūrinės biografijos ir trajektorijos lauke. Puikus pavyzdys – Giedrė Kazlauskaitė, jau daugiau nei dešimtį metų dirbanti vieno pagrindinių kultūros leidinių Lietuvoje „Šiaurės Atėnai“ vyriausiąja redaktore. Be to, Kazlauskaitė įtakinga literatūros ir meno kritikė. Į Kazlauskaitės poziciją panaši ir Virginijos Kulvinskaitės (Cibarauskės) – ji literatūros lauke reikšminga ir gerbiama kritikė, vadovaujanti Lietuvos kultūros lauke esminio žurnalo „Literatūra ir menas“ literatūros kritikos skyriui. Kaip rašo Susanne Janssen, literatūros kritikė|ai yra vienos|i iš literatūros lauko „vartininkų|ų“ – jos|ie turi galią kurti rašytojų reputaciją ir identifikuoti kūrinių išliekamąjį

estetinę vertę: nuspręsti, kaip kūrinys bus klasifikuojamas, kokią vietą užims literatūros kūrinii hierarchijoje, kokį žodyną dera vartoti aptariant aktualų kūrinį¹⁰⁷. Būdamos literatūros kritikėmis poetės turi galią prisidėti prie literatūros lauko struktūros kaitos, nustatyti aktualius estetinius kriterijus. Paminėtina ir Aušros Kaziliūnaitės užimama pozicija – ji yra Rašytojų sąjungos pirmininkės pavaduotoja. Ši institucija yra reikšminga kanonizacijos bei vertingos literatūros sampratos kūrimo procesų dalyvė: „LRS siekia pagerinti rašytojų bei literatūros profesionalų gyvenimo bei kūrybos sąlygas, didinti jų matomumą viešajame diskurse, skatina perspektyvius jaunuosius kūrėjus, rūpinasi savo narių atminimo įamžinimu.“¹⁰⁸ Šiuo atžvilgiu tiek Kazlauskaitė, tiek Kulvinskaitė, tiek Kaziliūnaitė Lietuvos literatūros lauke užima galios pozicijas institucinėse literatūros lauko šerdyse. Be to, literatūros lauke reikšmingi ir kūrėjų akademiniai pasiekimai. Dalis nuolatinių skaitymų dalyvių yra epizodiškai ar nuolat susijusios su akademinėmis sritimis ir disponuoja simboliu kapitalu, įgyjamu veikiant akademiniam pasaulyje. Giedrė Kazlauskaitė buvo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantė, bet studijas nutraukė. Laura Kreivytė nuo 1996 m. dėstytojauja Vilniaus dailės akademijoje, kur šiuo metu taip pat atlieka doktorantūros studijas. Virginija Kulvinskaitė ir Aušra Kaziliūnaitė yra apsigynusios atitinkamai filologijos ir filosofijos mokslų daktarės disertacijas Vilniaus universitete. Toks simbolinis kapitalas, atkeliaujantis iš universitetų pasaulio, literatūros lauke reikšmingas – kelia dalyvių reputaciją, suteikia dar daugiau svarumo jų kaip kritikių balsams ir netgi gali daryti įtakos kūrybos recepcijai.

Taip pat akivaizdu, kad kūrėjos moterys, inicijuodamos, pavyzdžiui, diskusijas literatūros lauko galios struktūros tema, viešai reflektuodamos seksizmą ar nesąžiningą lyčių pasiskirstymą tarp apdovanojimų laureatų|čių, mano, kad reprezentacija oficialiosiose lauko institucijose yra svarbi ir verta kovos – tai signalizuoja, Bourdieu terminais, kad veikia literatūros lauko *illusio*. Kitame poskyryje nagrinėjama, koku būdu susibūrimas ir gyvas poezijos skaitymas prie Žemaitės tampa vienu iš tokios kovos įrankių, bei gilinamasi, kodėl toks poezijos perkėlimas į scenos menų mediją yra politiškas.

¹⁰⁷ Susanne Janssen, „The empirical study of careers in literature and the arts“, *The psychology and sociology of literature*, sud. Elrud Ibsch, Dick H. Schram, ir Gerard Steen, v. 35 (Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Publishing Co., 2001), 330–31.

¹⁰⁸ „Organizacija“, *Lietuvos rašytojų sąjunga*, žiūrėta 2022 m. sausio 3 d., <https://rasytojai.lt/organizacija/>.

2.4. Poezijos skaitymo gyvai reikšmė

Tiek šio darbo įvade, tiek analitinės dalies poskyryje 2.1. *Skaitymų genezė: Žemaitė kaip feministinis simbolis* apžvelgtas politinis tokio susivienijimo aspektas. Šiame poskyryje, apžvelgus poečių motyvaciją dalyvauti skaitymuose, nagrinėjama, kaip skaitymų politiškume dalyvauja estetinė plotmė. Kartu analizuojama, kokios naujos tekstų reikšmės išsiskleidžia kūrinis atliekant tokiam kolektyviniame performanse kaip skaitymai prie Žemaitės.

Viena vertus, renkantis skaitymus, daugumai apklaustų poečių vienas pagrindinių kriterijų yra praktinės skaitymų aplinkybės: renginio vietos patogumas, suderinamumas su poečių grafikais, asmeniniais įsipareigojimais. Vis dėlto kartu esminga skaitymų idėjinė potekstė, koncepcija: „[...] bet kiek teko dalyvauti, man yra svarbi koncepcija, ir bent jau šiuolaikiniame literatūros lauke ta koncepcija dažniausiai ir būna: kas norima pasakyti, kokia tų skaitymų esmė“ (Buividavičiūtė). Jei skaitymai ideologiškai artimi, poetės daro ir kompromisus: „Tarkim, čia kažkada labai seniai buvo „Baltojo kaspino“ skaitymai Kaune, po to ten buvo apie smurtą diskusija. Nors kažkaip pagalvojau, kad į tą Kauną važiuoti kaip ir nesinori, bet galų gale vis tiek sutikau, nes palaikiau tą idėją“ (Kulvinskaitė). Poečių santykis su gyvu savo eilėraščių skaitymu išsiskiria. Kelios įvardija nemėgstančios savo kūrybos skaityti gyvai, prieš auditoriją: „Nemėgstu garsiai skaityti savo eilėraščių. Kai tik galiu, atsisakau, ypač, jeigu jaučiu, kad mano dalyvavimas ten nėra būtinas, [...]“ (Kazlauskaitė); „Be to, aš šiaip nelabai mėgstu skaityti, tai dėl to dažniau nesutinku, nei sutinku“ (Kulvinskaitė). Kelios vertina galimybę pristatyti savo kūrybą auditorijai, patirti klausytojų reakcijas: „Tai yra kažkoks įvykis, išgirsti kolegas, pačiam pasitikrinti, kaip tavo tekstai rezonuoja klausytojui, nes, man atrodo, kadangi jau rašome ir publikuojame, kuriame ne tik sau, todėl įdomu, kaip tai veikia“ (Buividavičiūtė); „Man pačiai gal dėl to visai smagu skaityti, jausti, kad kiti žmonės klauso ar išgirsti kažkokį grįžtamąjį ryšį“ (Brundzaitė).

Be išvardytų dalykų, kūrėjų pasirinkimą, kokiuose skaitymuose dalyvauti, lemia renginyje dalyvaujančiųjų kompleksas. Viena to priežasčių – jei skaitymuose dalyvauja daug kūrėjų, tenka išklausti visų skaitovių kūrybą, Kulvinskaitės žodžiais, „Dalyvavimas skaitymuose toks yra, kad tu ateini ir turi ir kitų skaitovų paklausti, nes neateisi paskaityti tik savo.“ Taigi, skaitymų dalyvės yra ne tik atlikėjos, bet ir renginių auditorija. Gyvas skaitymas visų pirma yra estetinė patirtis, atverianti papildomas kūrinio reikšmes: „Man, kaip sakiau, vienas svarbiausių dalykų – išgirsti savo tekstą ir jį dar kartą interpretuoti, nes pats skaitydamas interpretuoji, dėlioji kažkokius taškus. Įdomu, kaip kiekvieną kartą skirtingai interpretuoju. Kartais būna, kad eilėraštis vienuose skaitymuose nuskamba

vienaip, kituose – kitaip“ (Buividavičiūtė); „Pati tikrai esu buvusi paveikta skaitančio autoriaus balso – atsivėrė tekstų prasmė“ (Kazlauskaitė); „Nors ir mėgstu pati viena tiesiog knygas skaityti sau tyliai, bet įdomu būna ir išgirsti, nes tada tarsi dar kitaip išgirsti. Kažkokia interpretacija, vien iš balso, skaitymo“ (Brundzaitė). Kitų kūryba veikia ir kaip įkvėpimo šaltinis: „Kai klausau kolegų, dažnai būna, kad kažkas labai įkvepia“ (Mažulė). Šiuo, kitų kūrybos patirties, aspektu atsiveria sąsaja su Rancière'o emancipuojančio meno koncepcija – poezijos skaitymai nėra vien pasyvus kitų kūrybos vartojimas. Tai – politinę įkrovą turintis įvykis, nes kolektyvinis meno kūrinių patyrimas kuria estetinę bendruomenę, kurios jusliniai patyrimai yra transformuojami simultaniškai, bet kartu ir paskirai, kiekvienai klausytojai ar klausytojui asmeniškai atveriant naujas vaizduotes ir galimybes. Pirmame analitinės dalies poskyryje jau aptartas solidarumo ir kolektyvinio veikimo politiškumas čia atsiveria dar kitu aspektu – kaip rašo Rancière'as, meno, kuris veikia estetiniu, o ne etiniu ar reprezentaciniu režimu, patirtis yra politiška, nes perkuria to, kas kūnams normatyviai numatyta, ir jų potencialių galimybių supratimą, taip sukuriant erdvę „naujoms politinio subjektiškumo formoms“¹⁰⁹. Taigi politinę, poetes vienijančią įkrovą turi ne tik fizinis buvimas vienoje vietoje, kolektyvinis veikimas ir skaitymuose artikuluojamas feministinis diskursas – politišku rancièriškąją prasme laikytinas ir kolektyvinis meno patyrimas.

Be to, šiuo aspektu svarbus skaitymų rituališkumas. Jau konstatuota, kad ritualo kūrimo intenciją organizuodama pirmuosius skaitymus turėjo ir Kiurė. Skaitymai prie Žemaitės – reguliarus, daugmaž panašaus sąstato dalyvių susibūrimas toje pačioje vietoje, tuo pačiu, festivalio „Poezijos pavasaris“, metu. Ritualų svarbą bendruomenių formavimuisi ir palaikymui artikuliavo prancūzų sociologas Émile'is Durkheimas, tyrinėdamas religijos atliekamą funkciją visuomenėje – pasak jo, kolektyvinio gyvenimo patirtis keičia ir individą, ir jo motyvaciją keisti aplinkinį pasaulį¹¹⁰, o įvairios apeigos ir religinės praktikos tarnauja steigiant kolektyvą erdviškai ir laikiškai: „Kad bendruomenė suvoktų save ir išsaugotų savimone, jai reikia susiburti ir susitelkti.“¹¹¹ Pasikartojantys skaitymai tad yra ritualas, kurio metu gimsta naujas politinis subjektas – emancipuotų, stiprų ir viešojoje erdvėje girdimą balsą turinčių moterų kūrėjų bendruomenė, siekianti perskirstyti literatūros lauke veikiančių nelygų galios pasiskirstymą lyties atžvilgiu. Nors ne visos apklaustos poetės bendruomeniškumo patirtį įvardija, kai kurios skaitymus laiko ne tik solidarumo išraiška, bet ir savotišku bendruomenės susitikimu: „Tai man Žemaitės skaitymai, į kuriuos einu paklausyti net kai

¹⁰⁹ Rancière, *The Emancipated Spectator*, 82.

¹¹⁰ Emile Durkheim, *Elementarios religinio gyvenimo formos: toteminė sistema Australijoje* (Vilnius: Vaga, 1999), 465–66.

¹¹¹ *Ibid.*, 466.

pati neskaitau, yra galimybė susitikti su kitomis poetėmis, pabendrauti. Dažniausiai po skaitymų vis tiek nueiname dar kur nors pasėdėti, alaus, vyno išgerti“ (Kulvinskaitė); „Bet šiaip esu girdėjusi labai šiltų atsiliepimų apie šitus skaitymus, ir ten tokio bendruomenės jausmo yra“ (Buividavičiūtė).

Gyvas kūrybos skaitymas reikšmingas ir tuo, kad kiekvieni skaitymai yra savotiškas kolektyvinis meno kūrinys, visokeriškai kitoks nei konkretūs skaitomi tekstai – kai eilėraščius įkontekstualizuoja greta skambantys kitų autorių kūriniai, atsiveria naujos, nenumatytos ir spontaniškos reikšmės, sąskambiai. Kaip interviu pastebėjo viena iš poečių – tekstai komunikuoja. Viena vertus, skaitymuose ryškėja platus šiuolaikinės moterų kūrybos spektras ir aiškūs poetikų, pasirenkamų įvaizdžių kontrastai. Šie ypač matyti skirtingose moteriškumo sampratoje ir vizijoje. Pavyzdžiui, 2020 m. skaitymuose prie Žemaitės Buividavičiūtės skaitė eilėraščių „Apie velnius ir obsesinį-kompulsinį“. Tai – kūniškumu, autobiografinėmis detalėmis persmelkta ir ribines psichologines būsenas fiksuojanti poezija. Eilėraščio subjektė serga obsesiniu kompulsiniu sutrikimu, kurio simptomai lyginami su velnio apsėdimu:

[...]

Kai susirgau obsesiniu sutrikimu – mano mintys tapo
velnio mintim. Žiūrėdavau į peilį ir galvodavau,
kad galiu visus užbadyti. Bijojau, kad velnias
privers mane viešai apsigėdinti – per konferenciją nusimauti
kelnes, pradėt nenumaldomai žvengti, galvojau, o ką, jei
velnias privers mane nuskriaust savo vaiką.

[...] ¹¹²

Eilėraštyje besiskleidžianti subjektės sumišusi vidujybė ardo tradicinį motinystės kaip besąlygiško atsidavimo įvaizdį, mat tekste kalbama apie visuomenėje tabu laikomą problemišką motinos santykį su vaiku. Kaip Buividavičiūtės poezijos rinkinio „Tamsieji amžiai“ apžvalgoje rašo Cibaruskė, poetės kūryboje centrinė tema – abjektiškumas, kuris, kalbant Julijos Kristevos terminais, nurodo į su kūniškumu susijusius neįaukius, bet vis vien masinančius vaizdinius ¹¹³.

Su tokiu požiūriu į motinystę kontrastuoja tame pačiame renginyje nuskambėjęs vyresniosios kartos poetės, ištikimos skaitymų prie Žemaitės dalyvės Meilės Kudarauskaitės eilėraščių „Sėlės“. Jis

¹¹² Lina Buividavičiūtė, *Tamsieji amžiai* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021), 36.

¹¹³ „L. Buividavičiūtės eilėraščių – luotas, kuriuo irstomasi po tamsius vandenius“, bernardinai.lt, 2021 lapkričio 6 d., <https://www.bernardinai.lt/l-buividaviciutes-eilerastis-luotas-kuriuo-irstomasi-po-tamsius-vandenius/>.

autorės dedikuojamas mamai ir močiutei: „Kur jūs šią liūtį, šią negandą slepiatės? / Pramotės mano, Sėlių dukros ir marčios, / Laukiančios, žindančios, žydinčios, karštančios, / Sengirių saugomos, ežerų veidrodeliuose atspindėtos.“¹¹⁴ Eilėraštyje tradiciniai etnografiški kaimo vaizdiniai (kaimo darbai, kelionės į bažnyčią ir pan.) derinami su tradicinėje kultūroje steigtais moters vaidmenimis – motina, gyvasties nešėja, atsidavusi savo atžaloms. Šieji smarkiai kontrastuoja su abjektai Buividavičiūtės kūryboje, pasirodančiais ir motinos figūros vaizdavime. Įdomu, kad nepaisant konservatyvaus požiūrio į motinos vaidmenį, Kudarauskaitės eilėraštyje pasigirsta galimai neintencionaliai feministiškai įkrautos eilutės: „Jūsų vardų neužrašė, vien gegužėj jos ūkčioja / Skardžiai, raiškiai kaip sutartinių papliauškos.“¹¹⁵ Ypač skaitymų prie Žemaitės kontekste jas galima interpretuoti kaip kritinio santykio su kanonu, kad ir koks jis būtų, literatūrinis ar istorinis, steigimą, nukreipiant žvilgsnį į ilgalaikę struktūrinę moterų ne- ir misrepresentaciją bei jų veiklų nuvertinimą, tendenciją jų veiklas užmiršti.

Žinoma, suskamba ne tik kontrastai – skaitymų koliaže girdėti ir atsikartojantys poetiniai vaizdiniai. Tekstų patirtį gali papildyti net ir tokios smulkmenos, kad 2019 m. skaitymuose Dovilės Bagdonaitės eilėraštyje „Šermenys“ išskleidžiamas gedulo ir geidulio sugretinimas ataidi vėliau skaitomame slėmo poezijos atstovės Aistės Šivytės kūrinyje „Keletas pastabų apie išsireiškimą užbukinti“: „Užbukina gedulingus pietus, kurie retai kada tampa geidulingais, bet dažnai atsiduria ties muštynių riba.“¹¹⁶ Toks greičiausiai netyčinis intertekstas sukuria papildomą ironijos plotmę eilėraščiuose. Renginio metu suskambantys skirtingų poečių kūryboje atsikartojantys motyvai atveria geresnį supratimą, kuo poečių kūryba išskirtinė platesniame literatūros lauko kontekste. 2020 m. plyšio įvaizdis atsikartoja ir Buividavičiūtės, ir Kulvinskaitės eilėraščiuose – pirmosios poetės atveju įvaizdį lengva interpretuoti kaip vulvos metaforą ypač fiziškame – minimi skysčiai, kūno dalys – kūrinio kontekste: „Mano ragana gieda šiai nakčiai gieda godžiai / aš gokčioju giesmę per miegus / verkia mano plyšys išsapnuota drėgme.“¹¹⁷ Kulvinskaitės eilėraščio „Plyšys“ atveju, plyšio kaip metaforos kodavimas pinklesnis:

atrodo, siena seniai buvo skilusi –
kai naktimis
gulėdavau lovoje,
lempos švytintis pilvas banguodavo:

¹¹⁴ „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, 2020 m., 51:41.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, 2019 m., 46:10.

¹¹⁷ „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, 2020 m., 23:07.

išsipūsdavo, susitraukdavo,
ir vėl išsipūsdavo.
galvojau, tik žaidžia su manimi,
bet iš tiesų siena jau buvo trūkusi –
nuplėšę tapetus pamatėme
skylę.

kišau pieštuką, virbalą,
bet jie vis atsiremdavo į kažką.
[...]¹¹⁸

Tam, kad šiame tekste plyšio vaizdinį susietume su vulva, reikia žengti keletą papildomų interpretacinių žingsnių – tai žymi, kad kūrinys potencialiai atveria disensuso erdvę ir kuria emancipacijos galimybę rancièriškąja prasme. Skaitymų prie Žemaitės kontekste, o kartu ir sąskambyje su anksčiau svarstytu Buividavičiūtės eilėraščiu, Kulvinskaitės kūrinį atrodo tikslinga skaityti kaip moters seksualumo ir savo kūno pažinimo temas atskleidžiantį. Be to, kai tokie skirtingi tekstai nuskamba greta, atsiveria erdvė svarstymams apie šiuolaikinių feministinių poezių pasirenkamų poetikų įvairovę.

Gyvi skaitymai taip pat yra platforma eksperimentuoti skirtingomis meno formomis. Pavyzdžiui, 2018 m. skaitymuose Kazlauskaitė ir Bagdonaitė savo eilėraščius atliko kaip rekvizitą performatyviai naudodamos kopūstus¹¹⁹. Folklore kopūstai siejami su vaisingumu ir ypač moters lytiniais organais – performanse autorės tai aktualizuoja glausdamos kopūstus prie krūtų ar tarpkojo. Kopūstų lapai taip pat plėšomi, o Bagdonaitei skaitant paskutinį eilėrašį, Kazlauskaitė daržovę pjausto peiliu. Abiejų poezių skaitomuose kūrinuose pasirodo kūniškumo įvaizdžiai, kuriuos kopūstas kaip simbolis sustiprina. Kai kurie performanso metu skaitomi eilėraščiai galėtų būti laikomi emancipuojančiais Rancière'o terminais, tarp jų, pavyzdžiui, Kazlauskaitės eilėraštis „Tangrama iš suplėšyto eilėraščio“. Kitaip nei kritinėje poezijoje, politiškumas čia glūdi ne tiesioginėje kritikoje dominuojančioms galios struktūroms, o pertrūkiu tarp skaitytojo|s lūkesčių ir to, kas kūrinium pavyksta; atsiveriantis interpretacijų spektras ardo normalizuotas juslumo formas. Daugiabriauniame eilėraštyje

¹¹⁸ Virginija Kulvinskaitė, *Antrininkė* (Naujas vardas, 2017), 34.

¹¹⁹ „Moterų poezijos skaitymai“, nufilmuota 2018 m. gegužės 15 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Poezijos pavasaris“, <https://www.youtube.com/watch?v=-FTyoZQfA9I&>, 1:01:13–1:09:45.

dėmesys kreipiamas į kūrybos procesą ir kovą su savo netobulumu. Pastarasis reiškiasi tiek kultūrinėje plotmėje, subjektei vargstant rašant eilėrašį („Dėl trijų eilučių gaisru kone valandą / dėliodama nejučia sudraskytą rankraštį, nors / apčiuopom prisiminiau ten užrašytas mintis.“¹²⁰), tiek kūniškume („Netvarkinga rašysena gąsdino labiau už nuosavas išmatas, vėmalus, / menstruacijas, pleiskanas, gleives, blogą burnos / kvapą, nescalbtus apatinius, prakaitą ir panašiai.“). Eilėraščiu nemėginama skaitytojo|s pamokyti ar apšviesti, o perskirstoma logika, koks veikimas galimas ir negalimas: pasaulyje, kuriame gyvendamosi internalizavome poreikį siekti būti geriausiomis savo versijomis, kur nėra erdvės nei eilėraščio, nei kūno netobulumui, mintis, kad tobulumas – nepasiekiamas, ir tik per jo atsisakymą ir per trūkumų prisileidimą rašymas tampa įmanomas, yra politiškai produktyvi: „Sumegzti visus siūlus, ne vien raudonus / suvalgyti visą maistą, ne vien sugedusį, / toks, matyt, esti Minotauro ieškojimas.“ Kazlauskaitės eilėraštyje, pasitelkiant savitą poetiką, sukuriama plotmė, kurioje skleidžiasi susidūrimas tarp subjektės lūkesčių ir galimybių, taip perskirstant kūno ir jo gyvenamo pasaulio santykį.

Naujų reikšmių kūryboje skaitant gyvai dalyvauja ir paratekstiniai elementai – taip vadinami įvairūs tekstą palydintys atributai: viršelis, informacija apie autorių, pratarės, komentarai ir t. t. Parateksto sąvoką pasiūlęs prancūzų teoretikas Gérard’as Genette’as paratekstus įvardija slenkščiu ties teksto pasauliu¹²¹. Šie ribiniai teksto dėmenys prisideda prie to, kaip meno kūrinys patiriamas skaitytojos|o ar žiūrovės|o, ir dalyvauja reikšmės kūrimo procese. Skaitymų atveju paratekštais galime laikyti visą diskursą, supantį skaitomus eilėraščius: naujas reikšmes ir kontekstus atveria ne tik jau aptartos autorių prakalbos, įsteigiančios skaitymus kaip feministinį reiškinių, bet ir pačių autorių ar vedėjų komentarai tarp tekstų – tarstelėjimai, kad kūrinys dar tik juodraštis (Brundzaitė apie eilėrašį „Džinsai“, 2019 m.), retesnių eilėraščiuose vartojamų sąvokų paaiškinimai (Birutė Mar apie žodį „sekretas“ eilėraštyje „Mergaitiškas“, 2021 m.), pastabos apie kūrinio turinį (apie eilėrašį „kodėl rodenas nesukūrė mąstytojos skulptūros“ Kaziliūnaitė 2013 m. sakė: „[skirtas – I. Š.] mūsų socialinei architektūrai ir visokioms kitokioms sanklodoms“), komentarai, kuo tekstai siejasi su asmeninėmis patirtimis (Birutė Grašytė-Black apie ciklą „Andriaus velnias“ ir vaikystėje girdėtas istorijas apie jį, 2021 m.). Tokie paratekstiniai elementai daugeliu atveju fiksuoja kūrinių reikšmes, jas labiau apibrėžia, veikia kaip kelrodės klausytojoms|ams, tačiau gali ir jas išplėsti, sukuriant prieštaringų interpretacijų galimybes.

¹²⁰ Giedrė Kazlauskaitė, *Meninos*, (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014), 25–26.

¹²¹ Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (Cambridge; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1997), 2.

Išvados

Analitinėje dalyje skaitymai prie Žemaitės nagrinėti aspektais, leidžiančiais atsakyti į darbo įvade išsikeltą tyrimo klausimą: kaip konstruojama ir kaip patiriama feministinio poetinio aktyvizmo platforma lietuvių literatūros lauke. Be to, skaitymai ištirti kaip kolektyvinė artivistinė strategija, įvardijant politinius juose dalyvaujančių poečių veiklos ir tekstų turinius.

Viena pagrindinių skaitymų aktyvistinių plotmių skleidžiasi skaitymų kaip kolektyvinio veiksmo aspektu – remiantis emancipuojančio meno samprata, tokio scenos meno kaip gyvi poezijos skaitymai patirtis nėra pasyvus, o aktyvus, politinę įkrovą turintis veiksmas: žiūrovės-skaitovės dalyvauja veiksmo sintetinamos kūrinų reikšmės, įtraukdamos ir reflektuodamos juos savito prasminio horizonto perspektyvoje. O kolektyvinė meno patirtis (skaitymų metu poetės patiria vienos kitų kūrinus) įsteigia situatyvią estetinę bendruomenę, kuriai atsiveria naujos, perskirstytos juslinių patyrimų konsteliacijos. Tokiu būdu, kartu patiriant, Rancièrè'o terminais, emancipuojantį meną, steigiamos naujos politinės subjektės, gebančios užklausti esamus galios santykius ir įsivaizduoti kitokias nei normatyvinės galimybės savo kūnams. Šiuo atžvilgiu svarbus ir skaitymų ritualinis aspektas – susiburdama kasmet toje pačioje vietoje poečių bendruomenė iš naujo save įsteigia ir patvirtina kaip erdvėje ir laike egzistuojančią.

Tokio kolektyvinio literatūros lauko dalyvio ir kartu politinio subjekto steigimas reikalingas, visų pirma, keičiant literatūros lauko optiką: jei anksčiau poetės literatūros lauke buvo užgožiamos ir nematomos (nebūtinai kviečiamos į kitus skaitymus, neapdovanojamos literatūriniais apdovanojimais ir pan.), tokiais moterų skaitymais sukuriama erdvė, kurioje atsiranda galimybė būti matomoms ir girdimoms – tiek vienoms kitų, tiek visų viešojoje erdvėje, mat skaitymai vyksta atvirame, materialiai centriniame sostinės skvere. Tokiai poečių bendruomenei nėra esminga, kad kaip kolektyvinė lauko dalyvė, bendruomenė turi visai kitokią strategiją nei pavienės jo narės, kurių ne visos simpatizuoja feministinėms idėjoms, laikosi skirtingų vertingos literatūros sampratų ir užima skirtingas pozicijas literatūros lauke (arba išvis jame nedalyvauja). Skaitymai yra atsakas į literatūros lauke ilgą laiką gają vyriškos kaip universalios patirties sampratą, todėl juose solidariu veikimu propaguojama poetikų ir patirčių įvairovė, o ne vienintelis (ir todėl visus kitus ribojantis) kokybės ir normatyvinio buvimo naratyvas. Kartu toks kolektyvinis veikimas tampa būdu dalintis socialiniu, kultūriniu, simboliniu kapitalais.

Skaitymams prie Žemaitės kaip kolektyvinės strategijos politiškumui svarbus aspektas – nuo pat genezės renginys pasižymi dialogu su centrinėmis literatūros lauko institucijomis. Pasipriešinimo praktikos, tarp jų ir feministinės, paprastai siejamos su įprastos tvarkos ardymu, pasipriešinimu isteblišmentui, subversija. O skaitymai prie Žemaitės yra „Poezijos pavasario“, esminio renginio lietuvių literatūros metuose, organizuojamo kertinių Lietuvos literatūros lauko oficialių institucijų, programos dalis. Dialogas su centrinėmis galių struktūromis atsispindi ir Žemaitės kaip simbolio pasirinkime – nors yra aiškiai feministinė figūra, ir būtent Žemaitės nekonvencionalumą kaip įkvėpimo šaltinį pažymi kalbintos poetės, autorė sykiu yra viena esminių lietuvių literatūros kanono figūrų. Net ir tai, kad Žemaitės paminklas yra materialiai išreikštame centre, šiuo atžvilgiu simboliškai reikšminga.

Toks dialogas su institucijomis gali būti aiškinamas tuo, kad renginio lyderės ir nuolatinės dalyvės pačios nėra literatūros lauke marginalizuotos figūros, kai kurios iš jų turi daug simbolinio kapitalo – jos yra įtakingos kritikės, kultūros leidinių redaktorės, literatūros ir meno mokslininkės. Tą reflektuoja ir pačios kūrėjos, su kuriomis kalbėtasi: kalbant apie diskriminaciją lyties pagrindu literatūros lauke poetės pastebi nelygybę reprodukuojančias struktūras, tačiau kartu fiksuoja įtakingas pozicijas užimančių moterų kūrėjų gausą, literatūros lauko struktūros poslinkį moterų kūrėjų naudai. Šiuo atžvilgiu reikšmingas yra Lietuvos literatūros lauko mažumas, lemiantis neišvengiamą literatūros lauko dalyvių bičiuliavimąsi, nepaisant galbūt nesutampančių nuostatų ir literatūros sampratų.

Veikimo iš centro strategija ryškėja ypač lyginant pirmuosius skaitymus, kai juos organizavo feminizmo ir žmogaus teisių aktyvistė Kiurė, ir jai pasitraukus skaitymus perėmus vienai iš dabartinių organizavimo lyderių – menotyrininkei, poetei ir aktyvistei Kreivytei. Pirmuosiuose skaitymuose daug labiau pabrėžtas tiesioginės konfrontacijos aspektas, naudojant tokius simbolius kaip megafonas, renginio komunikacijoje referuojant į kitas feministinio pasipriešinimo akcijas. Pastarųjų metų skaitymuose ryškėja ekspansyvumo ir įtraukumo strategija – nors feministinis diskursas ir išlieka aiškus, skaitymai atviri, todėl skaityti gali visos norinčiosios; apklaustos autorės sutaria, kad nebūtinai visos dalyvės turi tokią pačią, feministiškai angažuotą skaitymų viziją. Vis dėlto kalbintos poetės vienbalsiai kalba apie skaitymus prie Žemaitės kaip renginį, kuriame politinė koncepcija akivaizdi (pavyzdžiui, skaitymai įvardijami kaip „drąsūs“). Politiškumas ir emancipavimo potencialas fiksuojamas ir analitinėje dalyje aptartoje poečių kūryboje – skaitymuose dažnos moterų kūniškumo temos, socialinių normų kvestionavimas, kritika patriarchalinei visuomenės sanklodai.

Tai, kaip apklaustos poetės reflektuoja savo skaitymų patirtį, daugeliu atžvilgių koreliuoja ir su bendra skaitymų strategija – visų pirma tai estetinė patirtis, kurioje dalijamasi kūryba, gyvu jos

atlikimu, kartu patiriant kitų poečių poeziją. Kūrėjos teigia, kad gyvas atlikimas svarbus, nes išskleidžia naujas kūrinių interpretacijas, papildo tekstus reikšmėmis, kurios neatsiveria juos patiriant kitose medijose. Kartu poetėms svarbus poečių bendruomenės aspektas ir skaitymai kaip solidaraus veikimo išraiška – interviu metu išryškėjo, kad skaitymai kūrėjoms reikšmingi ir politiniu bei feministiniais aspektais, nes dalijimasis įkūnytomis patirtimis ir kitų moterų kūrybos išklusymas viešoje erdvėje tampa įgalinančiu įvykiu.

Ateities tyrimams galėtų būti aktualus platesnis tyrimo užmojis – šio tyrimo imtis siaurėjo darbo eigoje, nusprendus rinktis tyrimą gilesniu, o ne platesniu aspektu. Į politinius ir socialinius šiuolaikinės lietuvių poezijos turinius literatūrologų žvilgsnis nukreipiamas retai, nors jau konstatuota, kad politiškumo ir refleksijos socialiai jautriais klausimais literatūros lauke gausu, tad galima numanyti, kad čia potencialiai slypi įdomių atradimų turtingas tyrimų laukas.

Literatūros sąrašas

Šaltiniai:

1. Bernardinai.lt. „L. Buividavičiūtės eilėraštis – luotas, kuriuoirstomasi po tamsius vandenius“. 2021 lapkričio 6 d. <https://www.bernardinai.lt/l-buividaviciutes-eilerastis-luotas-kuriuoirstomasi-po-tamsius-vandenius/>.
2. Boldo.eu. „Unisex marškinėliai „Žemaitė“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.boldo.eu/lt/marskineliai-c-1/unisex-marskineliai-zemaite-p-517>.
3. Briedistu.lt. „Težydi Atgimimas“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.briedistu.lt/product/tezydi-atgimimas/>.
4. Buividavičiūtė, Lina. *Tamsieji amžiai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021.
5. „Diskusija „Moterys ir vyrai poezijoje: vaizduotės ribos“. PDR 2017“, nufilmuota 2017 m. spalio 6 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „socialstructures“, <https://www.youtube.com/watch?v=2RnoOnMQhDQ>.
6. Facebook.com. „Moterų skaitymai „Ką laumės lėmė“ prie Žemaitės paminklo“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.facebook.com/events/gedimino-prospektas/moter%C5%B3-skaitymai-k%C4%85-laum%C4%97s-l%C4%97m%C4%97-prie-%C5%BEemait%C4%97s-paminklo/199715493485364/>.
7. „Feministiniai skaitymai prie Žemaitės paminklo. Savo poeziją skaito Aušra Kaziliūnaitė“, nufilmuota 2013 m. gegužės 28 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „laida zibute“, <https://www.youtube.com/watch?v=xcZb6BcQjjw>.
8. Kaziliūnaitė, Aušra. „Sveikinu šių metų Lietuvių Literatūrinės Vyrų premijos laureatus su tuo...“ „Facebook“ įrašas. 2017 m. spalio 3 d. <https://www.facebook.com/photo?fbid=10210641680145808&set=a.1181558146743>.
9. Kaziliūnaitė, Aušra. *Mėnulis yra tabletė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014.
10. Kazlauskaitė, Giedrė. *Meninos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014.
11. Kulvinskaitė, Virginija. *Antrininkė*. Naujas vardas, 2017.
12. Lietuvos rašytojų sąjunga. „Organizacija“. Žiūrėta 2022 m. sausio 3 d. <https://rasytojai.lt/organizacija/>.
13. „Moterų poezijos skaitymai“, nufilmuota 2018 m. gegužės 15 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Poezijos pavasaris“, <https://www.youtube.com/watch?v=-FTyoZQfA9I&>.
14. Nacionalinė dailės galerija. „Europos muziejų naktis NDG“. Žiūrėta 2022 m. sausio 5 d. <http://www.ndg.lt/renginiai/kita/europos-muziej%C5%B3-naktis-ndg.aspx>.

15. Nacionalinis egzaminų centras. „Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.nec.lt/546/>.
16. Nėris, Salomėja. *Poezija*. Vilnius: Vaga, 1966.
17. „Poečių skaitymai prie Žemaitės. Poezijos pavasaris 2021“, nufilmuota 2021 m. liepos 4 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „socialstructures“, <https://www.youtube.com/watch?v=hHLk03UPMTU>.
18. „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, nufilmuota 2019 m. gegužės 18 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Ineta Armanavičiūtė“, <https://www.youtube.com/watch?v=9sCMX1yVyS4>.
19. „Poečių skaitymai prie Žemaitės“, nufilmuota 2020 rugpjūčio 2 d., „Youtube“ vaizdo įrašas, paskelbta „Poezijos pavasaris“, <https://www.youtube.com/watch?v=lkp4A3YpasQ>.
20. Popup.lt. „Spalvotos kojines „Žemaitė“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://popup.lt/product/zemaite/>.
21. Raibytė, Goda. „Ar himną interpretavusios menininkės taps kriminalinėmis nusikaltėlėmis?“. LRT.lt. 2013 m. spalio 10 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/26961/ar-himna-interpretavusios-menininkes-taps-kriminalinemis-nusikaltelemis>.
22. Strainius.lt. „Marškinėliai su užrašu „Žemaitė“ (REdraw)“. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://strainius.lt/redraw/6937-marskineliai-su-uzrasu-zemaitė-redraw.html>.
23. Vilniaus knygų mugė 2014. „Renginių programa“. Žiūrėta 2022 m. sausio 5 d. <http://2014.vilniausknygumuge.lt/lt/main/lankytoji/programa>.

Literatūra:

1. Borrillo, Sara. „Returning the megaphone to the people: the Theatre of the Oppressed as activism in the public space for a new critical citizenry in Morocco“. *British Journal of Middle Eastern Studies* 48, nr. 1 (2021 m.): 153–70.
2. Bourdieu, Pierre, ir Loïc J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
3. Bourdieu, Pierre. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Vertė Susan Emanuel. Meridian. Stanford, Calif.: Stanford Univ. Press, 1996.
4. Cibarauskė, Virginija. „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“. *Žmogus ir žodis* 16, nr. 2 (2014 m.): 86–105.
5. Cibarauskė, Virginija. „Literatūrinė biografija kaip kultūros atminties struktūra: N. Miliauskaitės ir S. Parulskio atvejai“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2017.

6. Čiočytė, Dalia. „Žemaitės feminizmas“. *Literatūra* 51, nr. 1 (2009 m.): 49.
7. Durkheim, Émile. *Elementarios religinio gyvenimo formos: toteminė sistema Australijoje*. Vilnius: Vaga, 1999.
8. Edelman, Murray. *From Art to Politics: How Artistic Creations Shape Political Conceptions*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1996.
9. Fraser, Nancy. „Feminism, Capitalism, and the Cunning of History: An Introduction“. *Fondation maison des sciences de l’homme: Working Papers*, nr. 17 (2012 m.): 1–14.
10. Gailiūtė-Bernotienė, Gabrielė. „Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016.
11. Genette, Gérard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1997.
12. Greenblatt, Stephen. „Rasinė atmintis ir literatūros istorija“. Vertė Jūratė Levina. *Baltos lankos* 27 (2007 m.): 22–43.
13. Gunnarsson, Lena. „A Defence of the Category ‘Women’“. *Feminist Theory* 12, nr. 1 (2011 m.): 23–37.
14. Harding, Sandra G. *Feminism and methodology: social science issues*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1987.
15. hooks, bell. *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston, MA: South End Press, 1984.
16. Jakonytė, Loreta. „Pierre’o Bourdieu literatūros sociologija“. *Literatūra* 47, nr. 1 (2005 m.): 57–72.
17. Jakonytė, Loreta. *Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
18. Janssen, Susanne. „The empirical study of careers in literature and the arts“. *The psychology and sociology of literature*, sudarė Elrud Ibsch, Dick H. Schram, ir Gerard Steen, 323–58. v. 35. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Publishing Co., 2001.
19. Jurriëns, Edwin. „Indonesian Artivism: Layers of Performativity and Connectivity“. *Australian and New Zealand Journal of Art* 20, nr. 2 (2020 m. liepos 2 d.): 231–52.
20. Kaziliūnaitė, Aušra. „Ar tikrai šiuolaikinė lietuvių poezija apolitiška?“ *Literatūra ir menas* 3709, nr. 15 (2020 m.).
21. Klinken, Adriaan van. „Citizenship of Love: The Politics, Ethics and Aesthetics of Sexual Citizenship in a Kenyan Gay Music Video“. *Citizenship Studies* 22, nr. 6 (2018 m.): 650–65.
22. Kreivytė, Laima. „Neatsakyti klausimai apie Salomėją Nėrį: posūkis į kairę, ryšininkės statusas ir juodasis atgailos sąsiuvinis“. LRT.lt. 2022 m. rugpjūčio 22 d.

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1475900/neatsakyti-klausimai-apie-salomeja-neri-posukis-i-kaire-rysininkes-statusas-ir-juodasis-atgailos-sasiuvinis>.

23. Laukkonèn, Taisija. *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*. Ars critica. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.
24. Love, Nancy Sue, ir Mark Mattern. *Doing democracy: activist art and cultural politics*. Albany: State University of New York Press, 2013.
25. Meydani, Assaf, ir Nadir Tsur. „Poetry and poets in the public sphere“. *Israel Affairs* 20, nr. 2 (2014 m.): 141–60.
26. Moi, Toril. „Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu’s Sociology of Culture“. *New Literary History* 22, nr. 4 (1991 m.): 1017–49.
27. Moi, Toril. *Lyties / teksto politika: feministinė literatūros teorija*. Atviros Lietuvos knyga. Vilnius: Charibdè, 2001.
28. Mouffe, Chantal. „Art as an Agonistic Intervention in Public Space“, *Open!*, nr. 14 (2007 m.). <https://www.onlineopen.org/art-and-democracy>.
29. Pollozhani, Lura. „Performing Anger in Kosovo: Women’s Claim to Citizenship“. *Women’s Studies International Forum* 77 (2019 m.): 102243.
30. Rancière, Jacques. *Dissensus: On Politics and Aesthetics*. Bloomsbury Publishing, 2015.
31. Rancière, Jacques. *The Emancipated Spectator*. London; New York: Verso, 2009.
32. Sandler, Stephanie. „Kirill Medvedev and Elena Fanailova: Poetry, Ethics, Politics, and Philosophy“. *Russian Literature, Locating the Political in Russian and East European Poetry during and after Communism*, 87–89 (2017 m.): 281–313.
33. Sandoval, Chela, ir Guisela Latorre. „Chicana/o Artivism: Judy Baca’s Digital Work with Youth of Color“. *Learning Race and Ethnicity: Youth and Digital Media*, 81–108. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008.
34. Sandström, Moa. *Dekoloniseringskonst artivism i 2010-talet* Sápmi. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet, 2020.
35. Satkauskytė, Dalia. „Įvadas. Sovietmečio literatūros iššūkis“. *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu*, 7–24. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.
36. Schoppelrei, Elizabeth. „“Full body intersection”: Fat-Positive Activism, Poetry Slam, and Rachel Wiley“. *Fat Studies* 8, nr. 1 (2019 m.): 75–86.
37. Schwartz-Shea, Peregrine ir Dvora Yanow. *Interpretive Research Design: Concepts and Processes*. New York, NY: Routledge, 2012.

38. Spaide, Christopher. „A Delicate, Vibrating Range of Difference“: Adrienne Rich and the Postwar Lyric „We“. *College Literature* 47, nr. 1 (2020 m.): 89–124.
39. Stenbeck, Evelina. *Poesi som politik: aktivistisk poetik hos Johannes Anyuru och Athena Farrokhzad*. Lund: Ellerströms, 2017.
40. Sweetman, Caroline. „Introduction, Feminist Solidarity and Collective Action“. *Gender & Development* 21, nr. 2 (2013 m.): 217–29.
41. Vasiliauskas, Saulius. „Jaunieji rašytojai sovietmečio literatūros lauke: institucinių darinių vaidmuo“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021.
42. Vasiliauskas, Saulius. „Pierre’o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“. *Žmogus ir žodis* 20, nr. 2 (2018 m.): 119–31.
43. Wolff, Janet. *Aesthetics and the Sociology of Art*. 2. ed. Basingstoke: Macmillan, 1993.
44. Žukauskaitė, Audronė. „Politinis įvykis kaip nereprezentuojama meno dimensija“. *Religija ir kultūra* 2 (2012 m.): 16–29.

Paveikslų sąrašas

1 paveikslas. Kreivytė, Laima. „Per lūžtančią lytį, arba ledynmečio liekanos“. *Literatūra ir menas* 3695 / 1, 2020.

Priedai

Priedų sąrašas:

1. Interviu su Ramune Brundzaite, 2021-11-18
2. Interviu su Vilma Fiokla Kiure, 2021-11-20
3. Interviu su Marija Mažule, 2021-11-21
4. Interviu su Virginija Kulvinskaite, 2021-11-24
5. Interviu su Lina Buividavičiūte, 2021-11-29
6. Interviu su Giedre Kazlauskaite¹²², 2021-11-29
7. Interviu su Laima Kreivyte, 2021-12-19

¹²² Interviu vyko raštu.

1. Interviu su Ramune Brundzaite

Data: 2021-11-18
Nuotolinis interviu

Koks jūsų santykis su įvairiais gyvais skaitymais? Kaip atsirenkate, kokiuose skaitymuose norėtumėte dalyvauti, kokiuose nenorėtumėte?

Net nežinau, gal net intuityviai, gal ir priklausomai nuo laiko, svarbu tikrai, kas kviečia, kas skaitys kartu, kokie poetai, kur visa tai vyksta, ar yra kažkokia tema man artima, ar kažkokios pažiūros organizatorių ar pačio renginio idėja.

O pavyzdžiui, ar yra kokie nors skaitymai, kuriuose niekad nedalyvautumėte?

Dėl pažiūrų kokių nors? Na, kol kas nebuvo tokių dar, bet jeigu kur nors kviestų, kur tikrai būtų prieš mano pažiūras, pavyzdžiui, mitingai, kur tikrai aš nesutikčiau su tuo, už ką tie žmonės, tada tikrai atsisakyčiau.

Šiaip pats eilių skaitymas gyvai jums svarbus dalykas? Išvis, iš ko kyla poreikis gyvai skaityti poeziją?

Man svarbu visai, ypač dabar pajutau per tą pandemiją. Kad vis tiek kai ten, tarkim, žiūri įrašytus skaitymus, tai ne tas pats kas, kai klausai. Man įdomu pačiai kitų autorių pamatyti, kaip jie skaito, išgirsti. Nors ir mėgstu pati viena tiesiog knygas skaityti sau tyliai, bet įdomu būna ir išgirsti, nes tada tarsi dar kitaip išgirsti. Kažkokia interpretacija, vien iš balso, skaitymo. Man pačiai gal dėl to visai smagu skaityti, jausti, kad kiti žmonės klauso ar išgirsti kažkokį grįžtamąjį ryšį.

Gal galite man papasakoti apie skaitymų prie Žemaitės istoriją, jei ką nors žinote?

Kai pakvietėte susitikti, galvojau, kokia yra tiksliai ta istorija, nes taip tiksliai nežinau. Bet gal reiktų klausti ar Laimos Kreivytės, ar Fioklos Kiurės. Man atrodo, kad gali būti, kad būtent Fiokla pasiūlė man, kaip atrodo, bet nežinau, ar čia tiksliai ta informacija, kad moterų skaitymai tokie jau lyg ir būdavo per Poezijos pavasarį, bet Fioklos buvo mintis būtent prie Žemaitės paminklo juos daryti ir susieti su Žemaite, ir su feminizmu. Bet čia reiktų pasitikslinti.

O kada jūs pati pirmą kartą sudalyvavote? Ar atsimenate?

Nežinau, ar čia buvo pirmieji tie moterų skaitymai prie Žemaitės. Jie buvo organizuojami dar su tokiu dideliu megafonu, skaitėm per jį, ir būtent Fiokla man atrodo tada vedė ir kvietė mus, ir va tie yra įstrigę. Gal tai ir buvo pirmieji tie skaitymai. Aš prisimenu, kad susirinko žiūrovų įvairių, ir prisimenu, kad profesorė Viktorija Daujotytė atėjo pasiklausti, čia nežinau, ar tikrai tie patys pirmieji, bet vieni iš skaitymų. Buvo tikrai faina, tikrai įstrigo daug visokių dalykų.

Bet pastebėjau, kad jūs kone kasmet, bent jau tikrai labai dažnai juose dalyvaujate. Tai man įdomu, kuo jums jie svarbūs ir kodėl vis sugrįžtate?

Taip, dalyvauju ir labai džiaugiuosi, kad kviečia, ir tikrai norisi dalyvauti. Ir tai, kad skaitymai su kitom moterim, ir pačiai skaityti tarp jų ir išgirsti kitų kolegijų poečių kūrybą, man tas kažkaip priimtina, įdomu. Ir feministinės pažiūros man tikrai yra artimos. Labai daug skaitymų, kur skaito vien vyrai, bet jie nesivadina vyrų skaitymais. Gali pamatyti, išgirsti rašančias koleges moteris. Ir tai, kad jie su Žemaitė susiję, ir aš pati stengiuosi parinkti tokius tekstus, kurie labiau būtent kalbėtų apie moters emancipaciją. Ir kitų moterų pasiklausau – man tai idėjiškai tikrai artima. Labai dėl to norisi pačiai dalyvauti ir dėl to smagu. Visada būna įdomu išgirsti, paklaudyti ir pabendrauti kartu su kitom, kurios skaito.

O koks jūsų santykis su Žemaitė kaip simboliu? Ar jums ji imponuoja?

Neturiu kažkokio išskirtinio, asmeniško santykio, bet man ji tikrai imponuoja. Atrodo, vis išgirstu naujų kažkokių perliukų, kuriuos pražiūrėjau, negirdėjau turbūt nei mokykloje, nei studijų metais. Labai artima tokia figūra. Kad 40-ies debiutavo ir daug ką darė, kas tais laikais moterims buvo neįprasta. Tikrai, ir pats tas skveras, ta erdvė man labai patinka, ten ir skaityti, ir šiaip, kad ji tokia yra.

Žemaitės skaitymai, kaip ir sakote, tai moterų poečių skaitymai. Koks jūsų santykis su tokiu įlytintu poetės vaidmeniu? Kaip suprantate skirtį tarp poeto ir poetės?

Jeigu kalbėti apie visą literatūros lauką, man atrodo, dar nemažai tikrai yra tokio seksizmo ir tikrai nemažai žmonių vis dar nemato problemos tame, kad iš premijos „Poezijos pavasario“ ar „Poetinio Druskininkų rudens“ iš, nežinau, kokių 20 laureatų, yra gal tik pora moterų. Tai tiesiog, [*daroma išvada, kad – I. Š.*] moterys tai ne tokios gabios. Dėl to man atrodo svarbu atkreipti dėmesį, kažkaip kalbėti, kad egzistuoja net ir labiau toks nematomas tas mechanizmas. Nemanau, kad poezija turi lytį, bet vis tiek mes turime savo patirtį būdami moterimis ar vyrais, ir man įdomu būtent kalbėti ir girdėti apie moterų patirtis.

O šiaip yra tekę dalyvauti kokiuose nors kituose moterų skaitymuose ar tik Žemaitėje?

Yra. Dabar prisiminiau, buvo Kaune, Maironio muziejuje, gal prieš porą metų irgi vyko moterų skaitymai. Nežinau, kaip jie ten tiksliai vadinas, bet irgi vien moterys skaitė. Tai irgi buvo įdomu.

Gal atsimenate, ar pajutote kažkokį skirtumą tarp tų ir Žemaitės skaitymų?

Net nežinau, gal nepajutau labai ryškaus skirtumo, nes irgi buvo įvairių poečių. Ką gal irgi apie Žemaitės skaitymus galiu pasakyti, jeigu atvirai, nuoširdžiai, – tie skaitymai kartais būna šiek tiek eklektiški – poečių būna įvairių dalyvauja, kai kurios kaip ir feministės. Kadangi skaitymus organizuoja ir Rašytojų sąjunga, ir Rašytojų klubas kartu, ir dar kas nors pakviestas būna vesti, tai įvairios poetės dalyvauja. Nežinau, kaip apibūdinti. Gali tame įžiūrėti ir pozityvą, ir negatyvą, bet čia kaip įvertinsi. Bet skaitymai tikrai nėra vien feministiniai, labai įvairios poezijos gali išgirsti.

O su renginių auditorija turite kažkokį santykį? Ar jums svarbu, kad kažkas išgirsta?

Na taip, net nežinau. Tiesiog norisi, kad būtų įmanoma, kad gerai girdėtusi. Labai faina, kai tai yra atvira erdvė, kad žmonės gali tiesiog eidami pro šalį kažką išgirsti, sustoti, paklaudyti.

Ar pati kviečiate ką nors ateiti pasiklaudyti?

Ne, nežinau. Kadangi yra tekę nemažai skaityti, jau stengiuosi per daug neįpareigoti, kad neitų. Tiesiog paminiu tiems, kas domisi ir jeigu dar nežino.

Kaip jums atrodo, ar įmanoma suderinti poeziją ir politinių, socialinių klausimų nagrinėjimą kūryboje? Kodėl?

Aš manau, kad įmanoma suderinti, nes vis tiek mes rašome ir gyvename tam tikru laiku. Man dabar, kaip aš šiuo metu mąstau, būtų kažkaip nepriimtina atsiriboti visiškai nuo savo gyvenamojo laiko ir rašyti tiesiog apie gamtą ar panašiai. Apskritai, menas yra vienas iš tokių būdų, įrankių, tokia kita kalba, kuria galime kalbėti apie tai, kas tikrai yra svarbu. Gal paliečia daugiau negu vien kažkokia publicistika, žurnalistika ir stipriau, paveikiau. Dėl to man pačiai tikrai atrodo svarbu ir įdomu.

Kaip manote, kokia tokios politiškai ir socialiai angažuotos poezijos situacija Lietuvos literatūros lauke? Ar egzistuoja kažkokių nuostatų apie ją?

Nežinau, kaip iš tiesų yra, bet kažkiek gal yra priešiško požiūrio. Aš pati esu susidūrusi, kad kažkas iš vyrų, vyresnių poetų, man pasakė, kad „ko tu čia rašai, čia gi žinios, čia gi žurnalistika“. Manau, kad šiek tiek yra, turint omenyje visą mūsų sovietinę istoriją, tokio atsargumo, kad socialiai angažuota poezija gal neturi išliekamosios vertės ar ji neturėtų apie tai kalbėti. Kita vertus, kažkiek ir yra gal to pavojaus, kad poezija, kuri kalba tomis temomis, vis dėlto būtų poezija, poetinis tekstas, literatūra, o ne tiesiog kažkoks idėjų deklaravimas.

Jūs jau užsiminėte šiek tiek apie feminizmą. Bet gal galėtumėte praplėsti, koks jūsų santykis su feminizmu? Ar laikote save feministe? Ką jums tai reiškia?

Laikau, nes kartais keista, kai paklausia ko nors, ar laiko save feministe, ir sako „nu ne“. Man atrodo, kad jeigu aš pasisakau už lygias vyrų ir moterų teises, tai aš esu feministė. Šiek tiek baisu taip atsakinėti, nes neišmanau visos teorijos, bet man kažkaip svarbu, kiek esu skaičiusi, kiek girdėjusi ir pan. Man atrodo ir svarbu, ir aktualu, ir įdomu, ir pačiai sau aiškiau, kai suvokiau, kad mano šeimoje buvo tokia gan patriarchalinė pasaulėžiūra ir ji mane veikia. Man svarbu iškart ir pačiai savyje suprasti, ir pamatyti, kaip lyčių vaidmenys, stereotipai toliau veikia. Ir poezijoje tas irgi man įdomu: ir skaityti, ką kiti ir kitos rašo, ir pačiai rašyti.

Kaip jums atrodo, ar Lietuvos literatūros lauke moterims kūrėjoms yra daugiau iššūkių, palyginus su vyrais kūrėjais? Ar yra diskriminacijos moterų atžvilgiu?

Sunku pasakyti, bet manau, kad turbūt yra [diskriminacija – I. Š.], kurią sunku gal užčiuopti. Be to, kaip pažiūrėsime. Vienu metu buvo nemažai kalbama, vieno „Poetinio Druskininkų rudens“ tema buvo apie moteris ir vyrus poezijoje. Tikrai, jeigu yra tie apdovanojimai, kurie parodo, kiek mažai moterų įvertinama, nors, pasižiūrėjus taip realiai į literatūros istoriją, yra tikrai puikių poečių. Tai kažkaip veikia, gal vos ne pašamoniniam lygmenyje, kad moteris poetė tarsi mažiau vertinga negu vyras kūrėjas. Pavyzdžiui, aš studijavau Filologijos fakultete. Ten vaikinų studentų mažai, todėl jausdavosi, kad vaikinas tarsi kažkoks vertingesnis filologas, nes mažai jų.

2. Interviu su Vilma Fiokla Kiure

Data: 2021-11-20
Nuotolinis interviu

Iš pradžių tiesiog norėčiau paklausti bendrai apie viešus poezijos skaitymus. Pagal ką pasirenkate, ar norėtumėme dalyvauti skaitymuose? Kokie jums skaitymai patinka? Kokiuose išvis nedalyvautumėte?

Konkrečiai aš pati organizavau tai būtent skaitymus prie Žemaitės. Buvo pasklidęs toks lyg gandas, kad Žemaitės skveras bus naikinamas, todėl kažkaip norėjosi tiesiog jį labiau įkultūrinti, atkreipti dėmesį, suformuoti kažkokią tradiciją, kad tas naikinimo procesas apsunktų. Ta idėja pasidalinau feministinėje grupėje, ten ir visi vieningai pritarė, kad čia būtų žiauriai faina. Inicijatyvinė grupė buvo Donatas Paulauskas ir Laima Kreivytė, tokie vedantys feministiniai vardai. Ir aš tada nuėjau pas Poezijos pavasario organizatorę Janiną Rutkauskienę, ir tiesiog ji skyrė programos dalį, nes ir jai labai patiko ta idėja, nes ji pati – senos kartos kultūrininkė, ir man pasirodė, kad jai Žemaitės kūryba irgi labai svarbi. Asmeniškai aš nesu didžiulė Žemaitės kūrybos gerbėja, tiesiog labai vertinu jos indėlį ano meto moters kasdienybės pagerinimo, nes ji iš tikrųjų labai daug veikė kitų moterų labui. Kaip sakoma, tikra feministė yra ne ta, kuri naudojasi feminizmo pasiekimais, bet ta, kuri keičia kitų moterų gyvenimus. Tai Žemaitė man yra toks idealas, nes ji keitė moterų gyvenimus. Pati būdama irgi ne iš tokios labai palankios terpės, pati sunkiai skynėsi kelią. Tai labai tą asmenybę norėjosi pagal turimas galimybes apginti su tuo visu skveru. Tai tokia buvo ta pirminė idėja.

Dar norėjau paklausti apie bendrai tokį skaitymą gyvai poezijos. Ką jums išvis reiškia gyvai skaityti poeziją, kai yra auditorija?

Kad aš gyvai niekada nesu skaičius. Mano poezija išvis nepaskaitoma yra, ką rašiau, labiau yra vizualas. Tiesiog aš organizavau tuos skaitymus. Kadangi mano vyras yra poetas, gerai žinau tą visą mašiną iš vidaus, aišku, ir vyras padėjo tokiais patarimais. Tai tiesiog esu daugybėje dalyvavus skaitymų, daugybę esu fotografavusi ir filmavusi drauge su vyru. Mes, kaip sakiau, turime misiją tokioje kultūrinėje aplinkoje. Tai tiesiog galėjau, mokėjau, žinojau kaip, ir tiesiog susibūrėme ir padarėme tuos pirmuosius skaitymus. Paskui, aišku, tenai eilinį kartą su feministėmis susidėjus... Prasideda: tai gal prie kito paminklo, tai gal kitą dieną, tai gal aš taip, anaip... Ir kai kritinio mąstymo žmonės susirenka į krūvą, man dažniausiai labai atsiliepia sveikatai, nes tai yra begalinis ginčijimasis, kol su visais suderini, kol išsikalba. Paskui buvo prisirašę gal dvidešimt... Kai renginys prasidėjo, pradėjo plūst žinutės: negaliu, neateisiu. Jau visiškai susirinkę žmonės. Galvoju – košmaras. Sakau, gyvenime daugiau nedarysiu su tom feministėm. Pati būdama feministė, žinau, kas per liaudis. Įsivėliau į šitą avantiūrą. Žodžiu, tuomet įvyko renginys. Labai toks sėkmingas, sakyčiau. Netgi „Respublika“ aprašė – per klaidą kažkaip tai buvo vienas gražiausių straipsnių. Rimvydo Stankevičiaus, poeto. Galvojau, kaip čia dabar dalintis „Respublikos“ straipsniu. Bet va taip labai gerai gavosi. Paskiau aš dažniau būdavau kaime, o paskui išvis išvažiavau į kaimą gyventi. Kiti žmonės perėmė šitą projektą, ir dabar aš net nežinau, kas darė jį paskutinį, bet jis irgi buvo labai fainas. Vyras nuvažiavo, nufilmavo. Žodžiu, ta tradicija gyvuoja, ir visi tie pirminiai planai įgyvendinti.

Dar norėjau jūsų kaip kūrėjos paklausti apie įlytintą poetės vaidmenį. Ar pati tapatinatės su moterim poete, moterim kūrėja? Ką jums tai reiškia? Ar matote kažkokią skirtį tarp poeto vyro ir poetės moters?

Aš dabar galėčiau pasakyti labiau nei iš poetinės pozicijos, bet iš influencinimo, iš įtakos darymo, nes tai vis tiek labai panaši veikla. Pastebėjau, kad, pavyzdžiui, vyras internete postindamas tiems tūkstančiams sekėjų gali šmaikštauti, vulgariai kažką parašyti, nusikeikti. Vartoti brutalesnę leksiką, rašyti sarkastiškai ar labai žiauriai, pavyzdžiui, kokį prezidentą išvadinti dulkių siurbliu ir t. t. Netgi, pavyzdžiui, Užkalnis – jis tiesiog, galima sakyti, tyčiojasi iš auditorijos menkesnio išsilavinimo, tiesiog yra visiškai grubus. Juodas humoras, o jis maudosi sėkmėj. Jei tą darytų moteris, būtų absoliutus nesusipratimas. Ir, pavyzdžiui, pastebėjau, kad įtakingos moterys rašo apie dvasingumą, apie kažkokią psichoterapiją, apie dvasinius dalykus, tokios deivės. Visai kitas įvaizdis kuriamas. Tai poezijoje lygiai tas pats – jeigu moteris, tai ji turi akumuliuoti kažkokį dvasingumą, kažkokias tenai galias, dvasines ir psichologines žaizdos atverinėt, knaisiotis po save, po savo moteriškus jausmus, kai tuo tarpu vyras gali rašyti vėlgi apie dulkių siurblių, kaip, pavyzdžiui, mano vyras kuria daiktinius eilėraščius. Vyrai visiškai atsipūtę, gali pasijuokti iš savęs, jiems tai galima, ir jų poezija netampa paprastesnė. Aišku, dabar jaunųjų kūryba jau truputį panašėja vyrų ir moterų, bet vis tiek dar tas moterų išlieka toks, kaip sakiau, dvasingumas – ar taip tiesiog pritinka, ar bando į madą taikyti. Kad ir nebūtinai toks dešinysis, bet vis tiek [*tokios temos išlieka – I. Š.*] – rūpintis kažkuo, socialinis teisingumas, o tokio juodo humoro iš moterų retai... Pavyzdžiui, stand up'o scena vien vyriška. Kai atsiras bent pusė moterų, tai galėsime kalbėti apie kultūrinius pokyčius būtent toje viešojo scenoje, skaitymuose, poezijoje ir t. t..

Kaip manote, ar Lietuvos literatūros lauke egzistuoja kažkokios nuostatos apie socialinius ir politinius klausimus įtraukiančią poeziją?

Pas mus politika poezijoje yra prastas tonas, prastas skonis. Jei kažkas tik pabando, tai arba nevykusiai išseina, nes nepakankamai įsigilinę, o tokių poetų aktyvistų, kad suprastų tas esmines [*temas, problemas – I. Š.*], praktiškai nėra. Pavyzdžiui, Aušra Kaziliūnaitė kažkiek kabina, bet pastaruoju metu irgi nebesivelia į socialinio teisingumo temas taip grynai kūrybine prasme. Perskaičiau paskutinę knygą, tai tokia labai avangardiška. Aišku, galima sakyti, kad jos meninė forma yra tokia socialiai kritiška, palyginus, nes taip vis tiek verčia žmogų mąstyti, kritiškai mąstyti, tas visas simbolikas perkratyt. Tai, sakyčiau, Aušra Kaziliūnaitė labiausiai. Dar Ramunė Brundzaitė man labai patinka. Jos kasdienybės kritika darbo rinkai, irgi atsiranda ironijos. Ir ji, tarp kitko, neabejinga žmogaus teisių klausimais. Visą laiką dalyvauja LGBT palaikymo akcijose, bent jau internete, kiek mačiau. Tokia feministė. Mes gi kartu darėm performansą. Kai Aušra, pavyzdžiui, suabejojo, sako, ai čia baudžiakas gali būti, tai nepasirašė, nors mes ją kvietėme. O Ramunė iš karto, be jokių abejonių sutiko. Tai va, tokios ir mano mėgstamos poetės, ir draugės.

O bendrai, kaip manote, ar suderinama politinių ir socialinių klausimų nagrinėjimas ir poezija? Ar jau jeigu estetika, tai geriau neliesti?

Čia aukščiausio levelio talentas, kam pavyksta suderinti. Rusių žinau keletą poečių, ukrainietė buvo viena „Poetiniam Druskininkų rudenyje“. Rašė apie karo zonos emocijas, ir iš tikrųjų ten lankėsi. Ten buvo bomba poetinė. Tik tiek, kad ten nelabai kas suprato, bet kas suprato, kaip mano vyras sako, tai buvo verta daryti visą festivalį dėl jos vienos. [*Respondentė ieško poetės vardo. – I. Š.*] Olena Jarasimiuk „Kalėjimo giesmė“.

Jūs jau paminėjote, kad identifikuojate save kaip feministę. Bet gal galėtumėte praplėsti, ką jums tai reiškia ir koks jūsų santykis su feminizmo judėjimu?

Na aš, kai gyvenau Vilniuje, tai dalyvavau visokiose pilietinėse akcijose, rengėm performansą, už kurį mums buvo baudžiamoji byla iškelta. „Pussy Riot“ išlaisvinimas... Ir areštinėje teko pasėdėti, visokių aktyvizmo formų. Aišku, pasipriešinimo, tiesioginio vyksmo labai stipraus nebuvo. Bet kažkokiose akcijose teko sudalyvaut, daug tekstų esu prirašius visokių, kad ir tie internetiniai feisbuko postai – vis tiek sėji kažkokį grūdėlį. Jauni žmonės, moterys perskaito. Paskui daug buvo peripetijų po mano skyrybų bylos. Tai vėlgi buvo labai daug galimybių per žiniasklaidą aptarti ekonominį išnaudojimą, psichologinį smurtą. Nes aš buvau ištekęs už daug vyresnio vyro. Buvau, galima sakyti, viena pirmųjų, pradėjusių viešoje erdvėje kalbėti apie ekonominį smurtą, psichologinį smurtą, kad ne vien mušimas yra smurtas, nors yra tekę gauti ir į skūrą. Manau, kad tokie dalykai, kai tiesiog neužsidarai ir nebijai kalbėti, duoda vis tiek kažkokį, kad ir po mažą, grūdėlį.

Dar grįžtant prie Žemaitės skaitymų, tai vis tiek yra moterų kūrėjų susibūrimas. Ar jums svarbus moterų kūrėjų bendruomenės aspektas?

Tie pirmi susibūrimai labiau apie feminizmą buvo. Aš būtent pakviečiau tas, kurios kūrė tyliai, neskaitė niekada viešai, net netapatino savęs su poetine bendruomene. Būtent buvo per aktyvizmo prizmę. Būtent tos ir atėjo, kurios buvo labiausiai nežinomos.

O pastaruosiu metu jums, jeigu stebėjote tą vyksmą, Žemaitės skaitymai, kaip jums atrodo, ar visas kūrėjas, kurios ten dalyvauja, vienija vienoda vizija ar išsiskiria?

Tai dabar ji tokia feministinė. Pirmieji tokie grynai aktyvistiniai buvo, tokie kairiuoliški labiau, o dabar tokio platesnio spektro. Dabar ten ir liberalesnės, dešinesnės feministės, kurios tokį vaidilučių, laumių, moterų kaip labai dvasinių būtybių eksploatuoja naratyvą. Man atrodo, kad tai nekenkia – vis tiek moterų vienybė [*svarbu – I. Š.*]. Vis tiek reikia rasti bendrų taškų. Ir va poezija, kūryba dėl to yra labai yra gerai. O išsidraskyti tarp tų kairių ir dešinių gali per tris minutes.

Gal galite praplėsti, kuo svarbu vienybė kūrėjų ir moterų?

Kaip visiškai skirtingus žmones suburia religinės bendruomenės, pavyzdžiui, koks Jėzus, tai feministinė ir poetinė idėja suburia skirtingas – ir skirtingo amžiaus, ir pažiūrų – moteris. Jos vis tiek galbūt jau tada kitoje terpėje taikesnės, kažkokių ieško derybų kokiais, pavyzdžiui, vakcinų klausimais. Nes tu kažkaip jau bendravai, susidraugavai tam tikru metu, kažkaip bandai įsiklausyti į kito argumentus kita tema bendraujant. Vis tiek reikalinga, kad kažkur tai būtų vis tiek vietos, kur tie žmonės skirtingų pažiūrų galėtų susitikti ir pasikalbėti. Mano anksčiau minėtas „Respublikos“ straipsnelis apie skaitymus – tai čia irgi taip ir gavosi, kad žmogus, mėgstantis poeziją, poetas parašė ir kažkaip nė nesusimąstė, kad čia tos aršios feministės organizuoja, taip ir gavosi.

3. Interviu su Marija Mažule

Data: 2021-11-21

Vieta: kavinė „Veranda“ Vilniuje

Iš pradžių norėčiau bendrai paklausti apie poezijos skaitymus: kokie skaitymai jums patinka, kokiuose mėgstate dalyvauti ar skaityti garsiai savo poeziją? Kokiuose galvojate, kad tikrai niekad nedalyvautumėte?

Aš manau, kad poezijos skaitymai daugumai, manau, yra svarbūs. Svarbu savo kūrybą perskaityti garsiai – ne vien tik dėl to, kad juos publika išgirs, nes dažniausiai lankosi tie, kurie patys domisi poezija, tai yra gana nišinis dalykas. Tiesiog galvoju, kad poetai yra tokie žmonės, kuriems reikia gyvo bendravimo. Galbūt jie ten sėdi užsidarę, gali būti labai intravertai, kuriantys, bet jie vis tiek turi susiliesti ir su kitais – taip įkvepia vieni kitus. Kai klausau kolegų, dažnai būna, kad kažkas labai įkvepia. Man skaitymai patinka mažiau formalūs, be pompastikos, nes šiek tiek ta visa pompastika, kaip čia pasakius, suvaržo šiek tiek, o kūryba yra visų pirma laisvė. Norisi kuo mažiau to suvaržymo.

Ar jums atrodo, kad skaitoma gyvai poezija įgyja kažkokią papildomą reikšmę? Ką jums išvis reiškia gyvas skaitymas?

Labai priklauso nuo to, kokia yra poezija, nes autoriai yra labai skirtingi. Patys skirtingai skaito savo poeziją. Yra tokių, kurių kūryba ant to performanso yra pastatyta. Galbūt skaitant tavęs neįtrauks eilėraščių, bet kai išgirsti kaip autorius ar autorė garsiai perskaito, tiesiog palieka didžiulį įspūdį, nes tai būtent yra performansas. O yra tokių poetų, kurie galbūt labai prastai skaito savo eiles. Bet kai skaitai, pamatai tokią labai gilų, daugiasluoksnį meno kūrinį. Šiuo metu yra ir daug slemo poezijos, tai yra irgi toks jau kas turi būti atliekama. Tai yra atlikimas visų pirma.

O jūs slemą esate bandžiusi?

Ne, nesu. Aš slemo, tiesą sakant, nelabai ir mėgstu. Turėjau tokią kaip ir „alergiją“ visą laiką, bet dabar kartais paklausau tų, kurie kaip slemeriai pradėjo savo karjerą, ir galvoju, kad iš tikrųjų tai faina, labai svarbu mokėti savo tekstą pateikti įtraukiančiai. Galbūt kai kam to ir trūksta.

Ką žinote apie skaitymų prie Žemaitės istoriją? Kokiomis aplinkybėmis pati pirmą kartą sudalyvavote?

Žemaitės skaitymai buvo įkurti entuziasčių poečių. Idėja tikrai buvo puiki. Atsimenu, kai išgirdau apie tuos skaitymus, pirma buvo mintis, kodėl būtinai vien moterų skaitymai. Galbūt galėčiau čia irgi papasakoti apie savo santykį su feminizmu. Aš seniau kažkaip negalvojau, kad esu feministė, kažkaip nelabai net gilinausi, kas tai yra. Bet po to, kai aš susilaukiau vaikų ir pradėjau viską derinti, – turiu dvi dukras ir sūnų – kažkaip pradėjau galvoti, kaip mergaites auginti, nes tapęs tėvu ar mama visus dalykus permąstai, ir kažkaip aš supratau, kad feminizmas yra labai natūralus procesas, kuris dabar vyksta. Ir puiku, kad jis yra, nes jeigu ne feminizmas, tai gal mes sėdėtumėme prie puodų. Kai žmonės pradeda „oi, čia feministės, kodėl jos išsidirbinėja“, man irgi sukyla toks pyktis, nes galvoju, negi jūs nesuprantate, kad kažkas turėjo pradėti tai daryti? Aišku, kartais tie judėjimai būna radikalūs, bet norint kažką pasiekti, tai tu negali kažkaip labai jau mandagiai reikšti savo nuomonę, o turi kartais ir išreikti.

Kažkam gal tai sukelia tokią atmetimo reakciją. Bet, žodžiu, aš tai labai natūraliai priėmiau ir supratau, kad mes čia visos esam feministės, jeigu einame balsuoti, jeigu dalyvaujame visuomenės gyvenime.

Kažkaip tada aš ir į tuos skaitymus kitaip pasižiūrėjau. Pagalvojau, kaip faina iš tikrųjų. Kaip smagu, kad tai vyksta, ir ėjau kaip klausytoja pirmiausia. O aš jaučiuosi kaip pradedančioji poetė – rašiau nuo paauglystės, bet po to buvai labai ilgai užsiblokavusi. Tiesiog maniau, kad aš galiu be to ir bandžiau gyventi paprastą gyvenimą, bet supratau, kad vis tiek apie tai galvoju, kad vis tiek rašau kažkur į stalčių, ir tada pagalvojau, kodėl aš čia į tą stalčių rašau, reikia kažką parodyti. Pradėjau publikuoti kultūrinėje spaudoje. Tad kadangi mano kelias vėlai prasidėjo, mane labai ypatingai džiugino progos perskaityti savo eilėraščius, ir kai pakvietė į moterų skaitymus prie Žemaitės, ypatingai nudžiugino, nes aš visa tiesiog tame tada ir buvau. Pradėjau publikuoti, kai mano mažiausia dukra dar buvo kūdikis. Tiesiog pajutau, kad ta idėja, kad moterys susirenka ir skaito, labai stipriai palietė ir įkvėpė. Supratau, kad tai yra reikalinga iš tikrųjų.

Ir teko vieną kartą vesti skaitymus, praėjusiais metais. Iš pradžių galvojau ne, ne, negaliu, bet kažkaip paskui pagalvoju kodėl gi ne, nes vis dėlto tikrai tame gyvenu, ir supratau, kad turiu ką pasakyti ir kitoms moterims. Su kokiais sunkumais gal mes susiduriame kūryboje ir gyvenime. Labai jaudinausi, bet iš tikrųjų buvo labai džiugus toks patyrimas.

O Žemaitė kaip simbolis, kuo jums ji svarbi, jei išvis turite santykį su ja?

Turiu. Turiu santykį ir netgi labai man artima atrodo, nors aš rašau poeziją, bet tiesiog su ja kaip su asmenybe. Labai žaviuosi jau vien dėl to, kad ji vyresniame amžiuje pradėjo rašyti, įdomu, kaip ji su kritika dorojosi, ir kad moteris iš kaimo, nuostabu, kad tiek padarė, ir visa jos gyvenimo istorija tiesiog yra kažkas nepaprasto. Ir jos asmenybė. Ji man įkvėpimo šaltinis. Iki pat senatvės tokia energinga, nesusivaržius kažkokiais stereotipais, ir įsimylėjusi. Pastebiu labai dažnai, kaip moterys kuo toliau, tuo labiau save suspaudžia į stereotipus. Labai tą pajutau tapusi mama – iš karto pradėdi save riboti, kad kažkaip elgtis neva nedera. Nes motina neva jau tokia kukli turi būti, dorybinga. Tai aš kažkaip jaučiu, kad ir pati kartais patiriu tokį malonumą laužydama tuos stereotipus, ir norėčiau, kad kuo mažiau jų būtų, nes tai labai suvaržo. Ir moterys pačios save suvaržo, daugybės dalykų nebedaro. Ir net ne jos pačios taip galvoja, bet visuomenės spaudimas iš tikrųjų egzistuoja, nors kartais net sunku ir pačiai tą suvokti, iš kur tai ateina, kodėl užsidarai nuo kažkokių patirčių.

Ar tapatinatės su įlytintu poetės vaidmeniu? Kaip manote, kokia skirtis egzistuoja tarp kūrėjų vyrų ir moterų?

Manau, kad kūryba ištrina visas sienas, ir absoliučiai nėra svarbu, ar moteris, ar vyras rašo. Yra kažkokie istoriškai, socialiai susiklostę dalykai, kad vyrams daug lengviau buvo kurti, leisti savo kūrybą, gauti įvairius apdovanojimus. Ir vis dar yra tas neatitikimas. Vis dar to balanso nėra pakankamai, kartais ir vyrai pyksta, kad atseit čia visur moterys turi būti dabar, bet turi taip būti. Nei vienas vyras nėra kaltas dėl to, kad jo protėviai ten kažką darė blogai, bet vis dėlto turėtų suprasti, kad tas balansas turi būti atstatytas, ir tai reikalauja daug laiko, ilgas laiko tarpas turi praeiti. Netgi dabar aš su kolegomis moterimis ir vyrais, kai vykdomė kažkokius projektus, tarkim, literatūros, irgi visada stengiamės išlaikyti balansą tarp vyrų ir moterų, ir dauguma tą puikiai supranta. Tai reikalinga šiuo metu, nes moterys labai daug prarado ir jos turi tiesiog atsigriebti už tai, ko negalėjo, tarkim, praėjusios kartos. Tai yra natūralus procesas. O pati poezija – ji neturi lyties. Individas, aišku, save išreiškia per savo patirtis ir t. t., bet aš kalbu apie tai, kad gilumine prasme kūryba, poezija gali būti ir moters, ir

vyro. Čia irgi dar tokia labai gili tema, tai gal net neverta per daug išsiplėsti, nes aš daugiau vertinu poeziją pagal savo kriterijus. Manau, kad tokia politiškai anagžuota poezija turi būti, bet aš tiesiog asmeniškai labiau mėgstu tą tokią visiškai, kaip čia pasakius, „humaniška“ kūrybą.

Bet manote, kad įmanoma suderinti politiškai temas ir poezijos kūrimą?

Manau, kad įmanoma, ir daugybę kartu tai buvo daroma istorijoje. Bet nors poezija turi daugybę skirtingų lygmenų, ir apie daugybę dalykų galima rašyti, tiesiog kas kam reikalinga ir kas kam patinka, kas ką skaito.

O kaip manote, ar Lietuvos literatūros lauke yra kažkokių nuostatų apie tokią politiškai, socialiai angažuotą poeziją?

Žinoma, kad yra, net labai daug, ir ypatingai iš vyresnės kartos vyrų poetų, juos kartais labai piktina, kad moterys rašo ten apie kažkokią savo fiziologiją ar kažkokias psichikos problemas ar dar kažką, ar čia gali būti poezija. Tie klausimai nuolatos nuskamba, bet tu tiesiog žinai, kad galbūt kai kurie žmonės jau nebepakeis savo nuomonės, ypač tie vyresnieji. Bet kalbant su jaunesniais kolegomis, tai man susidarė įspūdis, kad vis tiek žmonės yra atviri, ir vyrai, ir moterys. Yra tokių, kurie ten turi kažkokias neigiamas nuostatas kažkam, bet manau, kad mažuma.

Jūs jau šiek tiek palietėte, bet, gal galėtumėte praplėsti, kaip manote, ar Lietuvos literatūros lauke yra nelygus santykis tarp vyrų ir moterų, ar yra, pavyzdžiui, diskriminacija moterų atžvilgiu?

Manau, kad nelygus santykis yra galbūt, pavyzdžiui, apdovanojimų teikimuose, nes moterys galbūt kartais dar šiek tiek rečiau įvertinamos, nors ir tai keičiasi. O šiaip aš manau, kad būtent kalbant apie poeziją, būtent dabar yra labai daug gerai rašančių moterų. Ne kartą teko girdėti ir iš kitų poetų ar literatūros kritikų, kad moterų poezija dabar yra netgi geresnė ir yra daug daugiau įdomių poečių. Manau, kad tiesiog tai vyksta ir išsilygino. Tai, kas anksčiau buvo, sakykime, dar skaudu apie tai kalbėti, bet dabar tiesiog tikrai yra daug puikiai rašančių poečių.

Dar grįžtant prie Žemaitės skaitymų ir išvis moterų kūrėjų bendruomenės. Kiek jums svarbu būti kūrėjų moterų bendruomenėje? O jei nesvarbu, kodėl?

Žinoma, kad svarbu, nes manau, kad moterys įkvepia vienos kitas, ir yra labai smagu matyti, kai moteris įrodo, kad įmanoma kurti, nors tikrai yra daug sunkumų. Kaip sakiau, aš dar ir apskritai kultūros lauke dirbu. Dažnai poetai, poetės dirba kažką kultūros lauke. Tada sunku ir pragyventi, ir jeigu dar turi vaikų, tai ir dar tuos vaikus išmaitinti. Tiesiog manau, kad dauguma moterų yra nuolat pervargusios ir persidirbusios ir jeigu randa dar laiko kūrybai, tai yra labai džiugu. Tai labai džiugu, ir tai labai įkvepia. Ir kartais, jeigu jau pati nori numoti ranka, taip pasižiūri, kad kitos moterys tai rašo, arba kažkas išleidžia knygą ir visada labai nudžiugina. Pavyzdžiui, Linos Buividavičiūtės išėjo nauja knyga. Kaip gerai, kad išeina tos knygos ir kad galima apie viską rašyti. Tas yra labai svarbu, nes vis tiek mes visi turime savo kažkokias ribas, ir labai pradžiugina, kai kažkas tas ribas pralaužia, tai tuo pačiu perskaičiusi gal kitos poetės knygą irgi išlaisvėji.

O Žemaitės skaitymams ar jūs pasirenkate kažkokios išskirtinės tematikos kūrinį, kai skaitote, ar renkatės kažkokius konkrečius vaizdinius?

Per Žemaitės skaitymus, kiek esu skaičiusi, pasirinkau skaityti tuos eilėraščius, kurie man atrodė, kad ten galima perskaityti, nes galbūt jie yra arba iš mano pačios patirties apie tas problemas, su kurioms susiduriu kaip moteris, arba kažkokius stereotipus laužančius. Tiesiog kažkas tokio, kas man su moteriškumu apskritai siejasi, nes tai yra tokia moterų erdvė. Šią vasarą skaičiau labai šviežiai parašytą apie savo senelius, kažkaip pagalvojau, kad va ten turiu perskaityti, nes supratau, kad toks, kurį moterys ypatingai išgirs ir pajaus. Man taip atrodė.

O esate dalyvavusi kokiose nors kitose moterų kūrybos skaitymuose?

Būtent moterų – ne. Pati neieškau, kad būtų būtent moterų skaitymai. Ir tiesiog kadangi į Žemaitės skaitymus pakvietė ir pati buvau girdėjusi ne kartą apie juos, tai labai mielai sutikau.

Kaip jums atrodo, ar visos dalyvaujančios Žemaitės skaitymuose turi panašią viziją?

Aš nežinau, tikriausiai tai labai asmeniška, ir kiekviena galbūt turi savo matymą, kodėl ji būtent eina ten. Ar visos einančios ten skaityti yra feministės? Nežinau, bet galvoju dabar, prisimenu visas ten dalyvaujančias moteris, įdomu būtų paklausti kokios Meilės Kudarauskaitės, ką ji apskritai mąsto apie feminizmą, niekada neteko su ja apie tai kalbėti, ar tiesiog tai proga tiesiog eiti skaityti. Bet aš manau, kad vis tiek turėtų būti svarbu ir tas buvimas bendruomenėje tarp kolegių, jis yra visada labai malonus, ir labai gera skaityti, nes visai kitaip jautiesi negu kažkokiuose skaitymuose, kuriuose daug daugiau oficialumo. O prie Žemaitės būna tokia atmosfera, kad ateini, paskaitai, ir būna labai gera.

4. Interviu su Virginija Kulvinskaite

Data: 2021-11-24
Nuotolinis interviu

Norėčiau paklausti apie gyvus poezijos skaitymus. Pagal ką pasirenkate, kuriuose norite dalyvauti, kuriuose niekada gal net nedalyvautumėte?

Na, aišku, labai priklauso nuo mano pačios galimybių. Tarkim, jeigu turiu kažkokių darbų ar esu užsiėmusi, dažniausiai tiesiog ir nesutinku dalyvauti. Be to, aš šiaip nelabai mėgstu skaityti, tai dėl to dažniau nesutinku, nei sutinku. Kai sutinku, tai dažniausiai, kai būna kiti dalyviai, kurie man įdomūs ir kurių aš pati norėčiau pasiklausyti, nes dalyvavimas skaitymuose jis toks yra, kad tu ateini ir turi ir kitų skaitovų pasiklausyti, nes neateisi paskaityti tik savo [*kūrybos – I. Š.*]. Tai dažniausiai sutinku, kur man žmonės įdomūs, kurių tekstai man įdomūs, jei su laiku, su galimybėmis viskas tinka. Šiaip, aišku, irgi kartais sutinku, kai man laikas ar vieta nėra patogi, bet kur mano kažkokia idėjinė potekstė artima. Tarkim, čia kažkada labai seniai buvo Baltojo kaspino skaitymai Kaune, po to ten buvo apie smurtą diskusija. Nors kažkaip pagalvojau, kad čia į tą Kauną važiuoti kaip ir nesinori, bet galų gale vis tiek sutikau, nes palaikiau tą idėją. Plius, ir dalyvės, kurios kartu skaitė, buvo man ir įdomios. O kadangi poezija nėra mano toks profesionalus dalykas, tai tiesiog sutinku, kur man pačiai būna įdomu dalyvauti arba jeigu palaikau tą skaitymų idėją.

O kokią papildomą reikšmę poezija įgauna, kai yra skaitoma gyvai? Ką išvis jums reiškia skaitymo praktika garsiai, tarp žmonių?

Kalbant apie klausytojus, manau, labai yra daug kam svarbu tiesiog ta galimybė pamatyti gyvai autorių, o dar ir autorių atliekantį savo tekstą. Su proza visada sudėtingiau, nes prozos skaitymai ilgai turi trukti, sunku pasirinkti fragmentą. O su poezija tas gyvumo dalykas tiesiog labai tinka šitam žanrui, ir užtat tų poezijos skaitymų tiek daug yra. Tarkim, yra autorių, kurių tekstai ant popieriaus skaitosi nekaip, bet kai matai juos gyvai, jie turi tokią atlikėjo gyslelę. Žavinga būna. Čia visai neseniai buvo „Open Books“ jaunųjų poetų skaitymai „Artistuose“ ir Ramūnas Liutkevičius ten skaitė. Man, pavyzdžiui, nelabai jo poezija patinka, tiesą sakant, bet tiesiog buvo įstabu žiūrėti, kaip jis tą poeziją atlieka, sukasi kaip šamanas. Ir teoriškai, kadangi vis tiek poezija labai yra susijusi su autoriaus figūra ir autoriaus asmenybe, tai ir tie skaitymai populiarūs dėl to, kad leidžia pamatyti ir išgirsti tą autorių, nes vis tiek poezijoje balsas, kalbantysis ir autorius yra labai dažnai sukibę.

O judant arčiau pačių Žemaitės skaitymų – gal jūs kažką žinote apie jų istoriją? Gal prisimenate, kokiomis aplinkybėmis pati pirmą kartą sudalyvavote?

Žemaitės skaitymai yra vienas iš „Poezijos pavasario“ renginių, ir kažkaip ilgą laiką nebuvo tos tokios refleksijos, kad, tarkim, atvyksta „Poezijos pavasario“ almanachas, ir ten, nežinau, skaito septyni žmonės ir visi vyrai, arba šeši vyrai ir viena moteris. Ir kažkaip kai tą pradėjo reflektuoti jau ir pačios poetės, atsirado ta moterų skaitymų idėja. Nebeatsimenu, kurie čia metai buvo, 2016 ar 2017, kai vyko almanacho pristatymas ir nebuvo pakviesta visai moterų, arba gal jos buvo kviestos, bet tos, kurias kvietė, tiesiog negalėjo dalyvauti dėl kažkokių priežasčių. Ir kažkaip labai spontaniškai tiesiog buvo nuspręsta daryti moterų skaitymus, bet Rašytojų sąjungos patalpose, ten toje pagrindinėje salėje. Ir tada kaip tik buvo pasirodžiusi mano poezijos knyga ir mane Laima Kreivytė pakvietė dalyvauti. Tie

skaitymai aš atsimenu labai įspūdingi buvo, nes buvo labai skirtingų kartų poečių, ir mes ir savo tekstų skaitėme, ir viena kitos tekstus skaitėme, ir jie labai man surezonavo, tiesą sakant. Aš tada paskui pagalvojau, kad gal niekad nebuvau tokiuose geruose skaitymuose, kur ir tekstai labai geri, ir autorės labai įdomios. O paskui jie kažkaip tiesiog persikėlė prie tos Žemaitės. Bet kad būtų taip labai aiškiai, sukonceptualizuota, kad čia Žemaitė, nes vis tiek čia toks irgi paradoksas, nes Žemaitė taigi prozininkė buvo, poezijos net nerašė. Bet ten man atrodo, kad tiesiog dėl kažkokių grynai tokių techninių erdvės problemų tie skaitymai persikėlė į tą Žemaitės parkelį, ir aš jau net nežinau, kiek kartų esu ten dalyvavusi, tikrai ne vieną ir ne du. Nepaisant to, kad mano tik viena knyga pasirodė ir paskui kažkaip nelabai tos poezijos rašiau, bet vis būdavo, ar Laima pakviečia, ar Marija pakviečia, ir galvoju, paskaitysiu ką nors seną, kad palaikyčiau tą idėją. Ai, ir dar buvo vieni moterų skaitymai, jie vyko NDG 2017 m., o tada 2018 m. Rašytamy, ir paskui kažkaip persikėlė prie Žemaitės. Bet čia ir buvo daugiau mažiau ta idėja, kad jeigu moterų yra labai mažai tuose didžiuosiuose skaitymuose, pagrindiniuose, tai kažkaip pasidarome skaitymus pačios sau.

O esate dalyvavusi kokiuose nors kituose moterų skaitymuose, ne tik šių organizatorių kuruojamuose?

Tai tuose Kaune, Fridos klube, „Baltojo kaspino“ skaitymuose. Ten irgi, atsimenu, moterys tiktai dalyvavo: Aušra Kaziliūnaitė, Laima Vaigė. Tai gal čia tokie vieninteliai iš tiesų buvo, nepaisant gal tų atvejų, kur ten šiaip būna kažkokie knygų pristatymai ar pan., ir susirenka žmonės tiesiog atsitiktinai, bet kad būtų taip sąmoningai moterų, tai tiktai šituose.

O su Žemaite kaip simboliu turite kokį nors santykį?

Be abejo, kad ir kaip pažiūrėtum, Žemaitė yra praktiškai mūsų grožinės prozos motina, ir tai jau savaime yra reikšminga. Ir aš kaip visada galvoju, kad ji gal ir dėl lyties, ir dėl tam tikrų kitų aspektų gal yra nepakankamai jos figūra [*invertinama – I. Š.*], kaip tokia *founding mother*. Ir jos visa biografija labai žavinga įspūdinga, ir manau, kad jei ir dabar žmonės pasiknysinėtų, tai dar daug įdomiau apie ją papasakotų: ir ta meilė daug jaunesniam vyrui, kuris po to vedė jos dukrą, ir kelionė į Ameriką, ir sėdėjimas kalėjime. Ir šiaip, tiesą sakant, man ir jos proza visai patinka. Man ji tokia literatūrinė motina ta simbole prasme.

O kai renkatės kūrinis skaitymams, ar renkatės kažkokius konkrečius vaizdinius, tam tikrą tematiką?

Ne, tiesą sakant, visada stengiuosi paskaityti ką nors naujo. Tai jeigu kažką naujo esu parašiusi, tai paskaitau. Bet kadangi aš tos poezijos labai mažai rašau, tai dažniausiai po poros metų gal turiu vieną naują tekstą, tai vis tiek reikia skaityti senus. Bet šiaip – ne, neatsirinkinėju kažkaip tematiškai. Man atrodo, mano poezija bet kuriuo atveju vienaip ar kitaip susijusi su moteriškumo tematika, kad ir kokia ji būtų, nes vis tiek mano tekstai vienaip ar kitaip ir su autobiografiniais elementais koreliuoja, todėl kažkaip nėra taip, kad galvočiau „O šito neskaitysiu, nes čia netinka moterų skaitymams“.

Žemaitės skaitymai, tai yra poečių moterų skaitymai. Ką Jums reiškia būti poete moterim? Ar išvis tapatinatės su tokiu įlytintu kūrėjos vaidmeniu? Ar jaučiate kažkokią skirtį tarp vyro poeto ir moters poetės?

Tiesą sakant, taip, aš ir sąmoningai tapatinuosi, nes vis tiek savo kūryboje naudoju daug autobiografinių elementų, ir tą darau sąmoningai. Daug to, kas susiję su mano biografija, mano kaip

žmogaus, kaip asmens patirtimis, yra susiję su ir su socialiniais, ir biologiniais dalykais, kurie vienaip ar kitaip tiesiogiai susiję su mano lytim ir mano savivoka.

Manau, kad yra skirtis tarp poetų ir poečių, jeigu pats kūrėjas pasirenka tą skirtį ir, tarkim, vyriškumą arba moteriškumą, arba savo autobiografinės patirtis kaip kūrybos temą, kaip medžiagą kūrybai. Bet nebūtinai. Nes yra daug moterų rašytojų, kurios sako, kad rašo apie universalius dalykus. Vyrų didžioji dalis sako, kad rašo ir šneka ne apie vyriškas patirtis, o apie egzistencines, bendražmogiškas patirtis ir pan. Bet aš tą sąmoningai reflektuoju ir suvokiu, ir man gal ir nelabai įdomu apie kažkokias universalias patirtis rašyti.

Jau minėjote, kad grįžtate į Žemaitės skaitymus dėl to, kad tiesiog ilgitės tos bendruomenės jausmo. Gal galite šiek tiek išplėsti, kuo jums svarbi kūrėjų poečių bendruomenė?

Apskritai tie poezijos renginiai – ir „Poetinis Druskininkų ruduo“, ir „Poezijos pavasaris“ – vis tiek yra skirti iš esmės poetų bendruomenei susitikti ir pabendrauti, nes, tarkim, net jei gyveni Vilniuje, vos ne tam pačiam rajone, bet nesusitinki su žmonėmis. Tai man Žemaitės skaitymai, į kuriuos einu net kai pati neskaitau, tiesiog einu paklaustyti, man tiesiog yra galimybė susitikti su kitomis poetėmis, pabendrauti. Dažniausiai po skaitymų vis tiek nueiname dar kur nors pasėdėti, alaus, vyno išgerti – toks kaip giminės balius truputį. Bendruomeniškumas man visai svarbus, nes kažkaip visai pasiilgstu tų žmonių, su kuriais galbūt kitaip nesusitikčiau, nepaskambinčiau ir nesiūlyčiau susitikti, pasišnekėti apie poeziją ar paskaityti viena kitai naujų tekstų. O kai būna toks renginys, tiesiog labai palaiko tą bendravimą, kartu sužinai, ką kas naujo parašė, ką veikia, kokias knygas skaito, ką planuoja išleisti.

O kaip manote, ar visą visą dalyvaujančiąsias vienija vienoda vizija skaitymų? Ar visos ateina su panašiais lūkesčiais renginiui?

Tikrai taip nemanau, nes kažkaip ir po šių skaitymų kalbėjome, kad tikriausiai reiktų daryti, kaip ir kituose skaitymuose, atranką, kai yra skaitymų organizatorius ar organizatorė ir jis arba ji pakviečia skaitytus, arba siūlo teikti tekstus, ir iš jų tada atranka geriausius. Žemaitės skaitymai yra specifiniai tuo, kad jie yra kaip ir atviri skaitymai. Tai ten dalyvauja įvairiausių skaitovių, nuo labai garbaus amžiaus rašančių moterų, kurios gal kažką yra išsileidusios, iki visiškai grafomanijos. Tai taip, tie skaitymai dėl to kažkuria prasme tokie ir įdomūs, bet kartais labai užsitęsia, nes kartais vos ne dvi valandas skaito, kol visos iš visos išskaito. Manau, kad tikrai labai nemažai rašančių moterų, kurios literatūros lauke gal yra tokios nežinomos, joms tai yra kaip ir galimybė sudalyvauti „Poezijos pavasario“ skaitymuose. Ir, aišku, jų nepakvies į almanacho pristatymą, nes jų almanache nėra, jų nepakvies į kažkokiu reikšmingesnius skaitymus, nes ten yra atranka ir tiesiog yra kviečiami jau dažniausiai žymūs poetai, kartais poetės. O šie skaitymai yra atviri, tai skaitovių būna tikrai visokių. Ir, manau, su įvairiausiom intencijom jos skaito, bet branduolys vis tiek išlieka – bendrystė, ir kad mes mėgstame viena kitą, ir skaitome viena kitą, paskui kažkur pasėdėti einam. Tai irgi jau eina ne visos, kurios dalyvavo, bet daugmaž tos pačios poetės.

Dar turiu kelis klausimus apie politiška poezija. Kaip manote, ar politinių ir socialinių klausimų nagrinėjimas ir poezija yra suderinamas dalykas? Kodėl?

Manau, kad suderinama. Dabar net neatsimenu, kas sakė, kad tai, kas asmeniškai yra politiška, nes, tarkim, kalbi apie kažkokias patirtis, kurios viešajame diskurse ar poezijos diskurse iki tol buvo laikomos tabu arba tiesiog nereikšmingomis temomis. Man atrodo, kai pasirodė Linos Buividavičiūtės

„Helsinkio sindromas“, kuriame ji daug rašė apie motinystę ir moters kūno įvairiausias funkcijas, buvo tokių poetų, kurie sakė, kas čia per poezija, čia kažkokių kūno skysčių aprašymas. Jeigu vyras eilėraštyje rašo apie masturbaciją, tai tu tą suvoki vos ne kaip kažkokią tamsos, egzistencinės gelmės ar nerimo simboliką. O kai moteris rašo apie menstruacijas ar gimdymą, tai čia jau tabu. Tai aš manau, kad jau net tokių temų pasirinkimas gali būti politišką, kaip manifestas, kaip parodymas, kad tai egzistuoja ir tai irgi turi teisę būti šitam diskurse. Bet, kita vertus, tai gali būti ir visai nepolitišką, o kažkoks ekshibicionistis aspektas. Labai nuo konteksto priklauso.

Kaip manote, kokia politišką poezijos situacija Lietuvos literatūros lauke?

Jeigu pas mus ir galima kažkaip kalbėti apie politišką poeziją, tai greičiausiai labiausiai per tą asmeninį, autobiografinį aspektą, kai rašoma temomis, kurios turi kažkokį tabu ar gėdos ženklą ar pan., nes tokių atvirai politiškų, manifestinių eilių pas mus nelabai kas rašo. Apskritai ši tradicija pas mus labai silpna. Ankstyvuojū sovietmečiu, žinoma, buvo daug tokių manifestinių, žurnalistinių eilių prirašyta, apie kareivius, apie tėvynės karą ir pan. Bet vėliau ji kažkaip labai buvo nurašyta kaip propagandinė ir blogo skonio, ir, man atrodo, iki dabar liko ta stigma. Tarkime, pavyzdžiui, kad ir Aušros Kaziliūnaitės kūryba – ji visada labai pabrėžia aktyvizmą, politinį angažuotumą, tam tikrą vertybinę ir idėjinę poziciją. Bet vis tiek jos eilėraščiuose tai išskaityti nors ir įmanoma, bet tai nėra kažkaip atvirai manifestuojama. Taigi, tas politiškumas reiškiasi, man atrodo, labiau per tą išpažintinį, autobiografinį rašymą. O jeigu ne, tada labiau jau reikia žiūrėti į kontekstinius dalykus, tarkim, autorės pasisakymus ir tada per juos interpretuoti tekstus ir įžvelgti tas prasmes.

O koks jūsų santykis su feminizmo judėjimu? Ar laikote save feministe? Ką jums tai reiškia?

Be abejo, kad laikau ir tuo domiuosi. Čia jau kaip irgi kitas klausimas, kadangi dabar jau feminizmas greičiau daugiskaita vartojamas, kaip „feminizmai“, tai tada reikia labai apsibrėžti. Bendriausia prasme manau, kad feminizmas koncentruojasi į lygybės idėją, ir mūsų sociumo, galimybių, teisių, pareigų ir tokių savaiminių dalykų persvarstymą. Aš taip suvokiu feminizmą ir šita prasme aš tikrai save laikau feministe. Bet kartais susilauki tokio, kad maždaug tai kokia tu feministė, jeigu vaikai su sijonu, arba feministės nekenčia vyrų ir t.t. Todėl man tas apsibrėžimas vis tik yra svarbus, bet apskritai tai taip, aš laikau save feministe, palaikau šias idėjas, dalyvauju skaitymuose, kurie vadinami feministiniais, ir stengiuosi kuo daugiau tokiuose renginiuose dalyvauti. Na, aišku, kai kur tai labai jau būna taip paviršutiniškai į tai žiūrima.

O jei jau užsiminėte porą kartų apie, pavyzdžiui, nelygiai dalinamas premijas Lietuvos literatūros lauke, bet gal dar galėtumėte praplėsti, kaip manote, kokia yra moterų pozicija Lietuvos literatūros lauke, ar jos yra diskriminuojamos ir pan.?

Labai nuo kūrėjų priklauso, ir nuo pačių kūrėjų laikysenos, nes tikriausiai būtų labai neteisinga sakyti, kad visos moterys yra diskriminuojamos. Yra atvejų, kai ir tokia kaip ir pozityvi ta diskriminacija taikoma, kai būdama moteris, mokėdama gražiai bendrauti ir patikti, gali sulaukti daug visokių bonusų, bet, aišku, iki tam tikro taško, nes jeigu pabandysi savo rėmėjus ar gerbėjus kažkiek pralenkti talentu ar sulauksi gerų įvertinimų, tai labai greitai nuo tavęs nusisuks. Bet apskritai, manau, akivaizdu, kad mūsų literatūros lauke tikrai dominuoja vyrai kūrėjai. Ir kad ir kur žiūrėtum, ne tik literatūros, bet ir teatro lauke, ir dailės lauke. Ir kadangi dominuoja vyrai kūrėjai, dažniausiai mąstydami ten, pvz., apie kandidatus premijoms, jie mąsto apie savo terpę. Mes kažkada su draugu šnekėjome apie premijas, tai sakiau, kad jei turėčiau galimybę kažkokią premiją kažkam skirti, tai tikrai neskirčiau vyrui, skirčiau

moteriai. Na, aišku, jeigu nebūtų išvis gabių moterų, tada taip, bet jei būtų vyras ir moteris, ir, tarkim, labai panašūs duomenys, tikrai pirmenybę teikčiau moteriai. Čia irgi kažkuria prasme pozityvi diskriminacija. Bet apskritai tai tikrai vyksta, ir, pavyzdžiui, Giedrės Kazlauskaitės atvejis, kai knygos tikrai labai gerai vertinamos ir kritikių, ir netgi kritikų, ir kažkada mes „Literatūros ir meno“ redakcijoje šnekėjome su Kornelijumi Plateliu, kodėl Giedrė iki šiol negavo Jotvingio premijos, ir kažkaip jis sako: „nu tai kada čia ji galėjo gauti“. Ir kaip tik buvo, kai ji, man atrodo, „Gintaro kambarį“ išleido ir tada gal Ališanka gavo. Aš paklausiau, tai negi jūs galvojote, kad jo knyga buvo geresnė. Jis atsakė, tai žinoma, aš tai, sako, išvis nesuprantu, apie ką ji ten rašo. Tai tikrai labai nuoširdus atsakymas buvo, bet tikrai taip yra. Ir kartais gana sunku įvertinti. Ir man pačiai dabar jau dažnai sunku darosi įvertinti vyrų kūrėjų tekstus, nes man tiesiog jų temos neįdomios. Man atrodo, kam išvis apie tai rašyti, jeigu šimtas autorių jau prieš tai tą patį parašė ir pasakė. Tai, manau, jiems lygiai tas pats. Bet kadangi jų dauguma, tai tada taip ir susidaro, kad jie renkasi geriausius iš tų, kuriuos laiko geriausiaisiais, ir kol moterų bus mažiau tarp komisijos narių, tarp premijų laureatų, nes dažnai sudaromos komisijos iš tų pačių laimėtojų, tai tol ta situacija nesikeis.

5. Interviu su Giedre Kazlauskaite

Data: 2021-11-29

Interviu raštu

Iš pradžių – bendrai apie įvairius poezijos skaitymus. Pagal ką pasirenkate, ar skaitymuose norite dalyvauti? Kokie skaitymai jums patinka? Kokiuose galbūt tikrai nedalyvautumėte?

Viešų skaitymų niekada pernelyg nemėgau, bet per du dešimtmečius pripratau, išmokau. Nemėgstu garsiai skaityti savo eilėraščių. Kai tik galiu, atsisakau, ypač, jeigu jaučiu, kad mano dalyvavimas ten nėra būtinas, arba jeigu jausčiausi ten blogai dėl idėjinių, turinio, „pagerbimo“ atributų. Paradoksalu, bet niekad nesu skaičiusi „Kreivėse“, nes nuo pat pražių erzino dalyvių mėgėjiškumas. Nors esu dalyvavusi kaip klausytoja ir pačią idėją palaikau. Kuo toliau, tuo atsisakyti sunkiau, nes su kviečiančiais įprastai esu susijusi bičiuliškais ryšiais. Labai vertinu neoficialius skaitymus, kokius savo namuose Užupyje rengdavo Ieva Toleikytė.

Ką jums reiškia eiles skaityti/atlikti gyvai? Kokią papildomą reikšmę įgyja poezija, kai yra atliekama gyvai?

Supratimas per du dešimtmečius keitėsi. Pati tikrai esu buvusi paveikta skaitančio autoriaus balso – atsivėrė tekstų prasmė. Bet pati niekada neblizgėjau kaip skaitovė: esu kompleksuota, silpno tembro. Vienu metu yra atrodę, kad reikia palaikyti Brodskio ir kitų disidentų neoficialių skaitymų tradiciją. JAV esu mačiusi Ajovos universiteto kūrybinio rašymo studentų skaitymus bare – jie buvo itin performatyvūs, atrodė kaip pramoga, bet savo dvasia man tolimi. Vėliau, Londono knygų mugėje, pati esu dalyvavusi performatyviuose skaitymuose (anglų kalba!), bet juos prisimenu veikiau kaip stresą. Vilniaus knygų mugėje du metus iš eilės buvo rengiami poetų skaitymų įrašai – kartu su gyva muzika, instrumentalistais. Jie buvo, mano akimis, visiškai nuraunantys.

Jei žinote, ar galėtumėte papasakoti, kokiomis aplinkybėmis atsirado skaitymai prie Žemaitės? Gal pamenate, kada ir kokiomis aplinkybėmis pati juose pirmą kartą sudalyvavote?

Man rodos, pirmuosius organizavo Vilma Fiokla Kiurė (kartu su rašytojų sąjunga, „Poezijos pavasario“ metu). Sutikau, nes palaikiau pačią idėją. Jie įvyko bene 2013 m. (atsimenu, nes dar maitinau kūdikį – buvau palikusi dukrą namie ir iškart po skaitymų važiauvau namo). Buvo smagu, skaitėme pro megafoną. Geriausiai ten tiko Aušros Kaziliūnaitės eilėraščiai – ji ir skaitė drąsiai, pakeltu balsu: žmonės iš gatvės atkreipdavo dėmesį ir prieidavo. Priėjo kažkokia turistė ir angliškai mūsų paprašė nultipti nuo Žemaitės postamento, nes ji norinti jį nusifotografuoti. Iš vyrų rašytojų paklaustyti atėjo vienintelis Rimvydas Stankevičius – turbūt rašė apžvalgą „Respublikai“. Nuotraukose matyti a. a. Neringa Dangvydė, kitos *queer* dalyvės. Vėlesnius organizavo Laima Kreivytė, gal ir Indrė Valantinaitė (dabar tiksliai nepamenu). Dalyvavau ne visuose, bet iš principo dalyvauti neatsisakau, nors erzina kai kurių autorių mėgėjiškumas ir „moteriškumo“ temos subanalizavimas. Ypač įsiminė skaitymai rašytojų sąjungoje (gal dėl oro sąlygų jie vyko ne prie Žemaitės paminklo), kur kartu su Dovile Bagdonaite pabandėme skaityti performatyviai ir mums beveik pavyko. Pastaruosius įsiminiau kaip kone profesionaliausius – įstrigo autentiškas Vitalijos Pilipauskaitės-Butkienės (dabar jos pavardė Maksvytė) skaitymas, Ramunė Brundzaitė, Virginija Kulvinskaitė (Cibarauskė). Jei neklystu, dalyvavo ir iš Čikagos atvykusi vyresnės kartos autorė a. a. Eglė Juodvalkė. Vyresnių kartų poetės visada

dalyvauja skaitymuose, nors jų tekstai būna nevienodo lygio. Ši pastaba apie tai, kad profesionalių vyresnio amžiaus poečių esama tiek, kiek ant rankos pirštų.

Skaitymuose prie Žemaitės dalyvaujate dažnai. Kuo jums jie svarbūs, kodėl grįžtate?

Nepasakyčiau, kad dažnai, bet stengiuosi palaikyti idėją. O ir nemoku pasakyti „ne“, kai kviečia moteris.

Koks jūsų santykis su Žemaite kaip simboliu?

Dviprasmis. Niekad nesėdžiu tame skvere, vaikystėje mama sakydavo, esą ji mėgsta „kandys“ – iš tikrųjų matydavome asocialokai atrodančius asmenis palei suoliukus, jie kabinėdavosi prie žmonių. Žemaitės paminklas, mano akimis, tik vieną kartą buvo idealiai įvietintas: ant skulptūros galvos užmauta „Pussy Riot“ kaukė. (Nenustebčiau, jei tą padarė minėtoji Vilma Fiokla Kiurė.) Dar buvo bandymas įstatyti jai į rankas *gayspalvę* „Pride“ metu, bet toks įvietinimas, mano akimis, primityvus.

Žemaitė kaip rašytoja man svarbi nuo pat mažens (be to, esu lituanistė), bet nemėgstu hipsteriškų atributų su jos atvaizdu (marškinėlių, skarelių ir kitų stilingų daiktelių – mano galva, jie ją karikatūrina). Vaikystėje mėgau vaikams parengtą Žemaitės ištraukų leidimą („Kaip Jonelis raides pažino“, V., Vaga, 1980), jį bandžiau skaityti ir savo dukrai, nors ji neliko sužavėta. Mano vaizduotė, matyt, veikė senovinė kalba ir neįprastas turinys apie XIX a. buitį. Net pati, būdama aštuonerių ar devynerių, bandžiau kažką rašyti, imituodama Žemaitės stilių

Kaip atsirenkate eilėraščius skaitymams, ar pasirenkate konkrečios tematikos, tam tikrų vaizdinių turinčius kūrinius?

Pastaruoju metu neteikiu tam daug dėmesio, atsiverčiu ir skaitau. Mano tekstai daugmaž visi tinka, nes jie vienaip ar kitaip susiję su emancipuotos moters, o ne vyro jausenomis.

Skaitymai prie Žemaitės – tai moterų, poečių skaitymai. Ar tapatinatės su įlytintu „poetės“ vaidmeniu? Ką jums tai reiškia? Kaip išvis suprantate poečių ir poetų skirtį?

Turbūt taip, lyčiai teikiu reikšmės, lytį vertinu kaip grožio šaltinį (ir vyrų taip pat, bet kitaip: man gražūs lyčių skirtingumai). Žinau, kad lytis vertinama ir kaip galia, bet šiuo klausimu esu atsargi, nenoriu nuslysti į *heitą* vyrams (ši yda man, deja, buvo ir gal tebėra būdinga). Yra sakančiųjų, kad poezija neturi lyties, bet aš taip nesakau. Joks vyras niekada nebūtų parašęs Salomėjos eilėraščių.

Ar yra tekę dalyvauti kituose moterų skaitymuose? Kuo jie panašūs/kitokie nei Žemaitės?

Maironio literatūros muziejus yra rengęs prieškalėdinius moterų skaitymus pagal Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės kadaisė sugalvotą modelį. Dalyvavau, nes palaikiau tą sumanymą, be to, juos kuravo mano draugė Jurgita Žana Raškevičiūtė-Andriukonienė. Pandemijos metais, rodos, siuntėme video įrašus (nors nematau tame formate jokios prasmės, bet tarsi ir iš inercijos). Kauno renginys pasižymėjo ypatingu puošnumu (grojo M. K. Čiurlionio kvartetas), bet feministinio rakurso muziejininkės, man regis, nereflektavo.

Kiek jums svarbus moterų poezių bendruomenės aspektas? Jei svarbus, kuo?

Nepasakyčiau, kad esu labai bendraujanti, sociali. Pvz., nenorėčiau priklausyti bendruomenei „Women are poems“ – kiek esu susipažinusi su šios bendrijos tikslais (iš žiniasklaidos), spėju, tai gana toli nuo mano supratimo tiek apie poeziją, tiek apie bendrystę. Netraukia pernelyg emocingi palaikymo ryšiai, komercializuotas požiūris į kūrybą. Be to, poetai įprastai būna pernelyg egocentiški, kad pajėgtų veikti bendruomeniškai. Visą mano laisvalaikį uzurpuoja dvi man svarbios bendruomenės: priklausomų asmenų savipagalbos draugija ir tikinčių LGBT grupė. Abi jos smarkiai susijusios su intensyvia socialine veikla, užsiėmimais ligoninėse, kalėjimuose, individualiu darbu ir pan. Ten vyksta veiksmas, pokalbiai, žmonės sprendžia tikrai svarbias egzistencines ir socialines problemas. Su poetėmis tokio ryšio kaip ir nepasigendu. Mano partnerė iš namų jungiasi į feminisčių skaitymus *online*, šį tą kartais nuklausau ir aš. Būna įdomu, bet ne tiek, kad kiekvieną kart ramiai sėdėčiau ir klausyčiau.

Kaip manote, ar visas Žemaitės skaitymuose dalyvaujančias vienija panaši skaitymų vizija?

Tikrai ne. Esu ten girdėjusi ir labai silpnų eilėraščių – skaitymas atliko grynai socialinę funkciją. Pakviestosios autorės buvo ne poetės, o veikiausiai renginio organizatorės bičiulės ar net atsitiktinės moterys, reagavusios į kvietimą feisbuke.

Kaip manote, ar politinių, socialinių klausimų nagrinėjimas ir poezija suderinama? Kodėl?

Be abejo. Deja, skaityti prie Žemaitės labiau veržiamasi ne politinėmis ar socialinėmis temomis, o apie motinystę arba eroso (vykusio ir ne) patirtis – taip dažniausiai suvokiamas moteriškumas. Poezija yra apie gyvenimą, rašančiosios santykį su pasauliu – jeigu tame pasaulėlyje nėra aiškios politinės dimensijos, tai ji tikrai neatsiras ir eilėraščiuose.

Kokia, jūsų manymu, socialinius ir politinius klausimus įtraukančios poezijos situacija Lietuvos literatūros lauke?

Gana ryškus atvejis – kiek ankstesni Aušros Kaziliūnaitės eilėraščiai, kuriuos ji yra skaičiusi viešosiose erdvėse: mitinge prieš abortų draudimą (prie Seimo), proteste prieš darbo kodekso pataisas (prie Vyriausybės pastato), gegužės 1-osios dieną (buvo atliekami tiesiog gatvėje; lyg su Donatu Paulausku, kuris kažin ar dabar teberašo eilėraščius) ir pan. Jie skambėjo itin vykusiai. Tie klausimai poezijoje tikrai aktualūs ir Benediktui Januševičiui, iš jaunesnių – Ramunei Brundzaitei, Aisčiui Žekevičiui, Mariui Plečkaičiui (tik irgi nesu tikra, ar berašo), turbūt ir Tadu Zaronskiui. Iš esmės jaunesniajai kartai, kurios nevargina alergija sovietmečio šablonų prisiminimams.

Koks jūsų santykis su feminizmo judėjimu?

Komplikuotas. Studijų laikotarpiu visos buvom išmokytos tarti „Aš esu feministė“. Bet pamėginus veikti bendruomenėje (pvz., feisbuko grupėje) pasimatė, kad pernelyg skiriasi dalyvių savivoka, pažiūros ir tikslai. Mano tapatybė gana dvilypė – esu vaiką auginanti lesbietė, vadinasi, neatitinku nei LGBT, nei motinystės normatyvų ir dėl to esu patyrusi netiesioginės agresijos. (Pvz., populiarus pejorityvas „supermama“ ir panašūs vertinimai, kurios entuziastingai skleidžia žmogaus teisių aktyvistai, nesusimąstydami, kad tai žeidžia lygiai taip pat, kaip ir kokia „vištgaidė“). Galų gale egzistuoja požiūris, kad joks tikintis žmogus negalės būti feministu, nes jis palaiko patriarchalinę struktūrą – Bažnyčią. Na, tai jei negalima – aciū ir viso gero. Teoriškai laikau save feministe, tikiuosi, tai atsispindi mano pasisakymuose, straipsniuose, knygose ir sprendimuose, bet praktiškai nemėgstu

turėti dalykinių reikalų su aktyvistėmis (išskyrus kelias personalijas, su kuriomis sieja draugystė – Laima Kreivytė, Eglė Kačkutė).

Kaip manote, kokia yra moterų kūrėjų pozicija literatūros lauke lyginant su kūrėjais vyrais? Ar moterims kūrėjoms kyla kažkokių iššūkių?

Nežinau, vienos turi pretenzijų, kitos ne. Seksizmo, homofobijos vis dar apstu, nors literatū bendruomenė pati save suvokia kaip „itin tolerantišką“. Bet neįmanoma nematyti, kad prozoje pagaliau dominuoja moterys. Labai nenorėčiau propaguoti aukos vaidmens – rašytojos moterys šiandien yra pajėgios įveikti joms kylančius karjeros, buities, vaikų auginimo iššūkius.

6. Interviu su Lina Buividavičiūte

Data: 2021-11-29

Vieta: kavinė „Caffeine“ Vilniaus Senamiestyje

Iš pradžių norėčiau paklausti bendrai apie įvairius poezijos skaitymus. Pagal ką pasirenkate, ar skaitymuose norite dalyvauti? Kokie skaitymai jums patinka? Kokiuose galbūt tikrai nedalyvautumėte?

Iš tikrųjų sutinku dalyvauti daugelyje skaitymų. Dabar, aišku, šiek tiek prislopę dėl pandemijos, bet kiek teko dalyvauti, man yra svarbi koncepcija, ir bent jau šiuolaikiniame literatūros lauke ta koncepcija dažniausiai ir būna: kas norima pasakyti, kokia tų skaitymų esmė. Pagal tai išsikristalizuoja ir tekstai, kuriuos tu skaitysi. Net nežinau, ar yra buvę skaitymų, kurių koncepcija man iš karto nebūtų artima, ir aš nesutikčiau dėl to dalyvauti. Tikriausiai dar tokių nebuvo. Galbūt dėl laiko stokos ar, dėl to, kad su planais, ar šeimos planais kertasi. O skaitymai, man atrodo, tai svarbus, reikalingas dalykas. Galbūt kartais pastebiu, kad, taip, jų yra daug ir klausytojui, žiūrovui sunku atsirinkti. Aišku, po pandemijos skaitymai gal jau būdavo kaip šventė, nes iki pandemijos jau buvo tapę truputėlį rutina, šitą pastebėjau, nes buvo labai daug. O tenka dalyvauti labai įvairiose ir, kaip sakiau, su labai aiškia ir įdomia koncepcija. Pavyzdžiui, Lina Laura Švedaitė ir Lina Simutytė organizuodavo tokius skaitymus. Paskui Lina Simutytė atskirai su „Blunkančios sofos“ projektu. „Poezijos pavasario“ skaitymai, nes daug kur važinėjame ir šie, prie Žemaitės, išskirtinai moterų kūrybos skaitymai, man irgi buvo labai artimi ir labai įdomu išgirsti koleges. Tai galėčiau atsakyti, kad mėgstu dalyvauti, dalyvauju. Labai džiaugiuosi, jeigu būna kažkokia įdomi, aiški koncepcija, bet, nepaisant to, kad kartais gal ir nebūna jos išsikristalizavusios, dažniausiai sutinku, nes tai yra kažkoks įvykis, išgirsti kolegas, pačiam pasitikrinti, kaip tavo tekstai rezonuoja klausytojui, nes, man atrodo, kadangi jau rašome ir publikuojame, kuriame ne tik sau, todėl įdomu, kaip tai veikia.

Kokią papildomą reikšmę įgyja poezija, kai yra skaitoma gyvai? Ką jums išvis reiškia skaityti poeziją gyvai?

Aš neseniai skaičiau kolegės interviu, kad kai jis atsistoja prieš auditoriją skaityti savo tekstus, kažkas tarsi įvyksta, čia toks gal net ir mistifikuotas ar maginis dalykas, kai išsikristalizuoja labai stipri energija. Tu visą save surenki, paskui transliuoji. Tai buvo labai įdomi prieiga. Man irgi yra svarbu ir, kaip sakiau, vienas svarbiausių dalykų – išgirsti savo tekstą ir jį dar kartą interpretuoti, nes pats skaitydamas interpretuoji, dėlioji kažkokius taškus. Įdomu, kaip kiekvieną kartą skirtingai interpretuoju. Kartais būna, kad eilėraštis vienuose skaitymuose nuskamba vienaip, kituose – kitaip. Tikrai įdomu ir klausytojų reakcija, ir, pavyzdžiui, aš neslėpsiu, kad man labai širdį paglosto, kai po skaitymų žmogus prieina, pasako, kad kažkas surezonavo. Man tai yra labai brangu, nes rašydama, ypač tokią poeziją, gal kartais rizikingą, galvoju, ar tos patirtys surezonuos, ar peraus „aš“ rėmus ir eis į universalizaciją, eis į kitą. Tai skaitymai man tarnauja ir kaip kūrėjai, ir kartu labai įdomu paklausti kolegų. Ir vėl tu vienaip skaitai popieriuje kolegas, kitaip išgirsti vėl, matai, kur jie deda akcentus, kitaip grįžti prie tekstų ir tai sukuria papildomas prasmes. O ir šiaip, tai toks energijos kamuolys, kai susirenka daug stiprių tekstų, daug stiprių skaitytojų, matai, ar auditorija nuščiūva, ar ji kažkaip reaguoja, jeigu tekstas ironiškas ar juokingas, tai publikos reagavimas irgi yra labai svarbus. Man atrodo, tai svarbu apskritai kuriančių ir skaitančių bendruomenėje.

Gal atsimenate, kokiomis aplinkybėmis pirmą kartą dalyvavote Žemaitės skaitymuose? Gal žinote ką nors apie skaitymų istoriją?

Galiu papasakoti savo istoriją. Man atrodo, tai buvo mano pirmas „Poezijos pavasaris“. Debiutavau su pirmą knygą 2016 ar 2017 m., išokau į „Poezijos pavasario“ traukinį ir pradėjau ten dalyvauti, ir sužinojau, kad yra tokia koncepcija, tokie skaitymai. Kažkaip man tai asocijavosi, net nežinau kodėl, su Laima Kreivyte, su Giedre Kazlauskaite, su Virginija Cibarauske, kažkodėl su jom, su šiuolaikinėmis poetėmis, kurios kažkaip man atrodė tų skaitymų veidas, bet negaliu paremti faktais, labiau intuityvus jausmas. Ką prisimenu – tokią pakankamai pozityvią ir gerą energiją. Kadangi ateina žmonės, moterys ir vyrai, kuriems įdomu, ką rašo šiuolaikinės poetės. Aš kažkaip ir feminizmą suprantu kaip lygias moterų ir vyrų laisves ir vienodas galimybes abiem lytims. Pajusti tą moterišką perspektyvą man yra svarbu. Dar yra vieną ar du kartus dalyvauti Moterų kūrybos vakare Maironio muziejuje, tai irgi tokia labai įdomi ir graži energija, ir pamatai, kaip skirtingai moterys prieina prie kūrybos, kokios temos vyrauja, tada svarstai, ar išvis galime šiuolaikiniame diskurse kalbėti apie moteriškas ir vyriškas temas, apie moterišką ir vyrišką literatūrą. Klausydama aš kartais įsivaizduoju, kad ir Žemaitės skaitymuose, kokia, pavyzdžiui, tokios temos būtų vyriška prieiga, ar išvis įmanoma kai kurioms temoms vyriška prieiga.

O Žemaitės skaitymuose, atrodo, dalyvavau porą kartų ir šiemet lygtais negalėjau. Bet šiaip esu girdėjusi labai šiltų atsiliepimų apie šitus skaitymus, ir ten tokio bendruomenės jausmo yra. Aišku, pats Žemaitės paminklas yra simboliška vieta, galvoju apie jos tą tokį gerąjį pasiutimą, jos energiją, jėgą. Galvojant apie jos gyvenimo aplinkybes, apie jos tekstus ir feministinį aspektą, tai man atrodo labai gerai pasirinkta vieta, labai simboliška ir tikrai įkrauna dar papildomai.

Jau šiek tiek šią temą palietėte, bet gal galėtumėte išplėsti, ką jums reiškia poeto ir poetės skirtis? Ar išvis tapatinatės su įlytintu poetės vaidmeniu?

Aš kažkaip visada įsivaizduodavau, kad rašau negalvodama, kad aš poetė moteris. Bet kas atsitinka, ir pirmoje knygoje, ir antroje, yra patirčių, kurios byloja apie buvimą moterimi, išimtinai moterystę bei šešėlinę moterystės ir motinystės pusę. Ir štai pirmame antros knygos skyriuje „Erosas“ rašau eilėraščius apie tokį perversišką seksualumą iš moters perspektyvos, nors yra ir vienas eilėraštis, kai pažaidžiama. Bet, pavyzdžiui, skyrius „Ne meilė“, tai apie mamą, moterį, kuri nepamilsta savo vaiko. Tai vis tik aš kaip netyčia nueinu į tą lauką, kurį galėtumei priskirti moteriškoms temoms. Tikiu, kad daug patirčių yra universalių ir svarbių ir moterims, ir vyrams, bet kai kuriuos aspektus, matyt, paliečiu iš to, kad save kasdienybėje identifikuoju kaip moterį, ir tai jaučiasi. Norėčiau sakyti, kad poezijoje nenoriu įsilytinti, bet tekstas pats už save kalba. Nes, kaip sakiau, ta šešėlinė moterystė – gali sakyti, kad tai yra iš moters perspektyvos tekstai. Tai ir nežinau. Pavyzdžiui, įdomu, ar vyras galėtų parašyti ir kaip parašytų tą mano ciklą apie nemeilę – apie moterį, kuri nemyli, nenori savo vaiko, koks būtų jo atsakas. Ir tada įsivaizduoji, ar tai įmanoma ir kaip tu apčiuopi tuos dalykus.

Jau minėjote, kad esate dalyvavusi ir kituose moterų skaitymuose, ne tik Žemaitės. Gal pajutote kažkokį skirtumą? Kuo išsiskiria Žemaitės skaitymai, jeigu išsiskiria?

Net nežinau, kuo išsiskiria. Gal man toks jausmas, kad Maironio muziejus tada buvo labiau kamerinė aplinka ir gal aš pati rinkdamasi ar galvodama, kokie klausytojai ateina, rinkausi truputį švelnesnius tekstus. Kalta pati atmosfera, nors ir ten tikrai yra puiku. Man Žemaitės skaitymai kažkodėl asocijuojasi su tokia drąsa – drąsa pasakyti, tokia šiek tiek atviresnė erdvė ir va tas žodis sklindantis.

Atsimenu, kai rinkausi, ką skaityti, man atrodo, kad Žemaitės skaitymuose, kai prieš dvejus metus dalyvavau, skaičiau tekstą „apie velnius ir obsesinių-kompulsinių“. Jis pakankamai drąsus, apie psichikos sutrikimą. Galvoju, ar Maironio muziejuje skaityčiau tokių tekstą, ar ne. Puikūs abu skaitymai. Man Žemaitės skaitymai išsiskiria tokia drąsa, opozicija kažkokia.

O jums pačiai ar svarbus yra moterų kūrėjų bendruomenės aspektas?

Taip, svarbus, ir tas priėmimo jausmas, kad aš tave girdžiu ir matau, nesvarbu, kad gal aš neturiu tokių patirčių, kokias turi tu arba nerašau taip, kaip tu. Man gal grožis slypi tame, kaip skirtingai moterys poetės rašo. Nuo Giedrės Kazlauskaitės iki Jurgitos Jasponytės, kažkokių archaikos ir šiandieninio Vilniaus koliažų. Ir man labai žavu, ir kaip rašo Giedrė, ir Jurgita, nepaisant to, kad aš gal rašau kitaip. Man labai gražus tas spektras, ta panorama. Ir Laima Kreivytė, ir Aušra Kaziliūnaitė. Man graži ta skirtis. Svarbu moterų palaikymas, bet ir kolegų vyrai vienodai svarbu, kaip palaiko, pasako pastabą, kad galėtum tobulėti ar kažkaip sureaguoja į tavo tekstus. Jeigu, kalbant apie moterų bendruomenę, man svarbus tas jausmas, ir ateiti į tuos skaitymus, ir paskui nueiti kavos išgerti. Moterų skaitymuose Maironio muziejuje, atsimenu, mes važiojom visos iš Kauno autobusiuku. Rūta Elijošaitytė Kaikarė organizavo, ir ta energija, tie pokalbiai... Ir Indrė Valantinaitė dalyvavo.

Kalbant apie Žemaitės skaitymus, ar jums atrodo, kad visos ten dalyvaujančios turi panašią viziją apie tuos skaitymus?

Man atrodo, kad eidamos į Žemaitės skaitymus, dauguma sprendžia ir turi savo viziją, kuri gali nesutapti su kitų vizija. Ta bendra koncepcija galėtų būti kažką pasakyti apie tai, kas skauda, kas jaudina, kas gražu, kas gera ir kas bloga, ir tai, kas drąsu. Bet dalyvauja, pavyzdžiui, įvairių kartų poetės. Tai tie tekstai taip įdomiai komunikuoja, bet aš jaučiu tam tikrą bendrumą, ne visada lengva jį įvardyti. Gal tokia drąsa? Ir nebūtinai siekiant šokiruoti, bet kažkokių tokių ypatingų patirčių išsakymas. Jos gali būti ir marginalios, ir nemarginalios. Bet aš jaučiu tą kažkokią bendrą jėgą, nors sakau, už visas kalbėti ganėtinai sunku, nes gali būti, kad tos vizijos ir skirtingos, ir pinasi į kažkokį vienį.

Ir dar norėjau paklausti bendrai apie politišką poeziją. Kaip jums atrodo, ar įmanoma suderinti politines, socialiai angažuotas temas su poezija?

Kiek stebiu pasaulines tendencijas, tai jau seniai ne naujiena. Poezija tampa kažkaip, net nežinau, ar angažuota, ar įkvėpta. Man poezija yra tiesos sakymas, ir tas sakymas gali būti socialiai aktyvus, politiškai aktyvus, įkrautas. Bet gali būti kitokios temos, kiti diskursai. Aišku, aš manau, kad poezija nebūtinai turi būti politiškai ir socialiai angažuota, bet ji tikrai gali būti. Turbūt kalbame ne tik apie tai, kas rašoma, bet ir kaip rašoma. Mano pačios skoniui, jei mano akimis yra tikrai geras tekstas, ir jis kalba apie tai, kas yra aktualu dabar, kas buvo anksčiau, tai man tai yra stiprybė ir jėga. Bet, kaip minėjau, tikriausiai ne kiekvienas angažuotas tekstas gali būti poezija ir ne kiekviena poezija privalo apie tai kalbėti. Bet poetus, kurie sako savo tiesą per šitas prizmes, aš vertinu ir man tai yra artima. Aš pasirinkusi kalbėti apie psichikos sutrikimus, apie erotines patirtis, apie tam tikras marginalias motinystes patirtis, – tai mano tiesa. O tų tiesų gali būti labai daug. Ir taip, aš manau, kad poezija reaguoja į šiandieną, pavyzdžiui, kad ir tas karantino realijas. Skaičiau almanachą „Poezijos pavasario“, ir vis tik tos dabarties tendencijos vienaip ir kitaip ateina į tekstus. Arba palaidoti bičiuliai, nes čia tokie metai buvo. Taip, ir mūsų socialinė tikrovė. Atsimenu tą Laimos Kreivytės eilėraščių, dabar pamiršau pavadinimą, kalbėjusį apie jotvingių moterų ir jotvingių vyrų proporcijas. Tai jis irgi yra socialiai

aktyvus ir, man atrodo, buvo įdomus, originalus ir vertingas. Pavyzdžiui, privertė mane susimąstyti ir pagalvoti, kaip nebūtinai aš visiškai pritariu tai tiesai eilėraščio, bet tai man buvo įdomu, ir aš vertinu tokius tekstus.

O kaip manote, kokių Lietuvos literatūros lauke yra nuostatų, tarkim, neigiamų, apie politiška poeziją?

Aš manau, kad daliai žmonių galėtų taip būti, aišku, aš negaliu kalbėti už visus. Man atrodo, visi laukia to, ką vadina gera poezija, ir kokia ji ten bebūtų, ji turėtų būti autentiška. Ieškoma autentiškumo ir organiškumo. Pavyzdžiui, kai Ukrainos poetai reflektavo tuos įvykius, tai buvo, kas dalinosi gerais užsienio kūrėjų tekstais, kurie kalba apie tuos dalykus, ir palankiai vertino juos. Bet, man atrodo, tokia poezija turi būti organiška, iš tikrųjų išjausta ir autentiška. Man atrodo, tie dalykai svarbiausia. O įvairių nusistatymų prieš tam tikras temas ar tabu, manau, kad yra. Tikrai negaliu pasakyti kokių ir kaip, bet manau, kad dar yra stereotipų, atmetimų. Bet tai yra normalu. Tai yra literatūros lauko gyvybė, gyvastis.

O jūs jau sakėte, kad laikote save feministe ir gal galėtumėte praplėsti, ką jums tai reiškia?

Man feminizmas yra lygios vyrų ir moterų teisės. Labai banalus šitas pasakymas. Vienoda pagarba, meilė, supratimas, atjauta ir vyrams, ir moterims (aš kalbu apie šitas dvi lytis, galima įvairiai dar skirti), tai aš taip suprantu feminizmą, ta plačiąja prasme. Bet šiaip nėra taip, kad aš va taip kažkaip save įvardyčiau, kad aš feministė, va taip diskurse, nežinau kodėl. Bet šiaip sau viduje aš galvoju, kas man yra feminizmas – priėmimas, lygiateisiškumas, tikriausiai va taip.

O kaip manote, ar Lietuvos literatūros lauke moterys kūrėjos yra kažkaip diskriminuojamos? Ar egzistuoja kažkoks nelygus vyrų ir moterų pasiskirstymas?

Iš tikrųjų, tai labai įdomi ir opi tema. Pirmiausia turbūt būtų sąžininga iš savo pačios patirties ir perspektyvos pamąstyti. Mano abiejų knygų redaktoriai yra vyrai, ir aš niekada pati nesijaučiau diskriminuojama dėl to, kad esu moteris. Bet stebėdama plačiau, žiūrėdama, kad yra įvairių niuansų, pvz., ir dėl tų jotvingių – nors ir labai gerbiu ir organizatorę, ir nemanau, kad čia tyčia ar specialiai daroma, gal čia dar atėję iš kažkokių archajiškų laikų ir vaidmenų pasiskirstymo, kažkokie sąmoniniai dalykai, kuriuos mes nešame sąmoningai nejučiom. Ir nemanau, kad dauguma kažkaip tyčia stengiasi tas moteris poetes nustumti į antrą planą. Bet kai pasižiūri į skaičius, į premijas, mane tai skatina mąstyti. Aš nenorėčiau sakyti labai tvirtai, kad moteris poetes engia ir diskriminuoja, bet mąstyti ir kelti klausimus. Bet kai Aušra Kaziliūnaitė ir Laima Kreivytė pajudino šią klausimą, prasidėjo toks šaršalas. Čia šiek tiek anksčiau buvo. Atsirado ir tokio sujudimo, ir kartais gal ne visai gražių replikų iš kolegų, kad jos drįsta kelti šią klausimą ir drįsta apie tai kalbėti. Tai man buvo šiek tiek keista ir šiek tiek liūdna, nes tiesiog bandė diskutuoti ir kalbėtis – o kodėl, kaip čia kultūriškai nulemta, kad mes tų jotvingių mažiau turime moterų. Aš čia su kita kūrėja dariau interviu, su prozininke, ir irgi kalbėjom apie tokias moteriškumo ir vyriškumo temas, apie moteris buityje. Man atrodo Agnė Žagrakalytė yra rašiusi apie moteris, kurios sukuria šeimą ir dar rašo, ir aš galiu pasakyti iš savo patirties, kad tą balansą nelabai lengva rasti, ypač, kai vaikas mažas ir susideda tie moters, motinos vaidmenys.

Grįžtant prie diskriminacijos temos, kaip sakiau, kad aš tikrai nepatyrčiau, bet kolegų tie kelti klausimai rodo, kad kitos gal ne visada taip jaučiasi, kad gal turime kažkokį atėjusį iš anksčiau negerąjį paveldą.

Manau, apie tai reikia kalbėti, kelti tuos klausimus. O man pačiai svarbiausia visada buvo kūryba. Tai tikriausiai akivaizdu ir niekada neskirsčiau, bet kai kurie kūrėjai jautriai sureaguoja, kai pasakai, kad galbūt čia yra kažkoks disonansas.

7. Interviu su Laima Kreivyte

Data: 2021-12-19
Nuotolinis interviu

Iš pradžių norėčiau bendrai paklausti apie poezijos skaitymus. Pagal ką pasirenkate, kokie skaitymai jums patinka, kokiuose norite dalyvauti, kokiuose niekada nedalyvautumėte?

Poezijos skaitymas kaip ir bet kokia kūrybinė veikla – eini ten, kur formatas, žmonės, institucijos tave įtikina, kokybė literatūrinė įtikina. Arba tai yra, pavyzdžiui, skaitymai, kurie dar turi ir kokią nors pilietinę, politinę dimensiją. Pavyzdžiui, aš pati organizavau skaitymus ant Reformatų laiptų, tada, kai buvo Reformatų vienos dienos festivalis. Kviečiau labai daug žmonių skaityti poeziją. Skaitė ne tik poeziją – Narušytė skaitė savo trumpus tekstus. Tiesiog tai buvo kartu ir solidarumo akcija, kad, štai, šitoje erdvėje vyksta kažkoks kūrybinis procesas. Ir tada žmonės susirenka iš idėjos – nei ten buvo laiko daug organizuoti, nei ten buvo kažkokių finansų, nes tai buvo noras išsaugoti tą erdvę tokią, kokia ji yra. Tada tai yra visiškai ne komerciniai, ne kažkokie rinkos santykiai.

Kažkas dažniausiai vis tiek imasi tos organizacinės naštos, aš irgi tai kartais darau, bet daug, aišku, yra patogiau, kai jau tai būna padaryta, tiesiog paskaityti jau poeziją. Tai būna tie Rašytojų sąjungos organizuojami, „Poezijos pavasario“ skaitymai, kai važinėja po provinciją, po visur. Aš kartais pati irgi nuvažiuoju – važiuoju ten, kur nesu buvus, nes tiesiog mano atrodo, kad tai turi prasmę. Pasitikrinti ir pačiam, ir išgirsti, kaip girdi tave, ir kartais išgirsti, ką tenai žmonės mąsto, ką jie kuria, arba pasiklausti kolegų. Tiesiog, toks visai... padėjimas kojos, kaip sakant, ant žemės.

Ar jums atrodo, kad poezija įgauna kažkokią papildomą reikšmę, kai yra gyvai atliekama? Kokią?

Man išvis atrodo, kad poezija turi daug didesnę galią, negu mes kažkaip pripažįstame, nes ji turi galimybę sintetinti dalykus, kur galbūt jokia kita forma taip nepajėgtų to padaryti. Ir ypač sujungti tai, kas niekur kitur gal nesujungiama, kažkaip paradoksaliai. Manau, kad poezija turi didelę galią – paveikti mus iš esmės, giliai. Manau, kad ji gali būti ir politinė priemonė, ir terapinė priemonė, ir tiesiog dvasinio gyvenimo būtinybė... Neatsimenu, koks ten buvo klausimas?

Kokią papildomą reikšmę įgyja, kai atliekama gyvai.

Man atrodo, kad didelę reikšmę, nes poezija vis tiek atsirado iš dainos, iš garso. Ir tai yra tas garsas, kuris pereina per kūną, jis yra ikūnytas, jis yra girdimas. Manau, kad gyvas skaitymas yra labai svarbus. Būna kartais, pavyzdžiui, skaitai knygą ir ta poezija gal mažiau kabina, bet tada autorius įdeda kažką ir surezonuoja.

Einant prie Žemaitės skaitymų, gal galėtumėt papasakoti, ką žinot apie jų istoriją, kada pati pirmą kartą sudalyvavote, berods jūs pačiuose pirmuosiuose ir buvote, nes jau esu kalbėjusi su Vilma Fiokla Kiure, tai ji man šiek tiek papasakojo, bet jūs gal dar galėtumėt iš savo prisiminimų, kaip ten buvo viskas.

Taip, tas ir yra įdomu, kad tie prisiminimai visą laiką keičiasi, mes juos gi perrašom, kai stengiamės prisiminti, kaip ten buvo. Aš galvoju, ar aš buvau pirmuose, kas ten tuos pirmus organizavo, kad ne aš, tai tikrai, o neatsimenant, kas ten?..

Kiurė, kaip supratau, organizavo, kai pasklido gandas, kad bus naikinamas Žemaitės skveras. Tai ji tada ir subūrė poetes, ir sakė, kad ir jūs lygtais buvote.

Taip taip taip, gali taip visiškai būti. Atsirado tas momentas, kaip gali įprasminti menas, poezija [*tą erdvę – I. Š.*]. Ir Fiokla, ji turi visą laiką tokio politiškumo. Tai mes tada skaitėme prie Žemaitės. Tam skverui amžinai kas nors gresia, ir dabar ji ten nori kažkaip pertvarkyti keista tokia etnodvasia. O tai kas tada yra Žemaitė? Viskas galų gale susiveda, jeigu apie skaitymus poezijos prie Žemaitės, tai tada, – be pačios poezijos, nes, aišku, skaitant poeziją svarbiausia yra poezija, kokia poezija, – bet tada klausimas kodėl, kur. Ir tada kur – tai skveras, viešoji erdvė ir Žemaitės skveras. Tai viešoji erdvė – klausimas prieinamumo, lygumo, visuotinio prieinamumo. Tada Žemaitė, kaip tokia, – kodėl, pavyzdžiui, ji imponuoja šiuolaikinėms jaunoms moterims ir feministėms? Būtent dėl to, kad ji buvo tokia aktyvi moteris, rinko aukas šelpti karo pabėgėliams, važiavo net į Ameriką, pati pradėjo vėliau rašyti. Ir vis dėlto pasirinko tokį netipinį gyvenimo būdą, pati buvo bajoraitė, ištekėjo už muziko, tas mezaliansas. Mokėjo lenkiškai, išmoko lietuviškai, rašė, praktiškai vos ne pradėjo lietuvišką prozą. Ir šiaip – ir Lietuvos žinias leido, ir kalėjime pasėdėjo, buvo vis dėlto labai stipri moteris, labai pilietiška, politiška. Dabar iš jos daro kažkokią bobutę. Ta skarelė vis dėlto buvo ne tiek pabrėžimas savo savotiškai kaimietiškumo, tai ne tiek buvo kažkokia etnografė, ne etnosas, o būtent pabrėžimas, kad ji yra su šituo sluoksniu, nes ji iš to tarsi aukštesnio sluoksnio savanoriškai perėjo į tą kitą. Tais laikais, net ir dabar gal kažkokių neaiškumų būna. Tai yra tokia moteris, kuri turėjo labai stiprias pažiūras, ir todėl tie skaitymai prie Žemaitės, mano požiūriu, jie visą laiką turi tą tokį moterų savarankiško balso viešojoje erdvėje pobūdį.

O šiaip jums pačiai asmeniškai kuo jie svarbūs? Nes jūs grįžtate kasmet ir vedėja pastaruosius metus buvote?

Jo, nes kažkuriais vienais metais Fiokla, aš nežinau, ar ji dvejus organizavo, ar kaip, paskui kažkaip gal ji atsitraukė, ar pavargo, ar nematė prasmės, ar sudėtingai ten, nežinau, Rašytojų sąjunga taip kažkurio vienu momentu atmestinau žiūrėjo. Ir kažkaip buvo vieni tokie metai nei šiokie, nei tokie, tai tada pašnekėjau su Rašytojų sąjunga, tiksliau, su Rašytojų klubu, su Janina [*Rutkauskiene – I. Š.*]. Tai vieną kartą buvo tokie visai be mikrofono, ten kažką su megafonu, tai sunkiai buvo girdima, bet paskui vis dėlto kažkaip viskas išjudėjo. Ir paaiškėjo, kad tai labai svarbu, labai daug poečių mato tai kaip prasmingą... Ir būna tokie topiniai skaitymai „Poezijos pavasario“. Ir aš labai džiaugiuosi, kai mane pakviečia juos organizuoti. Negaliu prisiimti kažkokių didelių laurų, nes aš kažkiek poečių pakviečiu, kurios man atrodo būtent yra šiuolaikiškos, aktualios, kurios rezonuoja su feministinėm, pavyzdžiui, Žemaitės idėjom, bet paskui ten kaip būdinga bendradarbiaujant su senoviškomis kūrybinėmis sąjungomis, staiga ten jau būna prirašyta dar visokių dalyvių, kokių tikrai nori, ir ten ištįsta viskas iki begalybės. Bet, kita vertus, aš galvoju, gal tai ir nėra blogai, atsiranda toks įvairus spektras ir kažkokia, turbūt, tokia horizontali demokratija – na va, ateina ir šiokių, ir tokių, ir vyresnių. Ateina visą laiką ir Meilė Kudarauskaitė, vyresnė tokia poetė, jai ten svarbu. Tai ir gerai, galvoju, – o tai ką, mes čia dabar išsirūšiuosim? Tai tegu moterų balsas bent savo viduje, tada nesiskaidome ir nenustatinėjame tų hierarchijų.

Žemaitės skaitymai tai yra poečių, moterų skaitymai. Ar pati jūs tapatinatės su tokiu įlytintu kūrėjos vaidmeniu ir ką jums tai reiškia?

Aš manau, kad galima tapatintis, galima nesitapatinti, bet aplinka neišvengiamai yra sustruktūruota pagal lytį. Tu čia gali, pavyzdžiui, kaip ten Nida Vasiliauskaitė įsivaizduodavo, kad baikime čia moterintis, nevirtokime tos sąvokos, ir tarsi tai savaime išsispręs. Niekas neišsisprendžia, nes nepriklausomai nuo to, – aš ten galiu nesijausti moterim, galiu kitaip savo identitetą apibrėžti, galiu būti kokia nors marsietė ar kas nori, – bet viešojoje erdvėje bus nustatyti tam tikri kriterijai. Čia kaip Hannah Arendt sako, „identity under attack“, – tu esi apibrėžiama, kaip sakant, užpuolama (nebūtinai taip tiesiogiai užpuolama, bet tave tai paliečia, tu esi per tai išskiriamas viešojoje erdvėje). Tai vis tiek funkcionuoja, kai pasižiūri plačiau, ką mes skaitome, kaip skaitome, kiek procentų kur dalyvauja, kiek vertina. Aš dabar paklausiau apie tą „Mūsų kūnai – jų karo laukas“ – kiek nedaug yra moterų, kurios yra, pavyzdžiui, teisėjos arba dar kas nors. Ir tai viskas susiję: jeigu nekeli to klausimo, jeigu tada negali pasižiūrėti, pasiskaičiuoti, tai paskui ilgiausiai ir atsitinka tokie dalykai, kad ten koks nors prievartavimas yra pripažintas karo nusikaltimu, bet beveik niekas už tai nėra nuteistas. Kultūriniam gyvenime tai gal ne taip baisiai viskas, bet jeigu pasižiūri į įrašymą į kanoną, į tą, ką mes skaitome, kuo mes grindžiamės, kas yra cituojama, kas yra tarsi tas pamatas, tai moterys menininkės jos vis tiek tokios labiau yra kaip išimtys. Maždaug, yra kiekviena karta poetų, ir yra toj karto daug poetų ir kokia viena Degutytė ar Vaičiūnaitė, tai laikoma, kad visai normalu. Aš manau, kad tai visiškai nenormalu, todėl, kad visuomenėje nuo pat senų laikų pagal išsilavinimą yra daugiau moterų išsilavinusių. Ir jų visada buvo. Bet paskui kažkaip taip atsitinka dėl nevienodų sąlygų – jos negauna tokių galimybių. Bet kita vertus, net jeigu ir gauna, iš anksto jau tas pozicionuojama kaip kažkokia nišinė, kaip specifinė [literatūra – I. Š.]. Tai čia tokia lazda su dviem galais. Taip, galima sakyti, kad mes pačios čia užsidarom į nišą, getą ir taip tarsi patvirtiname tuos lytiškumo stereotipus, „va, čia tokios moterys“, bet aš galvoju, kad čia panašiai kaip ir dailės srityje. Yra tokia kuratorė, Maura Reilly, kuri irgi feministines parodas rengia, tarp jų ir labai didžiules. Tai ji išleido knygą „Kuratorinis aktyvizmas“, ir man patiko ten tokia išreikšta mintis, kad tol, kol egzistuoja nelygybė, tol tokios parodos, kurios atstovauja kažkokiai marginalizuotai grupei, – net jeigu moterų nėra mažuma, bet vis tiek jos kaip grupė yra marginalizuojamos, – tai tokios parodos, pavyzdžiui, moterų, gėjų ir lesbiečių, ar ten juodaodžių, daugybė visokių panašių, jos turi prasmę. Tai lygiai taip pačiai ir, manau, tokie skaitymai turi prasmę, nes šitie klausimai iškyla. Net ir Lietuvoje bandė visi praignoruoti, kai Kavolis 1992 atvyko universitete skaityti paskaitą, kursą „Moterys ir vyrai Lietuvos kultūroje“, paskui išleido knygą. Prieš tai Karla Gruodis, iš tikrųjų, Karla Gruodis pirma parengė tokį kursą feministinį, paskui išleido 1995 verstų straipsnių rinktinę „Feminizmo ekskursai“. Tai tas yra svarbu. Ir man atrodo, poezijos skaitymuose tai turi prasmę tol, kol nelygybė egzistuoja. O kad ji egzistuoja, rodo visokie įvertinimai ir premijos. Ir aš netgi esu specialiai padarius tokių konkrečiosios poezijos kūrinių iš skiemenų, kurie grynai susiejami su lytimis ir tiesiog pagal skambesį išgirsti, kaip dažnai skamba tie vyrams priskirti skiemenys ir kiek mažai yra moterų. Tai ką tai rodo, – tai rodo, kad ta sistema supuvusi iš vidaus ir yra absoliučiai neadekvati dabartiniams laikams. Dabar mes tarsi ir galėtume mažiau žiūrėti į lytį, o, tiesą sakant, aš, nepaisant visko, vis tiek pirma žiūriu į poezijos kokybę, man tai vis tiek yra svarbiau. Bet kartu tu supranti, kad kai kuriais atvejais iki tos kokybės net neprieinama, nes neišigilinama, nes tos knygos net nepatenka ten, kur turėtų patekti, dėl kažkokių išankstinių kultūrinių stereotipų ir panašiai.

„Čir vir vir pavasaris“ visiškai genialu.

Čia ne genialu, bet jis tikslus. Tas yra svarbus momentas, nes kai tu kalbi tik skaičių kalba, tai gali tada kvestionuoti tuos skaičius, pradėti išvedinėti, sakyti: „jo, bet tada gal moterų buvo rašančių mažiau“,

bandyti kažkaip sociologiškai, antropologiškai aiškinti. Bet garsas, jis turi savybę prasiskverbti. Kai išgirstam muzikos kūrinį, tai jeigu neužtildom, tai jis mus paveikia vienaip ar kitaip – gali smarkiai sujaudinti, gali sunervinti. Tai tas susiejimas, ir dar konceptualus, kad „vir“ kaip vyrai ir „čir“... Ir ten, pavyzdžiui, „Jotvingiai“, kur „jojo jojo“ ir „jos“ – vyrui skirtas tas „jojo“, tai būtasis laikas, o moteris gaunasi, jei žiūrim į tai kaip į veiksmą, „jos“, tai yra būsimasis laikas, bet tai tas pats žodis kaip „jos“, daugiskaita moteriškos giminės. Žodžiu, ten yra tokių niuansų, kad tie skiemenys yra šiek tiek ir įprasminti vienaip ar kitaip, bet jie būtent savo ritmika, – tu nebegali, kaip yra žodis „atmatyti“, tai atgirdėti. Tai įsikala. Užduotis ir yra turbūt konkrečiai, šiuo atveju, politiškos poezijos, kad tave kiekvieną kartą trikdytų. Nes pavojingiausia, kai tai nustumama ir bandoma sakyti, kad nėra jokios problemos arba kad ta problema tampa nematoma, nes vos tik ji užklojama, uždengiama, tuoj pat grįžta *status quo*, kaip su Nacionalinėm premijom 2012 ar 2013, buvo neblogai viskas susibalansavę, paskui vienais metais vien vyrai, kitais metais – vien vyrai. O kai paklausi kodėl, tai tada komisijos pirmininkė pasako, kad pasiekėm jau lyčių lygybę tai gal galim apie tai nebegalvoti. Tai kai negalvoji, tada labai paprasta vėl sugrįžti prie tų tokių kažkur pasąmonėje ar kultūriniame išsilavinime glūdinčių struktūrų.

Dar grįžtant prie Žemaitės skaitymų. Kiek jums svarbus moterų poezių bendruomenės aspektas? Ir jei svarbus, tai kuo?

Man tai atrodo labai svarbu moterims būti solidaroms. Tai nereiškia, kad mes turim būt vieningos nuomonės – tai yra neįmanoma, konsensusas neįmanomas, visą laiką bus skirtingų nuomonių. Bet suvokti savo padėtį, ją reflektuoti, nebūti kažkokiam naiviam būvyje, nes tada labai greitai taip po vieną tuoj pat supozicionuoja, kaip tipiškai yra... Aš pati atsimenu, kai seniai seniai į doktorantūrą stojau dailėtyros, maždaug, „o, kokia simpatiška mergaitė“. Tai taip su tom poetėm, kad jos turi būti kažkodėl simpatiškos, jaunos, arba turi būt kažkieno žmonos, arba seserys, arba draugės. Tarsi joms reikėtų kažkokio tai, nežinau, ne tai, kad atsiprašymo, bet, kaip Virginia Wolf rašė „Savam kambary“, kad dar XX a. pr. be vyro palydos moteris negalėjo eiti į biblioteką, tai tarsi dabar, kad tave lyg ir įvestų į kūrybos pasaulį, labai pageidautina, kad kažkoks nusipelnęs klasikas tave kažkaip išventintų, įvestų, užtartų – ar kaip meilužę, ar kaip žmoną, ar šiaip kaip gražią merginą. Tas truputį nervina, nes jeigu jau kalbam apie talentą, apie poeziją, tai kalbam apie poeziją, apie kalbą, apie jos jausmą, apie tai, ką žmogus sukuria originalaus. Pagaliau, poezija vis tiek yra asmenišką dalyką, nepriklausomai nuo to, kiek žmogus gali atsitraukti nuo patirties ir parašyti universalius dalykus, bet vis tiek ta patirtis, ji ten yra. Ir jeigu bandoma ją ignoruoti arba laikomasi tos įprastos vyriškos žiūros kaip universalios, tarsi mes jau esam įpratę kultūroje, kaip mes kalbam, kaip mes matome, iš kokio taško, tai net neužklausiame, koks yra tas taškas iš tiesų. O tada išlenda moteris su kažkokiom savo asmenišką patirtim ir tai nurašoma kaip kažkoks specifinis dalykas, suprask, niekam kitam čia neaktualu, tik tai vargšelei, kuri ten rašo tą išpažintinę savo lyriką. Tai taip nėra. Bet norint kažkokį pokytį pasiekti, reikia didesnio sąmoningumo ir solidarumo, nes jeigu ten vienas kažką vėbleni... Visur yra kažkokie ryšiai, laukai, galios struktūros. Tarp kitko, vyrukai ypač mėgsta bandom, gaujom ateiti, jie vienas kitą palaiko, vienas kitą cituoja, vienas su kitu varžosi ir tokiu būdu kažkaip tarsi įsisriegia, įsistumia. O moterys individualiai laikosi ir tarsi lieka pavienės.

O tada dar apie politišką poeziją bendrai: kokia yra, jūsų manymu, socialinius ir politinius klausimus nagrinėjančios poezijos situacija Lietuvos literatūros lauke?

Labai sudėtingas klausimas, nes iš tų senesnių laikų toks gajus yra įsitikinimas, kad jeigu jau poezija yra angažuota politiškai ar socialiai, tai yra prasta poezija, nes tu turi tarsi pakilti virš viso to, panerti kažkur giliau, sintezuoti kažkokias universalias patirtis, atsiplėšti nuo kasdienybės, nuo politikos, nes ta

politika buvo suvokta kaip aptarnaujanti (tokia iš dalies ir buvo sovietmečiu, buvo ir cenzūros ir daug kitų dalykų). Bet iš kitos pusės, visada buvo ir ta politinė poezija, ir vis dėl to svarbu, kas daroma, kaip kalbiniam lygmeny visa tai sustatyta. Tai man kažkaip atrodo, kad kalbos jausmas vis tiek yra labai svarbus. Ir politinė poezija irgi gali būti: ji irgi gali būti kokybiška, paveiki ir gali būti tik deklaratyvi, plokščia. Nežinau, man atrodo, iš dalies situacija, auditorija, kažkokie svarbūs visuomenės pokyčiai reikalauja kartais tam tikro kalbėjimo. Bet aš sutinku, kad gali būti skirtingi registrai, gali kartais iš gilumos paveikti tiesiog buvimas tam tikros poezijos, kuri gal nėra labai revoliucinga savo retorika, bet savo giluminiu veikimu gali [*politiškai paveikti* – I. Š.]. Aš manau, pavyzdžiui, Giedrės Kazlauskaitės poezija – ji iš esmės keičia mūsų poezijos vagą, ir suvokimą, ir kalbėjimo būdą, ir retoriką, vaizdinius. Tai čia yra tokie giluminiai pokyčiai, jie gal pasijus po daug laiko, ir dabar gal daro poveikį jaunesniom rašytojom ir rašytojams. Ar Aušros Kaziliūnaitės kažkaip ne tik poezija, bet ir pozicija...

Yra tokių svarbių dalykų, kurie kartais politizuojasi tiesiog dėl to, kad situacija kaista ir politizuojasi. Tarkim, pavyzdžiui, feministinis diskursas – kuo labiau konservatyvėja visuomenė ir bandoma užgniaužti moters teises, tuo jis tampa aktualesnis. Ir kadangi mūsų katalikiška ir labai konservatyvi šalis, tai tada atitinkamai ta vaizdinija, ji irgi pradedama perdirbinėti visiškai kitokiu būdu. Aš pastebėjau, pavyzdžiui, lyginant su šiuolaikiniu lenkų menu, tai kadangi ten labai daug užspaudimo, tai toks labai įdomus, aktualus menas, kuris religines klišes, dogmas klibina ir panašiai. Tai ir man buvo labai svarbu, kai rašiau feministės klausimus bažnyčiai, užduoti tam tikrus klausimus ir įsigilinti į tą ir kalbinį lygmenį, į tai, kokios yra maldos, kaip jos kalbiškai struktūruotos, į ką kreipiasi. Kaip yra malda Sveika Marija, ir kaip yra Tėve mūsų, koks kalbėjimas, į ką jos kreipiasi, ką tai duoda ir kas yra nutylima. Tai aš tiesiog pagalvojau, kad tas politiškumas yra daugiaplanis, jis yra visą laiką susijęs su kalba, jos vartojimu. Kalbos vartojimas taip pat yra politiškas.

[*jau planuota baigti pokalbį, bet respondentė prisiminė dar vieną aktualų dalyką – I. Š.*]

Aš nežinau, jūs čia apie Žemaitės būtent skaitymus, nes mes dar teikiame Žemaitės tašės premiją.

Tiksliai, gal galėtumėte papasakoti šiek tiek plačiau? 2017 m., kai „Poetiniam Druskininkų rudenyje“ buvo diskusija, tada jūs Cibarauskei ją įteikėt.

Tai tada ir kilo man mintis, kad neužtenka tiktai apie tai kalbėti, nes gaunasi, kad tu esi toks vienišas karys, arba ten keli žmonės. Ir aš galvojau, kad reikia tą akcentuoti, – tada sugalvojau, kad reikia įteikti Žemaitės tašės [*premiją* – I. Š.], nes yra Maironio muziejų išlikus Žemaitės tašė ir Žemaitės batai tokie. Tai va, [*pirma* – I. Š.] Cibarauskei, o paskui pagalvojau, kad reikia tą tęsti. Tai tada buvo išrinkta Lina Buividavičiūtė, tada Vaiva Grainytė, tada Enrika Striogaitė ir pernai Aušra Kaziliūnaitė. Tai mes visos, – tos, kurios išrinktos, ir aš, kaip steigėja, – mes apsitarėme ir sugalvojome. Iš pradžių tai buvo Eglės Gandos Bogdanienės tokia autorinė ta tašė, paskui sugalvojome, kad vis dėlto reikia, kad kiekviena turėtų, tai aš tiesiog nupirkdavau „Ikeoje“ kažkokią fainą drobinę tašę ir atspausdavau Žemaitę. Tai yra visiškai asmeninė iniciatyva, bet, man atrodo, ji yra labai svarbi, nes ji pabrėžia, kad tas neadekvatumas vertinimo kūrybos, kas yra vertinga, jis tebeegzistuoja. Ir kadangi iš tradicijos be galo daug tų vyrų sprendėjų ir jie tada ir toliau lemia tam tikrus sprendimus ir bando pasakyti, kad visiškai nesvarbu lytis, bet tada ir vėl gaunasi, kad tiražuojasi – ir vėl išrenka Jotvingį vyresnį ir Jotvingį jaunesnį. Ir tai jau darosi nuo to tiesiog bloga. Tai turi prasmę. Galvoju, kad ateityje tai reikėtų surasti verslių moterų ir tą Žemaitės tašę padaryti ne tik tašę, bet ir su kažkokia „pinigine“, kad būtų pinigine išraiška. Dar būtų geriau, kad būtų didesnė negu tas Jotvingis gauna, kad tai iš tikrųjų būtų

kažkoks svarus dalykas. Nes galia, ji supranta geriausiai viešumos ir pinigų kalbą. Didelis prizas būtų jėga. Bet čia aišku reikia tuo užsiimti.

Bet per skaitymus jūs įteikiat pastaruoju metu?

Įteikiame mes ne per Žemaitės skaitymus, o „Poetiniam Druskininkų rudenyje“. Tai ten kaip visokie kitokie prizai teikiami, taip ir ta Žemaitės tašė įteikiama.

Summary

Contemporary Poetry as Activism: Poetry Readings in Žemaitė Square as a Collective Feminist Strategy

There is a widespread notion in the Lithuanian literary field that poetry is supposed to be neutral when it comes to political and social issues. In reality, however, the distinction between poetry and politics is not as clear. This thesis examines annual women poetry readings in Žemaitė square as an essentially political event. Since the readings are arranged as a response to universalization of male perspective in literature and the underrepresentation of women in other poetry readings, readings in Žemaitė square are conceptualized as a collective feminist strategy. This thesis investigates how such a feminist activist poetry platform is constructed and experienced in the Lithuanian literary field.

Videos of the events, interviews with poets and publications in the press are examined through application of two main theoretical approaches: Pierre Bourdieu's literary field theory and Jacques Rancière's notion of emancipated spectator. The data is handled in the light of feminist and constructivist-interpretative methodological approaches. The thesis concludes that activist and political potential lies, among other things, within the collective experience of art. Poetry readings form an aesthetic community as it is conceptualized by Rancière – collective experience of an artwork that possesses emancipatory power results in collective redistribution of senses. It establishes female poets as political subjects with renewed sense of their possibilities in the world and abilities to question the dominant power structures. The readings act also as a way to transform the optics of the literary field: female poets now have a platform to be seen and heard by each other and the general public, since the readings are open and take place in the public space of the city.

The thesis is a contribution to the research in the field of sociology of contemporary literature and investigates a topic that has not yet been explored in the Lithuanian literary studies.